

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ**

MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

ƏMİRASLANOV EYYUB ÜLVİ OĞLU

**“İstehlak bazarına daxil olan kosmetika mallarının keyfiyyətinin tədqiqi və
ekspert qiymətləndirilməsi” mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

İstiqamətin şifri və adı:060644

**İstehlak mallarının ekspertizası və
marketinqi**

İxtisaslaşma:

**Qeyri-ərzaq mallarının ekspertizası
və marketinqi**

Elmi rəhbəri:

Magistr proqramının rəhbəri:

Dos.tex.e.n. Y.N.Cəfərova

Dos.tex.e.n. Y.N.Cəfərova

Kafedra müdiri: _____ prof. Ə.P.Həsənov

BAKİ – 2020

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	3
--------------------	---

FƏSİL I. Nəzəri hissə

I.1. Dünyada kosmetika malları istehsalının və istehlak bazarının müasir vəziyyəti	8
--	---

I.2. Kosmetika mallarının keyfiyyətinə qoyulan ümumi istehlak və standart tələbləri.....	15
--	----

I.3. Kosmetika mallarının istehlak xassələrinin xarakteristikası.....	25
---	----

FƏSİL II. KOSMETİKA MALLARININ KEYFİYYƏTİNİ FORMALAŞDIRAN VƏ QORUYUB SAXLAYAN AMİLLƏRİN TƏHLİLİ

II.1. Kosmetika mallarının istehsalında istifadə olunan xammalların keyfiyyətə təsiri.....	33
--	----

II.2. Kosmetika mallarının istehsal texnologiyasının keyfiyyətin formalaşmasında rolu.....	40
--	----

II.3. Kosmetika mallarının keyfiyyətinin qorunub saxlanmasında markalanmanın və qablaşdırmanın əhəmiyyəti.....	44
--	----

FƏSİL III. KOSMETİKA MALLARININ KEYFİYYƏTİNİN EKSPERTİZASI

III.1. Müasir dövüdə icarətə daxil olan kosmetika mallarının çeşid xarakteristikası.....	49
--	----

III.2. Kosmetika mallarının keyfiyyətinin orqanoleptik üsulla qiymətləndirilməsi.....	56
---	----

III.3. Kosmetika mallarının keyfiyyətinin laboratoriya üsulu ilə təyini metodları.....	60
--	----

III.4. Kosmetika mallarının təhlükəsizlik xassələrinin eksperizası.....	63
---	----

Nəticə və təkliflər	71
----------------------------------	----

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı	76
--	----

Rezyume	79
----------------------	----

Summary	79
----------------------	----

Referat	80
----------------------	----

GİRİŞ. Kosmetik vasitələr dedikdə dəriyə və saça qulluq məqsədilə, insanın vizual görüntüsünün yaxşılaşdırılması üçün istifadə olunan, həmçinin simaya və bədənə tərəvət, gözəllik verən təbii və kimyəvi mənşəli vasitələr nəzərdə turulur.

Kosmetologiyanın tarixi qədim dövrlərə gedib çıxır və təbii ki, bəşəriyyətin tarixi ilə sıx bağlıdır. Hələ ibtidai insanlar bədənlərini müxtəlif bitkilər vasitəsi ilə təmizləməyə, dərilərini yumşaltmağa, günəş şüalarının, küləyin təsirindən qorumağa, hətta görünüşlərini bəzəməyə çalışırdılar. Kosmetologiyanın vətəni qədim Şərqlə hesab edilir. İlk ətir “tüstü ətiri” – mirta ağacının budaqlarının yandırılmasından alınan xoş qoxulu tüstü idi. Sonralar isə güllərdən, yarpaqlardan, bitkilərin kökündən, toxumundan, gövdəsindən, ağaclardan ətirli yağların və mayələrin əldə edilməsinə nail oldular. Bu ətirli maddələr bədənin, yaşayış yerlərinin, geyimlərin qoxulandırılması üçün tətbiq edilirdi.

Qədim Misirdə yüksək rəqəmə mənsub qadınlar simasının mükəmməl təbii gözəlliyini və zərif bədən quruluşunu kosmetikanın – dəriyə qulluq, qrim və s. vasitəsilə təbii komponentlərdən hazırlanmış məlhəmlərlə qoruyub saxlayırdılar. Kosmetikanın tarixində qədim Hindistan və Çin xüsusən yer tutur. Bu ölkələrdə qadın gözəlliyi bütəşdirilmişdi və bu gözəlliyi saxlamaq üçün müxtəlif balzam, məcun və bitki cövhərlərindən, kirşan və boyalardan istifadə olunurdu. İki min il bundan əvvəl Çində və Hindistanda bitkilərdən ətirli yağları ayırmaq üçün distilyasiya üsulundan istifadə olunurdu. Bitkilərdən alınan ətirli maddələr Qədim Misirdə də geniş tətbiq edilir və oradan da ətriyyat əntiq mədəniyyətin beşiyi sayılan Yunanıstana, daha sonra isə Romaya yayılmışdı. Qədim Şərqlə mədəniyyətində ətirli bitkilərdən, arı mumu, birki ekstraktlarında hazırlanmış ənlək-kirşan, xına, müşkü-ənbər kimi ətir, bəzək və boyaq vasitələrindən istifadə geniş yer tuturdu. Araşdırmalar zamanı “tibbin atası” hesab edilən qədim yunan filosofu, təbibi Hippokratın müalicəvi kosmetologiya sahəsində maraqlı kəşfləri aşkar edilmişdir. O, qocalan dəri üçün bir sıra krem və maskaların reseptlərini hazırlamışdır, qeyd etmək lazımdır ki, bu problem günümüzdə də öz aktuallığını saxlayır. Həmçinin Hippokrat, ağızdan gələn pis qoxu, burun tutulması, dişlərin çürüməsi, damaq xəstəliyini aradan qaldırmaq üçün vasitələr hazırlamışdı. Onun

kəşfləri arasında xoşagəlməz dəri piqmentasiyasını aradan qaldırmaq üçün ağardıcı emulsiyalar, yumşaldıcı kremlər, libası, saçları və bədəni təravətləndirmək üçün ətir kompozisiyaları yer alırdı.

Kosmetikanın sonrakı inkişafı XII əsrdən başlayaraq müxtəlif etaplardan keçdi və sənaye inkişaf etdikcə XIX əsrə qədər maraqlı təkamül dövrünə malik oldu. Bu dövrdə sənaye istehsalatı mərhələsinə keçid etmiş kosmetologiyanın inkişafı üzvi kimya ilə bağlı idi. XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəli kosmetika istehsalının və ümumilikdə kosmetik vasitələr sənayesinin intensiv, sürəkli inkişafı ilə xarakterizə edilir. Təbii mənşəli materiallarla yanaşı kimyəvi üsulla əldə olunmuş maddələrin tətbiqinə geniş yer verilirdi. Kosmetik vasitələrə olan tələb və tələbat dəyişir, məhsulların istifadə sahəsi və profili genişlənirdi.

Müasir dünyada kosmetik vasitələr insan həyatında çox önəmli yer tutur. Hazırkı dövrdə istehlak bazarına çıxarılan kosmetik vasitələrin çeşidi çox genişdir, onlar funksionallığının müxtəlifliyi və istehsalçı şirkətlərin sayının artımı ilə səciyyələnir. Kosmetik vasitələrin əsas funksiyası dərini, saçları, dişləri təmizləmək, dərini qidalandırmaq və nəmləndirmək, saçları, dırnaqları bərkitmək, iltihabi prosesi aradan qaldırmaq, insanın ümumi görkəminin sağlam və gözəl olmasına yardım etməkdən ibarətdir. Ona görə də bu qəbildən olan məhsulların istehsalında orqanizmə və dəriyə zərər verməyən, təhlükəsiz, yüksək keyfiyyətli xammaldan istifadə olunması əsas şərtidir.

Kosmetik vasitələr təyinatından asılı olaraq funksional xassələrə malikdirlər. Məsələn, şampunların funksional xassəsi yuyucu, təmizləyici, köpükəmələgətirici olması, dezodorantların, perspirantların funksional xassəsi tər qoxusunu aradan qaldırmaq, kremlərin funksional xassəsi – nəmləndirmək, qidalandırmaq, sabununku yuyucu və istənilən bir çirklənməni aradan qaldırmaq və s. xüsusiyyətlərdən ibarətdir.

Hal-hazırda kosmetika məhsullarının təsnifatının və terminologiyasının vahid ümumiqəbul edilən standartı mövcud deyil. Dəqiq təsnifatı təqdim etmək çətin olsa da, kosmetik vasitələrin funksional təsirlərinə əsasən şərti olaraq bunları ayırd

etmək olar: gigiyenik, kosmetik, dekorativ, qoruyucu, müalicəvi-profilaktik və xüsusi təyinatlı vasitələr.

Cədvəl 1. Kosmetik vasitələrin ümumi təsnifatı

Təsnifatın əlaməti	Təsnifatın qrupu	Kosmetik vasitələrin növü
Funksional təsir	Gigiyenik (təmizləyici)	Sabun, şampun
	Kosmetik (nəmləndirici, qidalandırıcı, ton verici və s.)	Ətirlər, kremlər, losyonlar, balzamlar, perspirantlar və s.
	Dekorativ	Kırşan, ənlük, dodaq boyası, göz kölgəsi, qələmlər və s.
	Qoruyucu	Əl və bədən üçün kremlər
	Müalicəvi-profilaktik	Diş məcunları, ağız yaxalayıcı mayelər, dəri üçün məlhəmlər və s.
	Xüsusi təyinatlı	Depilyatorlar

Kosmetika vasitələri müalicəvi-profilaktik təsire malik ola bilərlər. Hazırda müalicəvi kosmetika adlandırılan kosmetika vasitələri ötən əsrin 70-ci illərində Avropada meydana gəlmişdir. İlk illərdə bu qəbil vasitələr dermatoloji problemi olan insanlar üçün nəzərdə tutulmuşdu. Dəri xəstəlikləri təkcə müalicə tələb etmirdi, müalicə prosesində problemin spesifikliyi nəzərə alınmaqla dərini qidalandırmaq, nəmləndirmək və qorumaq üçün vasitələrə ehtiyac duyulurdu, ənənəvi kosmetik vasitələr isə bunun öhdəsindən gələ bilmirdi. Müalicəvi kosmetika digər kosmetik vasitələrdən daha effektiv və aktiv təsir göstərir, dermatoloqlar tərəfindən ciddi dəri xəstəliyi kimi qiymətləndirilməyən bəzi dəri problemlərinin aradan qaldırılması üçün təyin edilir, profilaktik və köməkçi funksiyalar daşıyır.

Gigiyena vasitələrindən fərqli olaraq dekorativ kosmetika dəb sahəsində cərəyan edən tendensiyalardan asılıdır. Dəb sənayesinin diktə etdiyi dəyişkənliyi vaxtında haqlamaq, onun qaydalarına uymaq, trenddən düşməmək bu sahədə

fəaliyyət göstərən kosmetika məhsulları istehsal edən şirkətlərin əsas prioritet vəzifələrindəndir.

Kosmetika malları bazarı dünyada ən dayanıqlı və sürətli inkişaf tempinə malik bir sahədir. Onun inkişafı bilavasitə innovasion texnologiyaların, insanın estetik sağlamlığının bərpasının effektiv formalarının və unikal metodikaların tətbiqinə əsaslanır.

Azərbaycan dünyanın bir çox ölkələri kimi iqtisadi böhran dövrünü yaşayır, lakin demək olar ki, əksər kosmetika malları ölkəyə xaricdən idxal olunur. Dissertasiyanın mövzusunun seçilməsi nəzəri tədqiqatların aparılmasının zəruriliyinə əsaslanır. Magistr dissertasiyasının əsas *məqsədi* beynəlxalq ticarət praktikasında kosmetika mallarının keyfiyyətinin müəyyənləşdirilməsi və tənzimlənməsinin əsas metodlarını, kosmetika mallarının istehlak xassələrinin xarakteristikasını, məhsulların keyfiyyətini formalaşdıran və qoruyub saxlayan amilləri, istehlak bazarının əmtəə nomenklaturalarını təhlil etmək, dövriyyəyə daxil olan kosmetika mallarının keyfiyyətinin tədqiqinin və ekspertizasının səciyyələrini öyrənməkdən, həmçinin istehlakın təhlükəsizliyini qiymətləndirməkdən ibarətdir.

Magistr dissertasiyası işinin *əsas vəzifələri* kosmetika mallarının keyfiyyətini və təhlükəsizliyini düzgün qiymətləndirməyə, xammal və maddələrin keyfiyyətini müəyyənləşdirməyə əsas verən kosmetika mallarının keyfiyyətinə dair ümumi istehlak və standart tələblər, həmçinin keyfiyyət ekspertizasının əsasları barədə statistik məlumatları araşdıraraq şəxsi müşahidələri təhlil etməkdir.

Dissertasiya işinin *əhəmiyyəti* dünya kosmetika malları bazarının vəziyyətini araşdırmaqla Azərbaycanda kosmetika sənayesinin zəifliyi və əksər kosmetika mallarının ölkəyə xaricdən idxal olunması fonunda ölkədə dövriyyədə olan kosmetika mallarının istehlakının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi probleminin aktuallığına əsaslanmışdır.

Tədqiqat işi üçün *material* olaraq ölkəyə idxal olunan müxtəlif seqmentlər üzrə kosmetika mallarının növü, çeşidi və s. xüsusiyyətlərini əks etdirən məlumatlar götürülmüşdür. Dövlət Statistika Komitəsindən əldə olunmuş son

2018-2019-cu illər ərzində kosmetika mallarının idxal həcminə dair statistik məlumatlara və dünya istehlak bazarında kosmetika mallarının realizasiya strukturunu əks etdirən internet resurslarına, mövcud ədəbiyyat mənbələrinə istinad edilmişdir.

Dissertasiya işinin strukturu giriş, 3 fəsil (Fəsil I, II və III), nəticələr və tövsiyələr, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Dissertasiyanın mətni 78 səhifədə verilmiş, cədvəl, şəkil və qrafiklər əlavə olunmuşdur.

FƏSİL I. NƏZƏRİ HİSSƏ.

I. 1. Dünyada kosmetika malları istehsalının və istehlak bazarının müasir vəziyyəti.

Dünya kosmetika bazarı, istehlakçı istəklərinə və innovasiyalara əsaslanaraq davamlı surətdə inkişaf edir. Bu daimi inkişaf, bəşəriyyətin gözəllik arzusunun təmin edən kosmetika sektorunun mahiyyəti ilə izah edilə bilər.

Kosmetika mallarının istehlak bazarı dünyada ən stabil iqtisadi bazarlardan hesab edilir. Statistik məlumatlara əsasən, hətta ən global iqtisadi böhran dövrlərində bu sahədə dayanıqlı inkişaf tendensiyası müşahidə olunur. Kosmetika mallarının istehlakı ildən-ilə artır, istehlak bazarının tədqiqi üzrə aparılan bir sıra tədqiqatların nəticələrinə görə kosmetik vasitələr yetkin yaşlı insanlar arasında beş ən populyar hədiyyə sırasındadırlar. Mütəxəssislərin qənaətinə görə kosmetika vasitələri qida məhsulları, çay, qəhvə ilə yanaşı ilkin həyati vacib məhsul kimi istehlakçıların düşüncəsində yer tutur.

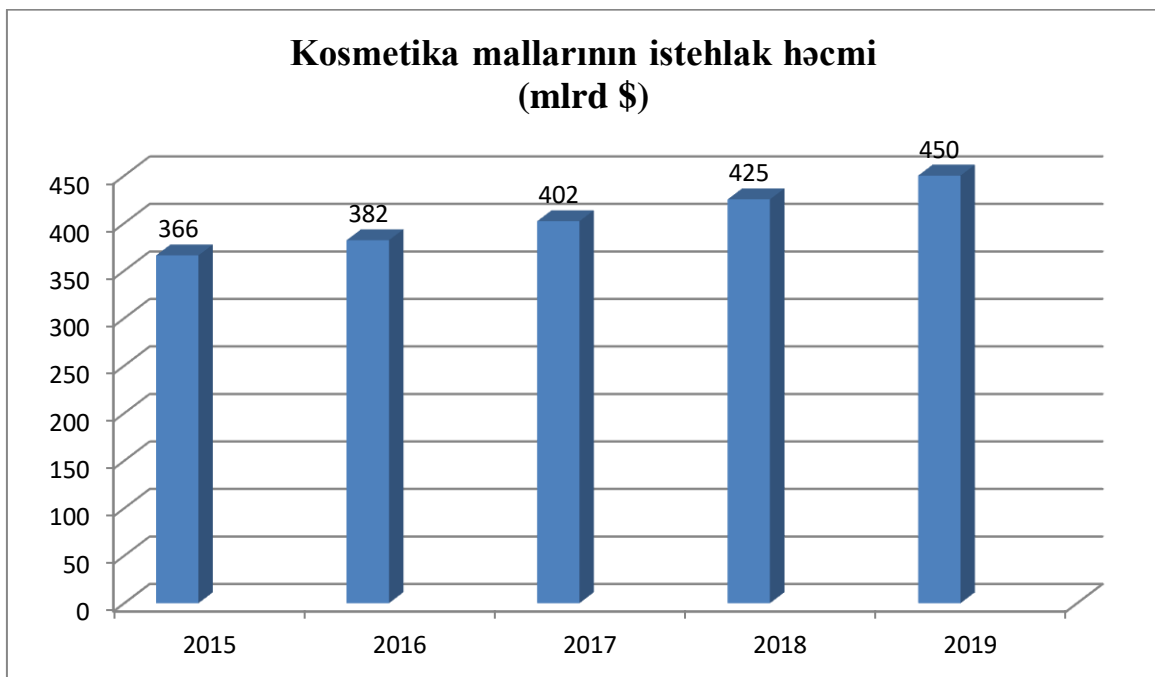
Kosmetika malları müxtəlifliyi ilə seçilir və sabun, şampun, diş məcunu və s. kimi gündəlik istifadə olunan gigiyenik məhsullar da daxil olmaqla, ətir, makiyaj vasitələri və s. kimi dekorativ məhsulların çox geniş növlərini əhatə edir. Bu məhsulların istehsalı və standartları istehlakçıların təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədi ilə milli və beynəlxalq səviyyədə tənzimlənir. Kosmetika istehsalı sənayesi, həmçinin kosmetika mallarının ixracatı sahəsində Asiya-Sakit okean regionu dünya lideri hesab edilir və bazarın 35%-i bu regionun payına düşür (cədvəl 1.1).

Kosmetika malları sektoru innovasiya sahə hesab edilir, bu sektorun əsas xassəsi onun maya dəyərində marketinq xərclərinin daha yüksək olmasından ibarətdir. Beynəlxalq kosmetika sənayesi sferasında digər böyük kosmetika istehsalçıları Avropa və ABŞ-dır. Mövcud global kosmetika malları bazarı ilə yanaşı, dünyanın müxtəlif bölgələrində və ölkələrində yerli tələbatın, zövqün və dəbin xüsusiyyətlərinin təsiri ilə formalaşan regional və ölkə bazarları da vardır.

Məsələn İndoneziya, İran, Türkiyə, Səudiyyə Ərəbistanı və s. kimi müsəlman ölkələrində kosmetika malları bazarının özəlliyi yerli tələbata, dini qaydalara uyğun olaraq vegetarian və halal məhsulların dövriyyəsinə əsaslanır.

Kosmetika malları bazarının son tendensiyaları təbii orqanik məhsullardan istifadənin artması, zərərli kimyəvi maddələrdən istifadənin azalmasıdır. İstehlakçılar son dövrlərdə dəri üçün təbii və sağlam olan məhsulların qiymətinin və keyfiyyətinin optimal nisbətini tapmağa çalışırlar, eyni zamanda bahalı təbii məhsullar bazarı da ayrıca davamlı inkişafdadır. Bir milyarddan çox insanın yaşadığı Asiya müsəlman ölkələrində dini baxımdan haram sayılan qatqılardan istifadə eilmədən hazırlanmış vegetarian və halal məhsullar bazarı inkişaf edir.

Beynəlxalq kosmetika bazarında dövriyyədə olan əsas məhsulların araşdırılması maraqlı statistik məlumatlar əldə etməyə imkan vermişdir. Son beş ilin statistik təhlili göstərir ki, 2018- ci ildə qlobal kosmetika bazarının həcmi 425 mlrd ABŞ dolları təşkil etmiş və 6% artım tendensiyasına malik olmuşdur. 2019-cu ildə 450 mlrd dollar həddinə çatmışdır.

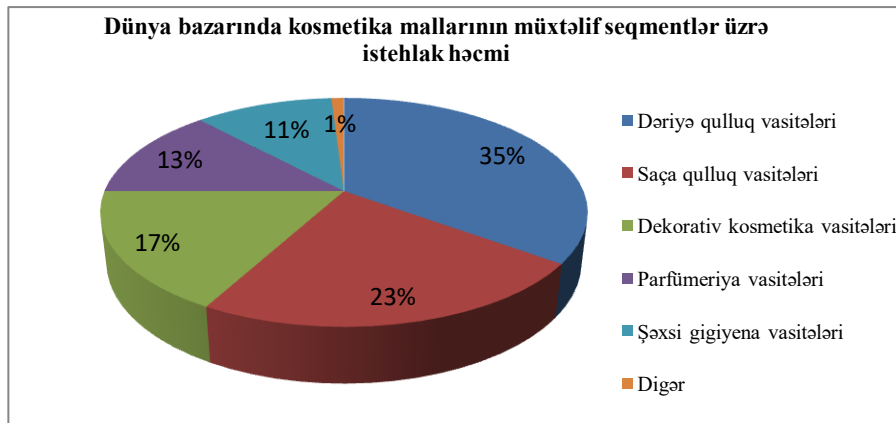

Şəkil 1.1. Dünya kosmetika bazarının istehlak həcmi.

Kosmetika malları qruplaşdırılaraq beş seqment ayırd edilmişdir: kosmetika bazarının 35%-i dəriyə qulluq vasitələrinin payına düşür, sonrakı yeri saç qulluq vasitələri tutur, onların həcmi 23% təşkil edir, üçüncü yerdə dekorativ kosmetika - 17%, dördüncü və beşinci yerlərdə parfümeriya və gigiyena məhsulları durur (müvafiq olaraq 13% və 11%), digər seqmentlərin həcmi isə 1% təşkil edir. Kosmetika mallarının satışı üzrə ən böyük region Asiya-Sakit okean regionudur, ümumdünya tələbatının 35%-i bu regionun payına düşür. Qərbi Avropa 22%, Şimali Amerika 21%, Cənubi Amerika 12%, Şərqi Avropa 7% paya malikdir (cədvəl 1.1).

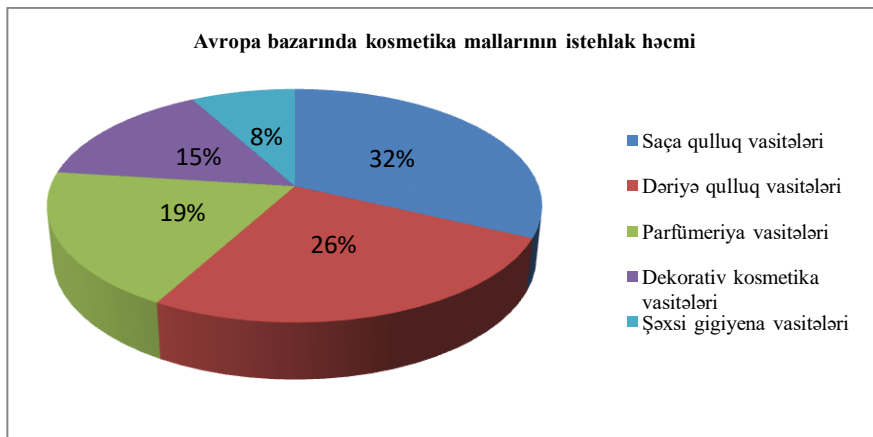
Cədvəl 1.1. Dünya kosmetika mallarının istehlak bazarı.

Nö	Region	% göstəricisi
1	Asiya – Sakit okean	35%
2	Qərbi Avropa	22%
3	Şimali Amerika	21%
4	Cənubi Amerika	12%
5	Şərqi Avropa	7%
6	Digər	3%

Şəkil 1.2. Dünya kosmetika bazarında müxtəlif seqmentlər üzrə istehlak həcmi.

Avropa Birliyinə üzv olan ölkələrin regional bazarları vahid iqtisadi məkan təşkil edir. Bununla yanaşı kosmetika mallarının istehlakında hər bir ölkə populyasiyasıda nəzərə çarpan fərqli xüsusiyyətlər mövcuddur. Hər bir Avropa ölkəsi özünə məxsus istehlakçı vərmiş və ənənələrinə malikdir. Avropa bazarında istehlak həcminə görə ən böyük segment saç qulluq vasitələridir (32%), sonrakı yerləri üz və dəriyə qulluq üçün kosmetik məhsullar (26%), parfümeriya (19%), dekorativ kosmetika (15%) və şəxsi gigiyena vasitələri (8%) tutur.

Şəkil 1.3. Avropa kosmetika bazarında müxtəlif segmentlər üzrə istehlakın həcmi.

Avropa ölkələri hazır məhsulun ixtacatının həcminə görə fərqlənirlər. Hazır kosmetika mallarını digər ölkələrə daha çox ənənəvi olaraq Fransa ixrac edir. Dünya ixracatında sonrakı yerləri eyni mövqeyə malik olan Böyük Britaniya və Almaniya yer tutur. Eyni zamanda, Fransanın əsas ixracı Avropa Birliyi ölkələrinin payına düşür. Şimali Amerika, Cənub-Şərqi Asiya və Yaxın Şərq ölkələri də Fransa üçün sərfəli satış bazarlarıdır. Lakin Fransız kosmetikasının əsas ixracat axınının oriyentasiyası coğrafi baxımdan yaxın regionlara yönəldilmişdir.

Müasir Rusiya kosmetika malları bazarı Avropanın on ən böyük bazarı reytinginə daxildir. Kosmetika məhsullarının müasir dünya bazarında Rusiyanın payı təxminən 3% -dir. Kosmetika və kosmetologiya istiqaməti Rusiyada son illərin qeyri-sabit maliyyə vəziyyətinə davam gətirən sahələrdən biri olaraq qalır. Bazarın dolu olmasına baxmayaraq, brend markalar regionda öz mövqələrini

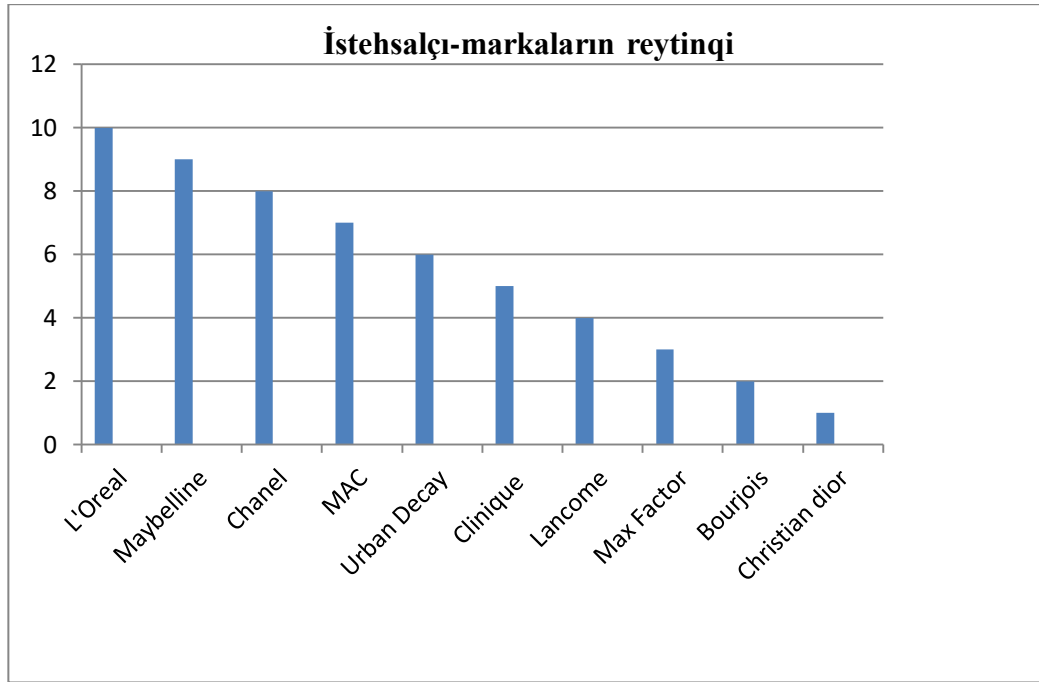
saxlayırlar. Rusiya istehlakçıları kosmetik vasitələrin aktiv alıcılarıdır. Son illərdə bu ölkədə kosmetika bazarı kifayət qədər uğurla inkişaf etməkdədir, stabil dinamik artım müşahidə olunur. Ən məhsuldar seqmentlər: dəriyə qulluq üçün kosmetika və şəxsi gigiyena məhsulları seqmentləridir. Rusiya Qərb şirkətləri üçün, ilk öncə öz böyük potensialına görə cəlbedicidir. Coğrafi baxımdan bizə yaxın olan keçmiş sovet post məkanında yerləşən Rusiya bazarı diqqətimizi çəkən maraqlı tendensiyalara malikdir: rus istehlakçısı çox savadlıdır, Qərb istehlakçısı ilə müqayisədə qazancının böyük bir hissəsini kosmetikaya xərcləməyə hazırdır; ərazi və əhali potensialına görə xarici şirkətləri cəlb etməyinə baxmayaraq, bəzi yerli istehsalçılar Qərb konkurentlərini qabaqlayaraq MDB məkanında istehsal müəssisələrini satın alırlar, məsələn “Kalina” konserni Ukraynada və Orta Asiyada fabrikləri əldə etmişdir.

Dünya kosmetika bazarında əsas istehsalçıların, istehlakçıların və müasir tendensiyaların təhlili zamanı internet resurslarında maraqlı statistik məlumatlar əldə etmək mümkün olmuşdur. Diqqəti cəlb edən məqam budur ki, qlobal miqyasda müasir bazarın liderləri güclü pərakəndə satış ilə təmsil olunurlar. Nivea və Avon kimi brendlər həm keyfiyyətlərinə, həm də orta səviyyəli qiymət və yüksək şəbəkə marketinqi dəstəyi ilə məşhurdurlar. Bundan əlavə, kütləvi bazar seqmentinin liderləri, istehlakın coğrafi tələbatına uyğun markalı məhsullar sifariş etməklə, faktiki olaraq istehsal gücünə malik deyillər. Gəlir reytingində bu tip markalar arasında növbəti mövqelərdə Revlon və Mary Kay markaları durur.

Tam geniş dövriyyəli şirkətlərə gəldikdə, burada reyting tamamilə fərqli bir şəkildədir, ön sırada hər baxımdan ən yaxşı – istehsal gücü, öz tədqiqat və işləmələri, sanballı firma çeşidi və əlçatan qiymətləri olan L'Oreal durur. Maybelline və Chanel brendləri ikinci və üçüncü yerlərə sahibdirlər.

Kosmetika sənayesinin bir xüsusiyyəti, bu sektorun çox tsiklik inkişaf etməsidir. Kosmetika məhsullarının qiymət xüsusiyyətləri istehlakçıların davranışına təsir etdiyindən, baş verən ümumi iqtisadi böhran dövrlərində satış əhəmiyyətli dərəcədə azalır və iqtisadi artım dövründə isə çoxalır. Lakin, bununla yanaşı, kosmetika məhsulları, gündəlik tələbat mallarına yaxın xüsusiyyətlərə

malik olduğuna görə, daha öncə qeyd etdiyimiz kimi böhran dövründə belə bu məhsullara tələbat davam edir.

Şəkil 1.4. Lider istehsalçı markaların reytingi.

Yaxın Şərqdə kosmetika bazarı sürətlə genişlənir. Mövcud hesablamalara görə, 2017-ci ilə qədər sənaye 29,4 milyard ABŞ dolları təşkil etmişdir. Siyasi qeyri-sabitliyə baxmayaraq artım davam edir. “Organic Monitor”-un hesablamalarına görə, Yaxın Şərqdə kosmetika şirkətlərinin gəlirləri ildə 20% artım tendensiyasına malikdir. Bölgədəki ən böyük bazar ümumi gəlirin yarısından çoxunu təşkil edən Birləşmiş Ərəb Əmirliklərindədir.

Dünya bazarındakı artım əsasən Asiya-Sakit Okean regionunun inkişaf etməkdə olan ölkələrində artan istehlakçı tələbatı ilə əlaqələndirilir. Çin, Hindistan, Rusiya və Yaxın Şərq ölkələri bazarları da əhəmiyyətli potensiala malikdirlər. Cənubi Koreyanın iqtisadi siyasəti diqqəti cəlb edir, belə ki, ölkədə kosmetika sferasında çoxlu sayda innovasiyaların həyata keçirilməsi nəticəsində bu sektor ölkənin ixracat ixtisaslaşmasının mühüm istiqamətinə çevrilmişdir. Cənubi Koreya və Çin kosmetika markalarının tədricən Qərb ölkələrinin bazarlarına çıxması ehtimalı yüksəkdir. Bu ölkələrdə milli istehsalın dəstəklənməsi və yerli şirkətlərin

xarici bazara çıxmasına, ixracatın artmasına kömək etmək məqsədi ilə elmi-tədqiqat xərclərinin subsidiyası, vergi tətilləri, ixrac kreditləri və s. kimi imkanlar tətbiq olunur.

Kosmetika malları bazarının ümumi artımı fonunda birbaşa satışların azalması trendi qeydə alınır. Belə ki, kosmetika bazarı zamanla ayaqlaşır - böyük istehsalçılar artıq dünya internet şəbəkəsini görməməzlikdən gələ bilmirlər, şəbəkənin imkanlarından istifadə edirlər. Söhbət təkcə kiçik onlayn mağazalardan getmir, bu istiqamət brend markaların onlayn təşviqi üçün müxtəlif strategiyaları əhatə edir. İnternet şəbəkə artıq kosmetika mallarının satışının ən dinamik inkişaf edən realizasiya kanalına çevrilmişdir.

Dünya kosmetika bazarının müasir vəziyyətini əks etdirən statistik məlumatları təhlil edərək belə bir qənaətə gəlmək olar: ətriyyat-kosmetika malları xarici ölkələrdə fəaliyyət göstərən 3 minə yaxın firma tərəfindən istehsal olunur. Eyni zamanda bu firmaların 50%-dən çoxu 10 daha iri firmanın əlində cəmlənmişdir. Beynəlxalq ticarət zəncirinin bir halqası olan Azərbaycan bazarında da həmin markaların məhsulları geniş çeşiddə dövriyyəyə çıxarılaraq istehlakçılara təqdim edilir. Həmin firmalar: “Procter and Gamble”-ABŞ, “Revlon”-İngiltərə, “Florena”-Almaniya, “Londa”-Almaniya, “Vella”-Almaniya, “Lumene”-Finlandiya, “Oriflame”-İsveçrə, “L’Oreal”-Fransa və s.

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkəmizin istehlakçı bazarında Rusiyadan gətirilmiş ətriyyat-kosmetika malları da öz çəkisinə görə müəyyən yer tutur (15-20%). Bunların içərisində kosmetika malları (şampunlar, saç lakları, kirşanlar, losyonlar və s.) daha çox üstünlük təşkil edir. Bu mallar əsasən aşağıdakı firmalara aiddir: “Svoboda” (Moskva), “Novaya Zarya” (Moskva), “Kalina” konserni (Yekaterinburq), “Severnoe siyaniye” (Sankt-Peterburq), “Nevskaya kosmetika” (Sankt-Peterburq) və digərləri. Müəyyən istehlakçı təbəqəsi tərəfindən Rusiya istehsalı olan kosmetika məhsullarına bəzi hallarda üstünlük verilməsi sovet dövründən qalma ticari ənənələrə əsaslanır.

Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, ölkəmiz hələ öz malı ilə ətriyyat-kosmetika bazarında tanınma bilmir. Baxmayaraq ki, bazardakı bəzi kosmetika malları (losyonlar, kremlər, tozlar və s.) yerli istehsala məxsusdur. Lakin, bu malların rəqabət qabiliyyəti çox zəifdir. Daxili bazarda yerli malların mövqeyini yaxşılaşdırmaq, rəqabətə davamlılıq qabiliyyətini yüksəltmək istiqamətində mövcud problemlərin aradan qaldırılma yollarının axtarılması vacibdir, bunun üçün yeni elmi-tədqiqat müəssisələrinin yaradılması, yeni texnologiyanın qurulması, mal haqqında informasiyaya müasir yanaşma, marketing və reklam işinin təşkili və s. istiqamətində işlər aparılmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Statistika Komitəsinə müraciət əsasında ölkəyə idxal olunan kosmetika mallarının həcmi barədə dəqiq məlumatlar əldə etmək mümkün oldu. 2018-ci ildə ölkəyə 118629,14 min ABŞ dolları, 2019 –cu ildə isə 141614,49 min ABŞ dolları həcmində kosmetika, ətriyyat və tualet vasitələri idxal olunmuşdur. İxrac həcmi isə müvafiq olaraq 2018-ci ildə 437,47 min ABŞ dolları, 2019-cu ildə 792,55 min ABŞ dolları təşkil etmişdir. Göründüyü kimi, hər iki istiqamətdə, həm idxal, həm də ixracda artım tendensiyası müşahidə olunmaqdadır. Artım dinamikası yüksələn xəttlə inkişaf edir. Hal-hazırda respublikamızda ətriyyat-kosmetika malları istehsal edən çox az sayda firmalar fəaliyyət göstərir: “Gazelli Group MMC”, “FX beauty company”. Lakin, bu qənaətbəx göstərici deyil Azərbaycanın malik olduğu zəngin təbii sərvətləri, florası, dərman bitki xammalı resursları hesabına geniş çeşidli təbii mənşəli həm dekorativ, həm də müalicəvi kosmetik vasitələrin istehsalı üçün perspektivlər mövcuddur. Bu imkanlardan səmərəli istifadə etməklə yerli kosmetika istehsalını inkişaf etdirmək mümkündür.

1.2. Kosmetika mallarının keyfiyyətinə qoyulan ümumi istehlak və standart tələbləri.

Kosmetika bazarı daimi inkişafdadır, buraya mütəmadi olaraq yeni iştirakçılar daxil olur, qüvvələrin yerləşməsi, inkişaf tendensiyaları və istehlakçı

tələbi dəyişir. Kosmetika mallarının tərkibinin işlənilib hazırlanması ilk növbədə kosmetik vasitənin keyfiyyətinə müəyyən tələblərin qoyulmasını əhatə edir. Bu tələblər kosmetika bazarının marketing araşdırmaları və istehsalçı-firmada aparılan elmi tədqiqatlar əsasında müəyyən edilə bilər. Gələcək məhsulların bazardakı müvəffəqiyyəti və keyfiyyətinin təmin edilməsi əsasən bu amilə bağlıdır.

İstehlakın dəyərinin ölçü meyarı keyfiyyətdir. Keyfiyyət – malın təyinatına uyğun olaraq ona olan cari və gələcək tələbatın təmin olunması üçün əmtəənin yararlığını şərtlədirən istehlak xüsusiyyətlərinin məcmusudur, bütün texniki xarakteristikaları və parametrləri, texnologiyaları, istifadə rahatlığını, gigiyenikliyi, təhlükəsizliyi, estetikliyi, iqtisadi cəhətdən əlverişliliyi və bu kimi digər xassələri özündə birləşdirir.

Keyfiyyət və tələb bir-biri ilə sıx bağlıdır. Tələbatı təmin etmək üçün tədqiqat işləmləri mərhələsində mallara olan tələbləri formalaşdırmaq vacibdir. Mala olan tələblər onun müəyyən şəraitdə və müəyyən müddət ərzində təyinatına uyğun olaraq istifadə oluna bilməsi üçün müvafiq şərtlər və xüsusiyyətlərdir. Bu tələblər istehlakçıların maddi və mədəni yaşayış səviyyəsinin inkişafından, məhsulun təyinatından, xammal ehtiyatlarının olmasından, istehsalın texnoloji və iqtisadi imkanlarından asılı olaraq müxtəlif səciyyərlə malik olur və keyfiyyətinin formalaşmasında böyük əhəmiyyət kəsb edirlər. Lakin keyfiyyət və tələb arasında qeyri-müəyyənlik mövcuddur, əmtəənin keyfiyyəti bəzi hallarda tələbin kriteriyalarına cavab vermir. Mala olan tələblər tələbatın və zamanın diktə etdiyi şərtlərə uyğun olaraq daim dəyişir yəni, elmi və texniki tərəqqinin, innovativ texnologiyaların, iqtisadi və mədəni inkişaf nəzərə alınmaqla yeni səciyyərlə formalaşır. Əmtəənin keyfiyyətini formalaşdıran amillərə ilkin materiallar və xammal, məhsulun konstruksiyası, dizaynı və emal texnologiyası istehsal şəraiti aiddir. Qeyd etmək vacibdir ki, bu amillər obyektiv və subyektiv olurlar. Obyektiv amillərə xammal və məmulatın konstruksiyası, istehsal bazasının texniki səviyyəsi, müasir texnologiya və istehsal bazasının texniki səviyyəsi, subyektiv amillər isə insan fəaliyyəti ilə əlaqədardır, yəni insanın istehsalat funksiyasını yerinə yetirmə qabiliyyətindən və münasibətlərdən asılıdır.

Kosmetika mallarına olan tələblər cari və perspektiv, ümumi və spesifik tələblərə bölünür. Cari tələblər bilavasitə satışda olan kosmetika malları üçün tərtib edilir. Onlar müəyyən mərhələdə ölkənin iqtisadi inkişafı, istehsalın texniki və iqtisadi imkanları nəzərə alınaraq qoyulur. Bu tələblər, bir qayda olaraq, normativ-texniki sənədlər və texniki şərtlərlə tənzimlənir, dövrü olaraq nəzərdən keçirilir, dəqiqləşdirilir və dəyişdirilir. Perspektiv tələblər malın keyfiyyətinə verilən geniş və yüksək səviyyəli kompleks göstəriciləri birləşdirir. Mala qarşı verilən perspektiv tələblər tərtib edilərkən tələbatın optimal ödənilməsi, istehsal proseslərinin təkmilləşdirilməsi, yeni növ xammalların meydana gəlməsi və digər amillər nəzərə alınır. Malların keyfiyyətinə verilən perspektiv tələblərin tərtib edilməsi elm, sənaye və ticarət işçilərini hazır məmulatın keyfiyyətini yüksəltməyə və daim təkmilləşdirməyə vadar edir. Ümumi tələblər kosmetika mallarının öz təyinatına tam müvafiq olması və əsas funksiyanın yerinə yetirmə dərəcəsi, istifadə rahatlığı, insan üçün zəruriliyi, təhlükəsizliyi, orqanizmin normal həyat fəaliyyətinin təmin edilməsi, təyin olunmuş müddət ərzində yararlılığını və etibarlılığını əhatə edir. Spesifik tələblər ayrı-ayrı qrup məmulatların, yaxud müəyyən seqmentlərin fərdi xassələrinə dair keyfiyyət tələblərindən ibarətdir.

Malın istehlakının xarakterindən asılı olaraq sosioloji, funksional, ergonomik, estetik, texnoloji, etibarlılıq, iqtisadi vs s. kimi tələbləri ayırd etmək olar.

Sosioloji tələblər dedikdə, geniş mənada bu və ya digər malın istehsalının ictimai tələblərə müvafiq olması başa düşülür. Statistik göstəricilərin təhlili, istehlak modellərinin tərtib edilməsi və sosioloji tədqiqatlar bu tələbləri aşkar etməyə imkan verir. Bu cür təhlillərin əsasında malların optimal çeşidi yaradılır.

Funksional tələblər – məmulatın əsas funksiyasının yerinə yetirilməsinə verilən tələblərdir. Təyinatından asılı olaraq kosmetika vasitələrinin yerinə yetirdikləri funksiyalar müəyyən xüsusiyyətlərə malikdir. Kosmetik vasitələrin əsas funksiyası – dərini, saçları, dişləri təmizləmək, dərini nəmləndirmək və qidalandırmaq, insanın xarici görünüşünə gözəllik vermək, saçları və dırnaqları

möhkəmləndirməkdən; müalicəvi kosmetikanın işə funksiyası soyuqlamanı aradan qaldırmaqdan ibarətdir. Dekorativ kosmetika üçün əsas funksional xassə rəngdir, şampunlar üçün bu – yuma və köpüklənmə qabiliyyətidir; dırnaq lakları və emalları üçün quruma qabiliyyətidir, ətriyyat mallarının əsas təyinatı işə dəriyə, saçə, geyimə, havaya xoşagələn qoxu verməkdir.

Erqonomik tələblər - kosmetika mallarının erqonomik xassələri məmulatın konsistensiyaları (məsələn, kompakt kirşan (pudra) toz halındakı kirşandan daha çox istifadəyə rahatdır, maye tuş bərk tuşdan daha yaxşıdır); qablaşdırılması, istifadəni asanlaşdıran ləvazimatlarla (tuş üçün fırçanın növü, kirşan üçün süngər materialının növü, dekorativ kosmetika qabında güzgünün olması və s.) müəyyən edilir. Məmulatın istismar prosesində istifadə rahatlığını, onun insan orqanizminin xüsusiyyətlərinə müvafiq olmasını və məişətdə insan tərəfindən istifadəsinin optimal şəraitinin təmin edilməsini nəzərdə tutan gigiyenik, antropometrik, fizioloji, psixofizioloji və psixoloji tələblərə bölünür.

Antropometrik tələblər məmulatın yaxud onun ayrı-ayrı detallarının insan bədəninə forma və ölçülərinə müvafiq olmasını, *fizioloji tələblər* – məmulatın istifadə zamanı insanın fiziki imkanlarına müvafiq olmasını; *psixofizioloji tələblər* – məmulatın insanın hiss orqanlarının xüsusiyyətlərinə müvafiq olmasını nəzərdə tutur. *Psixoloji tələblər* işə hazır məmulatların insan psixologiyasının xüsusiyyətlərinə müvafiqliyini xarakterizə edən tələblər aiddir. *Gigiyenik tələblərin* istehlak malları üçün vacibliyini nəzərə alaraq onları xüsusi qrup kimi ayırmaq məqsədəuyğundur. *Gigiyenik tələblər* – insanın məmulatla və mühitlə qarşılıqlı təması zamanı onun həyatına qarşı təhlükəsizliyi və zərərsizliyi nəzərdə tutulur. Bu tələblər, kosmetika malları üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir, onlara riayət edilməsinə böyük diqqət yetirmək vacibdir. Kosmetika mallarının təhlükəsizliyi kimyəvi, sanitariya-gigiyena və yanğın təhlükəsizliyi ilə müəyyən edilir. Kimyəvi təhlükəsizliyi kosmetika mallarının tərkibindən, zəhərli elementlərin, qadağan olunmuş boyaaların, qoruyucu maddələrin və digər əlavələrin olmamasından

asıldır. Sanitar - gigiyenik təhlükəsizlik kosmetika məhsullarına müxtəlif növ ziyan vurmaqla yarana biləcək riskin yolverilməz olması ilə şərtləndirilir.

Kosmetika vasitələrinin komponentləri mikroorqanizmlər üçün münbit mühitdir. Kosmetika məhsullarının bir çox növündə sulu fazanın yüksək miqdarı da bu mikroorqanizmlərin inkişafı üçün əlverişli şərait yarada bilər. Bu cür mikroelementlərin və mikroorqanizmlərin kosmetika vasitələrinə düşməsi məhsulun keyfiyyətinin kəskin pisləşməsinə səbəb ola bilər. Rəngin dəyişməsi, qoxunun, konsistensiyanın pozulması, kif və qıçqırma baş verər, əmtənin ticari görünüşünün itməsi nəticəsində onun istehlak üçün yarasız hala düşməsinə gətirib çıxarar. Kosmetikada tətbiq edilən maddələrin insan orqanizminə təsiri problemləri üzərində işləyən elmi-tədqiqat institutları fəaliyyət göstərir. Lakin qıcıqlanma fərdi reaksiya olduğuna görə onu tamamilə istisna etmək mümkün deyildir.

Yangın təhlükəsizliyi, tərkibində həlledicilər olan (dırnaq lakı təmizləyicisi, bəzi losyonlar və s.) və aerozol qablaşdırma formasında olan məhsullar üçün xüsusilə vacibdir. Təhlükəsizlik göstəricilərinin məqbul səviyyəsinin aşılması, malları təhlükəli mallar kateqoriyasına aid etməyə əsas verir. Məhz bu baxımdan yeni məmulatı istifadəyə buraxmazdan əvvəl onun insan üçün zərərsiz olması haqqında Səhiyyə Nazirliyinin Dövlət Sanitariya Müfəttişliyinin icazəsi tələb edilir.

Estetik tələblər – məmulatın formasına, konstruksiyasına, xarici tərtibatına və digər xüsusiyyətlərinə verilən tələblərdir. Onlar malın ictimai dəyərini, yararlılığını, səmərəliliyini, funksional məqsədəuyğunluğunu, istifadəsinin rahatlığını, həmçinin əhalinin zövqünə və mövcud dəbə məvafiqliyini müəyyən edir. Estetik tələblər məmulatın üslub, modaya, zövqə müvafiqliyini nəzərdə tutur. Kosmetika mallarının estetikliyi onun istehlak dəyərini, realizasiya qüvvəsini, satış üçün cəlbediciliyini şərtləndirən amillərdəndir.

Dizayn kosmetika mallarının keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinə, onun rəqabət qabiliyyətinə təsir edən mühüm amil kimi aktualdır. Belə ki, bu çox vaxt kosmetik vasitələrin seçimində əsas istehlak göstəricisinə çevrilir. Bir çox məşhur

firmaların marketinq siyasətində kosmetika mallarının qablaşdırılması əmtənin dəyərinin 70%-i qədər qiymətləndirilir. Məsələn, ətirlərin estetik və emosional olaraq qavranılmasında əsas rol ətir qabına məxsusdur. Ətir qabları yüksək incəsənətin xüsusi sahəsidir, onun əsas məqsədi istehlakçıda ilkin müsbət təəssürat yaratmaq, ətriyyət mayesinin qoxusunun xarakterini əks etdirmək, həm də onda yeni fikir çalarlarının olmasını nəzərə çarpdırmalı və özünəməxsusluq əlavə etməkdir.

Kosmetika məhsullarına dair *etibarlılıq tələbləri* malın yararlılıq müddətində istifadəsi zamanı etibarlılığını əhatə edir. Kosmetika mallarının etibarlılığı dedikdə onların öz keyfiyyətini lazımi müddətdə qoruyub saxlama qabiliyyəti nəzərdə tutulur. Saxlanma, daşınma və istifadə zamanı kosmetika mallarının tərkib hissəsi olan maddələr bəzi fiziki-kimyəvi proseslərə məruz qalırlar, bu da istehlak xassələrinin pisləşməsinə, keyfiyyətin aşağı düşməsinə səbəb olur. Kosmetika mallarında vacib etibarlılıq göstəricisi iyin, şəffaflığın, rəngin, konsistensiyanın, istifadə funksiyasının dəyişməməsidir. İstehsalçılar hər bir məhsulun xassələrinə uyğun olaraq yararlılıq müddətində keyfiyyətin dəyişməyəcəyinə təminat verirlər. Lakin əmtənin daşınma və saxlanma qaydalarına əməl olunması keyfiyyət standartlarına təminat verilməsinin əsas faktorlarından biridir.

İqtisadiyyatın, elm və texnikanın inkişafı, istehlakçıların tələblərinin dəyişilməsi, yeni növlü xammalların meydana çıxması nəticəsində mallara qarşı qoyulan tələblər daim dəyişilir və bir qayda olaraq artır. Son illərdə kosmetika sənayesindəki ən inamlı yeniliklərdən biri kosmetika istehsalının “orqanikləşməsi” və “yaşıllaşdırılması”dır. Şərti olaraq “yaşıl” adlandırılan təbii və ya üzvi kosmetika – sadəcə bir dəb məhsulu deyil, bütün bazar iştirakçılarının, hətta ən nəhəng ticarət subyektləri tərəfindən mütləq nəzərə alınan əsas təfrendlərdən biridir. Kosmetika malları üçün əsas keyfiyyət göstəriciləri faydalılıq, təyinata uyğunluq, qoxu və rəng, etalona, təsdiqlənmiş formullara uyğunluq, konsistensiyanın standartda uyğunluğu, maye məhsulların şəffaflıq amilləridir.

Beynəlxalq ticarətdə milli, yerli mal və məhsulların sərbəst dövriyyəsinin təmin edilməsi, idxal-ixrac əməliyyatlarının sadələşdirilməsi üçün keyfiyyətli və beynəlxalq standartlara uyğun tənzimləmə vacib amildir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 343 sayılı qərarına görə ətriyyat-kosmetika malları əmtəə bazarına daxil olmazdan öncə mütləq sertifikatlaşdırılmalı, təhlükəsizliyi təmin olunmalıdır. İcbari sertifikatlaşmadan keçməmiş kosmetika mallarının istehlak bazarına çıxarılması qanunla qadağandır. Respublikaya idxal olunan və satılan parfümeriya və kosmetik vasitələrinin (ənlük, kirşan, göz kölgəsi və s.) keyfiyyətinə nəzarət Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsi yanında Texniki Tənzimləmə və Standartlaşdırma üzrə Dövlət Nəzarəti Xidməti tərəfindən həyata keçirilir. Hazırda tətbiq olunan QOST keyfiyyət standartları MDB məkanında dövlətlərarası razılaşdırılmış standart göstəricisi kimi qəbul edilir. Bütün kosmetika malları ölkələrin Səhiyyə Nazirliklərinin müvafiq qurumları tərəfindən təsdiq edilmiş formulalara və texnoloji qaydalara uyğun olaraq istehsal edilməli və normativ sənədlərin tələblərinə cavab verməlidir.

Ətriyyat-parfümeriya məhsullarına olan standart tələbləri. Ətriyyat-parfümeriya məhsulları keyfiyyətli xammaldan və təsdiq edilmiş reseptin tərkibinə uyğun hazırlanmalıdır. Müxtəlif adlı parfümeriya məhsullarının kompozisiyasının tərkibi müəyyən reespturaya əsaslanır və hər bir məhsul qrupu üçün QOST ilə müəyyən edilmiş normalardan aşağı olmamalıdır. Parfümeriya məhsulları xarici görünüşü estetik, tərkibi eynicinsli və şəffaf olmalıdır. Ətirin rəngi və qoxusu yoxlama nümunəsinin rənginə və qoxusuna uyğun olmalıdır. Qoxunun dayanıqlığı hər bir ətir və odekolon qrupu üçün müəyyən edilmiş dayanıqlıq kəmiyyətindən aşağı olmamalıdır. Parfümeriya malları keyfiyyət attestasiya üzrə 30 ballıq sistemlə qiymətləndirilərkən ən yüksək qiymət ilk öncə qoxuya görə verilir. 27 – 30 balla qiymətləndirilmiş məhsul yüksək kateqoriyaya aid edilir. 20-26 bal – I kateqoriya, 20 baldan az - II kateqoriyalı mal hesab edilir və II kateqoriyalı malın keyfiyyət əlamətləri yaxşılaşdırılmadıqda istehsaldan çıxarılır. Bütün qrup ətirler,

ekstra və A qrup odekolonlar üçün sertifikatlaşdırmanın aparılmasının əsas göstəriciləri bunlardır: qoxunun keyfiyyəti, dayanıqlığı, xarici dizaynı (fiziki və texniki göstəricilərin standartlarına ciddi riayət etməklə); B və C qrup odekolonlar və ətirli sular (tualet suları) üçün - qoxunun keyfiyyəti, mayenin şəffaflığı və görünüş. Parfümeriya vasitələrinin optimal saxlanma temperaturu 18 – 20⁰ C təşkil edir.

Dəriyə qulluq məhsulları üçün standart tələbləri. Kremlər öz konsistensiyasına görə aid olduğu qrupa uyğun olmalıdır – homogen (laxtalanmasız, topalanmasız, laylara parçalanmadan) davamlı, tərkibi sabit qalmalı və uzun müddət saxladıqda qaxsımamalıdır. Maye kremlərin aşınması bir qədər yüngül silkələdikdə aradan qalxmalıdır. Rəng və qoxu bu qrup məhsullara xas əlamətlərdir. Kremlər tubiklərdən və ya flakonlardan asanlıqla sıxılmalı və tökülməlidir, dərinin səthinə asanlıqla sürtülməli, səthə rahat yayılmalı, dəri tərəfindən tez sorulmalı və normal tərləməyə mane olmamalıdır. Kremlərin pH göstəricisi 5-9 aralığında olmalıdır, çox turşu və ya qələvi kremlər dəriyə mənfi təsir göstərirlər.

Losyonlar şəffaf, homogen – eynicinsli, müəyyən kosmetik effektə (təmizləmək, təravətləndirmək, dezinfeksiya etmək və.) malik olmalıdır. Onların PH dəyəri 1,2-8,5 intervalındadır. Əllərdən çirkələri çıxarmaq üçün hazırlanmış losyonlar aşağı turşuluğa malikdirlər, Üz dərisi üçün losyonların ən yaxşı pH dəyəri 5-7-dir. Losyonlar öz funksiyalarını 12 ay müddətində, temperatur dəyişkənliyinin -10 ° C ilə + 45 ° C aralığında saxlamalıdırlar.

Diş və ağız boşluğuna baxım vasitələrinə dair standart tələbləri. Diş tozunun konsistensiyası eynicinsli, topalanmamış, bərkiməmiş olmalı və ağızda təravət hissi yaratmalıdır. Diş tozunun nəmlik göstəricisi 3% -dən çox olmamalıdır. Diş məacunlarının tərkibi homogen, kütləsi pasta və ya gel şəklində, düyünsüz olmalı, eyni zamanda xoş ətirə, dada və rəngə malik olmalıdır. Pastalar tubiklərdən asanlıqla çıxarılmalı, fırça üzərinə asan yayılmalı, sıx qablaşdırıldıqda bərkiməməlidir, pH göstəricisi 7-10,3 intervalında olmalı, cilalayıcı,

təravətləndirici, dezinfeksiyaedici, müalicəvi təsir göstərməli, uzun müddət saxlandıqda xüsusiyyətlərini qorumalıdır. Pastada olan nəmlik, növündən asılı olaraq 17,5% - 45% aralığında olmalıdır. Dış eliksirləri şəffaf, bulanıqsız və çöküntüsüz, xoş dada malik olmalı, ağız boşluğunda yaranan pis qoxunu aradan qaldırmalı və nəfəsi təravətləndirməlidir.

Saça qulluq məhsulları üçün tələblər . Şampunlar saçları və başın dərisini yaxşı təmizləməli, bol qatı köpük verməli, saçlardan asanlıqla və tamamilə yuyulmalıdırlar, sərt suda kalsium və maqnezium duzları ilə çöküntü verməməlidir. PH dəyəri sintetik yuyucu vasitələrə əsaslı şampunlar üçün 5 – 8,5, sabun əsaslı şampunlar üçün isə 6 – 10 aralığında olmalıdır. Şampunlar xoş ətirli olmalı və saçlara təbii parıltı, ipək kimi yumşaqlyq verməlidir.

Toz əsaslı saç boyaları (xına, basma) quru, eynicinsli, maye əsaslı boyalar çöküntü verməməli, krem tərkiblərə isə kənar maddələr, çürüntülər olmamalıdır. Hidrogen göstəricisi (pH) 8,5 – 11,5 aralığında olmalıdır. Boyanmadan sonra saçın rəngi rəngləmə markasında göstərilən rəngə uyğun olmalı, boya saçlara sərtlik və tutqunluq verməməlidir.

Dekorativ kosmetikaya dair standart tələbləri. Dodaq boyaları hamar, bərabər rənglənmiş bir səthə, xoş qoxuya və dada sahib olmalıdır. Dodaq boyası isti havada dodaqlarda bir neçə saat qalmalı, isti yemək qəbul edilərkən dodaqlardan silinməməli və qıcıqlandırıcı təsir göstərməməlidir. Dodaq boyası yerləşdirildiyi penaldan (qabdan) düşməməli, penalın hərəkətdirici vinti sərbəst hərəkət etməli və penalın kənarları dodaq boyasını zədələməməlidir.

Kosmetik qələm ovulmamalı, qırılmamalı, boz ərplə örtülməməli, kütləsi eynicinsli olmalı, dəriyə hamar yaxılmalı, asanlıqla çəkilməlidir.

İncə üyüdülmüş kirşanın (pudra), üyütmə dərəcəsi QOST-a uyğun olmalıdır, çünki məmulatın tətbiq edildiyi səthi örtmə qabiliyyəti, ovulmadan dəriyə sirayət etməsi və möhkəm yapışma xüsusiyyətinə malik olması bu amildən asılıdır. Kirşan dərinin nəmini asanlıqla özünə çəkməklə dərinin parıltısını aradan qaldırmalı, xoş və təravətləndirici ətirə malik olmalıdır. Kirşanın nəmlik dərəcəsi 2% -dən çox

olmamalıdır. Kompakt kirşan sıx bir şəkildə preslənmiş, çatsız hamar səthəmalik olmalı, yüngül təzyiqlə təsir zamanı qırılmamalı, dəriyə rahat sürtülməlidir.

Dırnaq baxımı vasitələrinə dair standart tələbləri. Dırnaqlar üçün boyalar (laklar), gellər təyin olunmuş rəng nömrəsinə uyğun, bulanıqlıq və çöküntü olmadan, eynicinsli kütləyə malik olmalıdır. Dırnaqlara bərabər və hamar bir şəkildə yaxılmalı, sürətlə qurumalı (2,5 dəqiqədən çox olmamaq şərti ilə), məişət kimyasına qarşı (məişətdə işlənən kimyəvi maddələr, yuyucu vasitələr və s.) davamlı hamar bir səth əmələ gətirməlidirlər. Dırnaq lakını və gelini təmizləyici mayelər yaxşı təmizləmə qabiliyyətinə malik olmalıdır.

Kiprik boyasına (tuş) dair standart tələbləri. Kiprik tuşu - homogen kütləyə, yaxşı örtmə gücünə, suya davamlılığa, 1% sulu məhlulun pH səviyyəsi 7 – 10 intervalında olmalıdır. Yüksək keyfiyyətli tuş kirpiklərin yapışmasına, allergiyaya səbəb olmamalıdır. Bəzi növləri kirpikləri uzatmaq qabiliyyətinə malik ola bilər. Tuş quruduqda gözün səthinə səpələnməməli, qızartı və qıcıqlanmağa səbəb olmamalıdır.

Təraş vasitələrinə dair standart tələbləri. Təraş məhsulları suda yaxşı həll olunmalı, tez bir zamanda bol, sabit köpük əmələ gətirməli, təraşdan əvvəl tükləri yumşaltmalı və yağlılığını aradan qaldırmalı, tərkibi qıcıqlanmaya səbəb ola bilən sərbəst qələvi ehtiva etməməlidir. Təraşdan sonra dəriyə qulluq məhsulları dərini dezinfeksiya etməli, yumşaltmalı, təravətləndirməli, qıcıqlanmanı aradan qaldırılmalı və kəsiklər olduqda qanaxmanı dayandırılmalıdır.

Tualet sabununun keyfiyyətinə dair standart tələblər. Tualet sabunu yüksək keyfiyyətli xammaldan hazırlanmalı və təsdiq edilmiş reseptə uyğun olaraq xoş ətir, estetik rəng, rahat formaya malik olmalıdır. Sabun soyuq suda asanlıqla həll olunmalı, köpüklənməli, xüsusi fiziki səy göstərmədən çirkələri yuyub çıxarmalıdır, yəni yüksək yuma qabiliyyətinə malik olmalıdır. Sabun dərini qıcıqlandırmamalı,

uzun müddət istifadə zamanı müəyyən bir formasını, görünüşünü, ətrini saxlamalı, nəmli bir mühitdə aşınmamalı və quruduqda çatlar yaranmamalıdır.

2019-cu ildə Azərbaycanda ölkə prezidenti tərəfindən qəbul edilmiş “Texniki Tənzimləmə haqqında” və “Standartlaşdırma haqqında” Qanunların qəbul edilməsi ilə qeyri-ərzaq məhsullarına müvafiq texniki rəqlamentlər dövlət tərəfindən müəyyənləşdiriləcək və bu zamana qədər istifadə edilən “QOST” standartları milli standartlara əsaslanan texniki rəqlamentlərlə əvəz olunacaqdır. Nəticədə Azərbaycan istehlakçısı ilə Avropa İttifaqında yaşayan şəxsin istehlak edəcəyi məhsulun standartlarında fərq aradan qaldırılaraq ölkə vətəndaşlarının istehlakçı hüquqlarının qorunmasına nəzarət tənzimlənəcəkdir.

1.3. Kosmetika mallarının istehlak xassələrinin xarakteristikası.

İstehlak mallarının ayrı-ayrı qrupları istehlak (istismar) prosesində meydana çıxan və insanın maddi və mədəni ehtiyaclarının ödənilməsini təmin edən müxtəlif xüsusiyyətlərə malikdir. Malların təyinatı üzrə səmərəli istifadəsini təyin edən xüsusiyyətlərə istehlak xassələri deyilir və keyfiyyət göstəriciləri ilə xarakterizə olunur. İstehlak xüsusiyyətlərinin və göstəricilərinin nomenklaturası məhsulun xüsusiyyətləri və istifadəsinin məqsədi ilə müəyyən edilir.

Kosmetika mallarının özəlliyi məhsulun çeşidi və keyfiyyəti baxımından istehlak tələblərinin çox vaxt istehsalçılar tərəfindən formalaşmasıdır. İstehlakçı üçün hansı kosmetik məhsulun hansı xüsusiyyətlərə sahib olmasını müəyyənləşdirmək çətindir. Ona görə də, realizasiya üçün bazara çıxarılan kosmetik məhsula dair tələblərin istehsalçılar tərəfindən müəyyənləşdirilməsi onun uğurunun əsasını təşkil edir. Bir kosmetik məhsulun tam həyat dövrünü öyrənmək, elmi araşdırmalar yolu ilə onun keyfiyyət xüsusiyyətlərini düzgün müəyyənləşdirməyə imkan verir.

Hər bir kosmetika məhsulu istehsalı, istismarı və ya istehlakı zamanı meydana çıxacaq bir çox xüsusiyyətlərə malikdir. Məhsulun istismar və istehlak müddətində faydalılığını təyin edən xüsusiyyətlər kosmetika vasitələrinin

istehlak xassələri adlanır. Kosmetik məhsulların əsas istehlak xüsusiyyətləri funksional, ergonomik, estetik, ekoloji xüsusiyyətlər, təhlükəsizlik və etibarlılıqdır.

Kosmetika mallarının istehlak xassələri bu növ əmtənin bütün seqmentlərinə dair irəli sürülən müvafiq tələb və standartlara əsaslanır. Mallar funksional, ergonomik, etibarlılıq, estetik, təhlükəsizlik xassələrinə əsasən təsnifatlandırılır (cədvəl 1.2.)

Kosmetika mallarının istehlak xassələri										
Funksioal			Ergonomik		Etibarlılıq		Estetik		Təhlükəsizlik	
Aşındırıcı	Təmizləyici	Yuyucu	Təmizləyici	Yuyucu	Təmizləyici	Yuyucu	Estetik	Yuyucu	Təhlükəsizlik	Təmizləyici
Mübadiləni yaxşılaşdırıcı	Nəmləndirici	Elastikliyi artırma	Nəmləndirici	Elastikliyi artırma	Kosmetoloji	Kosmetoloji	Kimyəvi	Kimyəvi	Toksikoloji	Klinik
Aşağı temperaturlardan qoruyan	Qocalmadan qoruyan	Güneş şüasından qoruyan	Qocalmadan qoruyan	Güneş şüasından qoruyan	Qoruyucu	Qoruyucu	Estetik	Estetik	Toksikoloji	Klinik
Sızanaqlara qarşı	Seboreya əleyhinə	Antiseptik	Seboreya əleyhinə	Antiseptik	Müalicəvi-proflaktik	Müalicəvi-proflaktik	Estetik	Estetik	Toksikoloji	Klinik
Tükləri təmizləyən	Məsamələri aradan qaldıran	Ağardıcı	Məsamələri aradan qaldıran	Ağardıcı	Xüsusi	Xüsusi	Estetik	Estetik	Toksikoloji	Klinik
Deridə hiss olunma	Sorulma	İstifadənin rahatlığı	Sorulma	İstifadənin rahatlığı			Estetik	Estetik	Toksikoloji	Klinik
Termostabillik	Holloid stabililik	Yararlılıq müddəti	Holloid stabililik	Yararlılıq müddəti			Estetik	Estetik	Toksikoloji	Klinik
Qoxu	Rəng	Xarici görünüş	Rəng	Xarici görünüş			Estetik	Estetik	Toksikoloji	Klinik
Qələvinin kütlə payı	Turşu və karbonil miqdarı	Hidrogen göstəricisi	Turşu və karbonil miqdarı	Hidrogen göstəricisi			Estetik	Estetik	Toksikoloji	Klinik
Derini qıcıqlandıran	Xroniki toksiklik	Təhlükənin sinfi	Xroniki toksiklik	Təhlükənin sinfi			Estetik	Estetik	Toksikoloji	Klinik
Derini qıcıqlandıran və sensibillizasiyaedici təsir	Derinin hidratatlığı	Derinin pH göstəricisi	Derinin hidratatlığı	Derinin pH göstəricisi			Estetik	Estetik	Toksikoloji	Klinik

Tonuslayıcı	Qidalandırıcı		Tətbiqin yüngüllüyü		Dəbə uyğunluq	Toksiki maddələrin miqdarı		sensibilizasiya edici təsiri	Lipidlərin həcmi	
	Dekorativ				Orijinallıq				Selikli qişaya təsir	
					Qablaşdırma					

Cədvəl 1.2. Kosmetika mallarının istehlak xassələrinin təsnifatı.

Kosmetika mallarının əsas istehlak xassəsi funksionallıqdır. Funksionallıq xassəsi kosmetik vasitənin təyinatından asılı olaraq dərinə, saç, dişləri təmizləməkdən; dərinə qidalandırmaq və nəmləndirməkdən; saçları, dırnaqları möhkəmləndirməkdən, bəzi hallarda (müalicəvi kosmetik vasitələr) iltihablı prosesləri aradan qaldırmaq kimi müalicəvi-profilaktik təsir göstərməkdən; insana sağlam və gözəl görünüş verməkdən ibarətdir. Mal seqmentləri üzrə ayırd edildikdə hər bir qrup məhsulun fərdi funksionallığı mövcuddur, məsələn, dekorativ kosmetika üçün əsas funksional xüsusiyyət rəngdir, şampunlar üçün yuyulma, köpüklənmə qabiliyyəti, dezodorantlar üçün tər qoxusunu aradan qaldırmaq; lak və dırnaq boyaları üçün yapışma, quruluq və s. Kosmetika məhsullarının məqsədindən asılı olaraq malik olduqları xüsusiyyətlər onların funksionallığını təşkil edir. Eyni zamanda kosmetik vasitələri üçün universallıq xüsusiyyəti də səciyyəvidir, yəni əsas funksiyanın yerinə yetirilməsi ilə yanaşı bir sıra əlavə funksiyaları yerinə yetirə bilərlər, məsələn, şampundan istifadə edərkən saçların yuyulması, qidalanması və eyni vaxtda təravətləndirilməsi, müalicəsi, qorunması, rənglənməsi kimi xüsusiyyətlər.

Kosmetika mallarının digər bir istehlak xassəsi erqonomik xassədir. Erqonomik xüsusiyyətlər kosmetik vasitənin istifadəsinin rahatlığını, gigiyenik təsirini, kosmetik effektini və xoş qoxuya malik olmasını əhatə edir.

Kosmetika məhsullarının istehlak xassəsi olaraq etibarlılıq çox vacibdir. Bildiyimiz kimi, kosmetika malları məhdud yararlılıq müddətinə malik qeyri-ərzaq məhsulları qrupuna aiddirlər. Bu kateqoriyaı malların etibarlılığı onların istifadəyə yararlılıq müddəti ilə ifadə olunur. Əksər kosmetika və parfümeriya vasitələrinin istifadə müddəti 6 ilə 18 aya qədər intervalda tərəddüd edir. Hal-hazırda, yeni növ xammalların, istehsal üçün müasir texnologiyaların və steril şəraitin olması hesabına, konservantlardan istifadə etməklə və digər innovativ üsulların tətbiqi bu məhsulların yararlılıq müddətini 2 ilə, hətta 30 aya (30 aydan çox olmamaqla) qədər artırmaq mümkündür. Kosmetika mallarının istifadə müddətinin uzadılmasını təmin etmək üçün tətbiq olunan konservantlar haqqında araşdırmalarımıza dair məlumatlar dissertasiya işinin növbəti bölümlərində yer alacaqdır (Fəsil II.1; Fəsil III.4).

Kosmetik məhsulların estetik xassələri orqanoleptik göstəricilər (görünüş, rəng, qoxu) əsasında qiymətləndirilir. Qablaşmanın dizaynının müasir tərzə və dəbin istiqamətinə uyğun olması məhsulun estetikliyini şərtləndirir. Kosmetika dəstləri və bir seriya altında buraxılan məhsul üçün forma və rəngin ahəngdarlığı, markanın özəl dizaynı və s. məhsulun cəlbediciliyi üçün zəruri faktorlardandır.

Kosmetika məhsullarının ekoloji xassələri onların istifadəsi zamanı ətraf mühitə daxil olan komponentlərin bioloji parçalanma xüsusiyyətləri ilə müəyyən edilir. Məsələn, saçlara, dişlərə qulluq və tərəş üçün vasitələrdə istifadə olunan səthi-fəal maddələr (səthi aktiv maddələr) torpaqda, suda və kanalizasiya sularında tamamilə parçalanmalı, məhv olmalıdırlar. Bir çox kosmetika məhsulu üçün ekoloji xüsusiyyətləri, qablaşdırmanın, xüsusilə də son zamanlar geniş istifadə olunan plastik kütlədən hazırlanmış qablaşdırmanın utilizasiyasının mümkünlüyü ilə müəyyən edilir. Kosmetika mallarının ekoloji xüsusiyyətlərinin yaxşılaşdırılmasının digər istiqaməti aeroxollarda (saç spreyləri, dezodorantlar və s.) propellant-freonların təhlükəsiz karbohidrogenlərlə və ya atmosferin ozon

təbəqəsini məhv etməyən hava ilə əvəz edilməsi, həmçinin kosmetika məhsullarının heyvanlar üzərində sınaqdan keçirilməsindən tamamilə imtina edilməsidir. Kosmetika vasitələrinin ekoloji təmizliyi xüsusi işarələr şəklində malın etiketində göstərilir.

Kosmetik məhsulların təhlükəsizliyi kimyəvi, sanitariya-gigiyena və yanğın təhlükəsizliyi ilə müəyyən edilir. Kimyəvi təhlükəsizlik kosmetik məhsulların tərkibindən, zəhərli elementlərin, qadağan olunmuş boyaların, konservantların və digər əlavələrin olmamasından asılıdır. Kosmetika məhsulları haqqında təlimata uyğun olaraq, kosmetik məhsulların istehsalında istifadəsi qadağan olunmuş və ya məhdudlaşdırılmış maddələrin 412 maddədən ibarət siyahısı (mütəmadi olaraq yenilənən) dərc edilmişdir. Bu siyahıdakı bəzi birləşmələr üçün məhsulun tərkibində olma hədləri müəyyən edilmişdir, məsələn, kəpəyə qarşı şampunlarda 1% selenium disulfid və 0,5% sink piriton istifadəsinə icazə verilir. İstifadə olunduğu hallarda müvafiq şərti işarələrlə etiketlərdə, yaxud istifadəsinə dair içlik vərəqələrində göstərilməlidir, məsələn, “üç yaşından kiçik uşaqlar üçün məhsullarda istifadə edilə bilməz” və s. Kosmetika mallarının sanitar- gigiyenik təhlükəsizliyi onlara müxtəlif növ ziyan vurmaqla yarana biləcək yolverilməz riskin olmamasına əsaslanır. Müəyyən səbəblərlə kosmetika vasitələrinə düşən mikroorqanizmlər onların keyfiyyətinin kəskin pisləşməsinə (rəngin, qoxunun, konsistensiyanın dəyişməsi), eyni zamanda kiflənmə, qıcqırmaya səbəb ola bilər. Yanğın təhlükəsizliyi tərkibi həlledicilərdən ibarət olan kosmetika vasitələri (dırnaq boyasının təmizləyicisi, bəzi losyonlar və s.) və aerosol formada olan məhsullar üçün xüsusilə vacibdir.

Müasir kosmetika bazarının çeşid palitrası maraqlı kəsb edir və prosesin hər iki tərəfinin – həm istehsalçının, həm də istehlakçının iştirakının səciyyəliyinə əsaslanır. İstehsalçılar hər il malların kifayət qədər defraqmentasiyası ilə istehsal həcmi artırır. İstehlakçının davranış modeli standart olaraq qalır – ekoloji vəziyyətin pisləşməsi fonunda dəri və bədən baxımına ehtiyac qalmaqdadır. İstehlakçının büdcəsi və qüvvədə olan mövcud qanunvericiliyin dinamikası kosmetika sənayesinin inkişafına təsir edən mühüm amillərdəndir.

İstehlak sferasındakı dəyişikliklər modanın təsiri altında cərəyan edir - markalar mövsümi kolleksiyalar və daha aktual rəng sxemləri təklif edir, məhsulların tərkibinə yeni dəbli maddələr əlavə edirlər. Son on ildə kosmetika sahəsində bir sıra amillərə əsaslanan ciddi dəyişikliklər baş vermişdir. Kosmetika malları istehsalı sahəsində meydana çıxan yeni tendensiyalar ilk öncə, təklif olunan məhsulların çeşidini xeyli dərəcədə dəyişdirmişdir. Kosmetika məhsullarının əksəriyyəti əsas təyinatından başqa bir sıra əlavə xüsusiyyətlərə də sahib olmağa başlamışdır. Dərini cavanlaşdırmaq, quruluşunu korreksiya etmək, bədənin nisbətlerini və cizgilərini yaxşılaşdırmaqla bağlı problemləri həll etməyə imkan verən prinsipə yeni məhsullar meydana çıxdı. Mütəxəssislərin və kosmetika məhsullarının istehsalçılarının qablaşdırmaya baxışı kökündən dəyişmişdir. Son illərdə istehlakçı rəyinin öyrənilməsi üçün aparılan araşdırmalar qablaşdırmanın minimalizasiyası, həmçinin şüşə qablaşdırmanın daha müasir tara növləri ilə əvəz olunması, kosmetika mallarının təkcə tərkibinin deyil, həm də rəng çalarları da daxil olmaqla xarici görünüşünün də dəyişməsinə səbəb olmuşdur. Eyni zamanda, göstərilən xidmətin səviyyəsinə, təqdim olunmuş məlumatların tutumuna, həmçinin kosmetika məhsullarının təşviqi üsullarına və formalarına dair tələbləri əhəmiyyətli dərəcədə artan istehlakçıların tələbatının təmin edilməsinə prinsipə fərqli bir yanaşma ortaya çıxmışdır.

İstehlakçı dəyərlərinin analitik təhlili göstərir ki, klassik marketinq sxeminə görə insanların müxtəlif kosmetika məhsullarına tələbatı fərqlidir. Ehtimal olunan piramidanın üst hissəsini yüksək sinif kateqoriyalı mallar tutur. Bunlar ilk növbədə parfumeriya, sonra - bahalı dekorativ kosmetika və xüsusi hamam vasitələrindən ibarət məhsullardır. Bu kosmetika vasitələri əsas tələbat malları deyillər, lakin müasir insanın həyatında və məişətində önəmli yer tuturlar. Bu qəbildən olan məhsullara çox bahalı, fərdi olaraq təsir göstərən dəriyə qulluq vasitələri də aid edilir. Piramidanın ən aşağı hissəsində zəruri ilkin tələbat malları - diş məcunları və sabunlar yer alır. Bu “sosial kosmetika”ya tələbat bütün dünyada təxminən eyni səviyyədədir.

İstehlak dəyərlərinin sırasında önəmli mövqedə duran dəriyə qulluq və saç baxımı məhsullarına tələbat ölkədən asılı olaraq dəyişir. Milli ənənələrdən və məişət vərdişlərindən asılı olaraq “dəriyə qulluq”, “saç baxımı” anlayışları ayrı-ayrı ölkələrdə fərqli mənalar daşıya bilər. Bu nöqteyi nəzərdən təhlil etdikdə əldə edilən nəticə budur ki, etnik xüsusiyyətlərə adaptasiya edilmiş məhsullar milli istehlak vərdişlərinə uyğunlaşdırılmış yerli bazarlarda görünməlidir. Bənzər bir vəziyyət şərti olaraq “etnik məhsullar” (yəni müəyyən bir dəri rənginə və ya saç tipinə görə seçilən) adlandırılan istehlak mallarına da şamil edilə bilər. Məsələn, Afrika tipli sərt, qalın və qıvrım saçlar üçün qulluq vasitələrinin istehsalı çox çətindir, fərqli tərkib komponentlərinin seçilməsini tələb edir.

Kosmetika malları bazarının istehlak tutumunu mal qrupları üzrə deyil, bu məhsullarla təmin edilən istehlakçı tələbatına görə dəyərləndirsək üç istiqaməti ayırd etmək olar:

- ✓ dəbdəbəli vasitəyə tələbat;
- ✓ sosial normalara uyğunluq;
- ✓ əsas gigiyena qaydalarına riayət etmək.

Təbii ki, “ticarət markası”, “əmtəə nişanı” anlayışları piramidanın aşağı səviyyəsinə aid kosmetika malları üçün az əhəmiyyət kəsb edir. Bunu əksinə olaraq, piramidanın zirvəsində dayanan kosmetika malları üçün “ticarət markası” həm müvəffəqiyyətin və həm də qiymətin əsas parametrlərindən biridir.

Günümüzdə istehlakçılar kosmetik vasitələrin alınmasını əyləncə kimi qəbul etməyə meyillidirlər. İstehlakçı yalnız kosmetik vasitəni seçərək bəsit alış-veriş etmir, əsudə vaxtını sərf etməklə bu prosesi özü üçün istirahətə çevrir. Kosmetika sənayesi subyektləri istehlakçıların diqqətini çəkmək üçün master-klasslar keçirir, rəqəmsal oyun variantları (məsələn, Sephora-dan rəngli IQ) və mobil tətbiqetmələr həyata keçirirlər.

Son illərdə kosmetika mallarının istehlakında daha bir nəzərə çarpan tendensiya - istehlakçıların məhsulun çox yönlü olmasına maraqlarıdır, bu da “kosmosevtiklər” kimi bir istiqamətin inkişafına zəmin yaradır. Bu qrupa həm

terapevtik, həm də estetik xüsusiyyətləri özündə birləşdirən məhsullar daxildir. Kosmosevtika vasitəsilə saç tökülməsini, dəri pigmentasiyasını, sızanaqları müalicə etmək, təbii yaşlanma əlamətlərini aradan qaldırmaq və s. problemləri aradan qaldırmaq mümkündür. Xüsusilə, qırıqları hamarlaşdıran inyeksiyalara, dolğulara böyük tələbat vardır. Bu kateqoriyaya preparatlarla yanaşı müxtəlif ultrasəs və lazer cihazları da aiddir. Kosmetika mallarının istehlakında innovativ tendensiya kimi qiymətləndirilən kosmosevtika günümüzdə ən perspektivli istiqamətlərdən biridir

FƏSİL II. KOSMETİKA MALLARININ KEYFİYYƏTİNİ FORMALAŞDIRAN VƏ QORUYUB SAXLAYAN AMİLLƏRİN TƏHLİLİ

II.1. Kosmetika mallarının istehsalında istifadə olunan xammalların keyfiyyətə təsiri.

Kosmetika məhsullarının istifadəsi insan orqanizmi və orqanları ilə (dəri, saç, gözlər, dodaq və s.) birbaşa təmasa əsalanır və ona görə də çox mühüm gigiyenik, estetik və psixoloji əhəmiyyətə malikdirlər. Kosmetikanın əsas funksiyası təmizləmə, nəmləndirmə, qidalanma, qorunma və profilkatika xarakterlidir. Kosmetika vasitəsinin bu və ya digər effekti və yaxud onların kompleks təsiri ilk növbədə onun tərkibinə daxil olan komponentlərin keyfiyyətindən asılıdır. İstehlakçı üçün ən önəmli olan amil məhsulun təsirini müəyyən edən (nəmləndirmə, qidalandırma və s.) funksional xüsusiyyətlərdir.

Kosmetika mallarının keyfiyyəti müəssisələrin rəqabət qabiliyyətinin səviyyəsini müəyyənləşdirən vacib amillərdən biridir. Keyfiyyət, əmtənin təyin edilmiş və ehtimal olunan tələbatı ödəmək qabiliyyətini müəyyən edən xüsusiyyətlər toplusudur.

Kosmetika mallarının istehlak xüsusiyyətlərinin formalaşmasına kosmetika məhsulunun tərkibinin işlənilib hazırlanması, xammal, istehsal texnologiyası, hazır məhsulların qablaşdırılması təsir edir. Yüksək keyfiyyətli və təhlükəsiz bir kosmetika vasitəsinin yaratmaq üçün ən vacib şərt onun tərkibinin işlənilib hazırlanmasıdır. Kosmetika məhsulları çoxkomponentli tərkibə malikdirlər, ayrı-ayrı komponentlər bir-biri ilə qarşılıqlı reaksiyaya girə bilər, insanın dərisinə və saçına müxtəlif cür təsir göstərə bilərlər, bu aspektlər məhsulun tərkibinin hazırlanması zamanı nəzərə alınmalıdır.

Reseptin tərtib edilməsi və xammalın seçimi kosmetika malları üçün təsdiqlənmiş təlimat tələbləri nəzərə alınmaqla həyata keçirilir. Kosmetika mallarının istehsalında kosmetika sənayesində istifadəsinə icazə verilən boyalar, qoruyucu maddələr, fotoprotektiv maddələrin siyahısı, habelə kosmetik

məhsullarda istifadəsinə icazə verilməyən və ya müəyyən şərtlər daxilində məhdud istifadə oluna bilən maddələrin siyahısından ibarət sənədlər əsas götürülür.

Kosmetika vasitələri həm təyinatı, həm də görünüşü, konsistensiyası və strukturu baxımından müxtəlifdirlər. Kosmetika məhsullarının hazırlanma prosesi olduqca mürəkkəbdir. Bu məhsulların tərkibinə adətən ondan çox fərqli komponent daxil edilir, bu komponentlərin uyğunluq təşkil etməsi, onların sayının ciddi balanslaşdırılması hazır məhsulun geniş temperatur intervalında, uzun müddətli saxlama zamanı dayanıqlı və istifadəyə yararlı olmasının əsas şərtidir.

Kosmetika mallarının hazırlanması üçün istifadə olunan komponentlər həm təbii, həm də sintetik mənşəli olur. Resept üçün seçilən xammal nümunələrinin fiziki-kimyəvi xassələrə dair təyin olunmuş tələbə müvafiq olması tədqiq edilir. Kosmetika mallarının hazırlanmasında istifadə olunan xammal əsas və köməkçi olaraq ayırd edilir.

Əsas xammal növlərinə yağ məhsulları, səthi-aktiv maddələr, emulqatorlar, həlledicilər, quruluş verici və plyonka əmələ gətirən maddələr, əlavələr, karbohidrogenlər, konservantlar və digərləri aiddir. Əksər məhsulların tərkibində bioloji aktiv və digər faydalı əlavələr, ətirli maddələr vardır.

Kosmetika vasitələrinin istehsalında istifadə olunan xammala dair əsas tələb onun tamamilə zərərsiz olmasıdır. Bütün yeni növ xammal və hazır məhsullar toksikoloji testlərə məruz qalır. Dış məcunlarının effektivliyi mütəxəssislər-stomatoloqlar tərəfindən qiymətləndirilir, kariyes və iltihab əleyhinə təsirləri, aşındırıcılıq, təmizləyici xüsusiyyətləri yoxlanılır.

Hazır məhsulların mikrobla yoluxmaya davamlı olmaları mühüm faktordur, ona görə də kosmetika vasitələrinin tərkibinə daxil edilən konservantlar mütəxəssis-mikrobioloqlar tərəfindən hər bir məhsul növü üçün ayrıca seçilir.

Hazır kosmetika vasitəsinin xoş ətrə malik olması üçün hər bir məhsulun hazırlanmasında ətirli maddələrin müvafiq kompozisiyalarının seçilməsi çox vacibdir, dış məcunu və eliksirlərdə isə eyni zamanda xoş dad olması şərtidir.

Kosmetik məhsulların istehsalında istifadə olunan əsas xammal: piylər, yağlar, mumlar, yağ turşuları, bərk və maye neft məhsulları, həmçinin dərman bitkilərinin cövhərləri, qatılaşdırıcı maddələrdir. Piy və yağlar kosmetikada geniş istifadə olunur. Piy əsaslı xammallar, yağlar və yağ komponentləri dərinə qidalandırır, yumşaldır, elastikliyi qoruyur, yuyunarkən itirilmiş təbii dəri piyini əvəzləyir, piy vəzilərinin fəaliyyəti pozulduqda bərpaedici effekt göstərir. Piyəbənzər maddələr olan keramidlər və fosfolipidlərin istifadəsi çox vacibdir. Bu maddələr bitki xammallarından sintez olunur, onların kimyəvi quruluşu dəri lipidlərinin quruluşuna bənzəyir, dəriyə elastiklik verir, tonik təsir göstərir.

Kosmetik vasitələrin istehsalında məhsulun növündən və nəzərdə tutulan funksional xassələrindən asılı olaraq daha çox zeytun, kətan toxumu, badam, qarğıdalı, gənəgərçək yağlarından geniş istifadə olunur. Maye bitki yağları ilə yanaşı bərk bitki yağlarından (məsələn, kokos – hindistan cevizi) da istifadə olunur, əsasən tərəş üçün krem və sabunların istehsalında.

Yağın adı	Tərkibinin xarakteristikası	Təsiri
Zeytun	83% qədər olein turşusu, 10% qədər linoleik turşu, 10% qədər doymamış yağ turşuları	Yaxşı müalicəvi xüsusiyyətlərə malikdir, xüsusilə qıcıqlanmış, quru dərilər üçün faydalıdır.
Badam	65-70% mono-doymuş olein turşusu Omega-9, 17-20% doymuş linolin turşusu Omega-6 A, B, E.F vitaminləri; natrium, selen, mis, maqnezium, sink, dəmir, fosfor; karotenlər və bioflavonoidlər, protein maddələri, şəkərlər.	dəri tonusunu yaxşılaşdırır, quruluq və qıcıqlanma əlamətlərini, gözaltı kölgələri aradan qaldırır, qırıqlar hamarlayır, məsamələri təmizləyir
Gənəgərçək	yağ turşuları, balanslaşdırılmış vitamin tərkibli	Dərinə yumşaldır, kəpəyi aradan qaldırır, yanıqların yaralarının müalicəsi üçün istifadə olunur.
Küncüt	çoxlu sayda doymamış yağ turşuları	günəşdən qorunma üçün təbii vasitə
Üzüm	Güclü antioksidant xassəli bioaktivlik	Hüceyrələrdə sərbəst radikalları bağlayır, hüceyrələrin qocalma prosesini ləngidir.

Soya	Çoxlu sayda yağlı və qidalı maddələr, doymamış yağ turşuları	Quru və normal dəri üçün kremlərin hazırlanmasında istifadə olunur.
Hind cevizi	balanslaşdırılmış A, E və B qrupu vitaminləri, mikroelementlər	Güclü hopdurma qabiliyyətinə malikdir.
Qarğıdalı	doymamış yağ turşuları və fosfatidlər	həssas və quru dəri problemlərini uğurla həll edir, qabıqlanmanı aradan qaldırır, sürətli hüceyrə yenilənməsini təmin edir, dərinin elastikliyinə artırır, cavanlaşdırıcı təsir göstərir.

Cədvəl 2.1. Kosmetika mallarının istehsalında daha çox istifadə olunan bitki mənşəli yağ növləri.

Mum öz fiziki xüsusiyyətlərinə görə, qismən də kimyəvi quruluşuna görə yağlara və piylərə yaxındır. Mumlar emulsiya əmələgətirmək, kosmetik vasitənin quruluşunu yaratmağa yardım etmək və ona parlaqlıq vermək xüsusiyyətlərinə görə kosmetika istehsalında öz geniş tətbiqini tapmışdır. Tərəvəz, heyvan və sintetik mənşəli mumlar ayırd edilir. Kosmetikada əsasən heyvan mənşəli mumlardan istifadə olunur - arı mumu, lanolin, spermaset. Bitki mənşəli mumlardan, əsasən qızılgül mumu, lavandanın, şam və s. kimi iynəyarpaqlıların tullantılardan təmizlənmiş mumları istifadə olunur.

Neftdən alınmış məhsullarından əsasən serezin, parafin, vazelin və ətir yağı, dərman bitkilərindən isə çobanyastığı, dazıotu, aloe, gülümbahar, dəmrovotu və başqalarının cövhərlərindən kosmetika istehsalında geniş istifadə olunur. Onların tərkibində hormonlar, şəkərlər, balzamlar və dərinə qocalmaqdan qoruyan, dəridə metabolik prosesi stimullaşdıran digər maddələr vardır.

Qatılaşdırıcı və plyonka əmələ gətirən maddələr kosmetik kremlərin və gellərin qatılaşdırılmasında istifadə olunur. Bu maddələrə aqar-aqar (Ağ dəniz və Uzaq Şərqi yosunlarının həlimindən əldə edilir), traqakant (müxtəlif növ kolların gövdə və köklərindəki kəsiklərdən axan saqqız); jelatin (heyvan mənşəli yapışqanın ən yüksək növü), təbii qatranlar və modifikasiya edilmiş təbii polimerləri misal göstərmək olar.

Bundan başqa kosmetika məhsullarının istehsalında efir yağları, qatranlar, polisaxaridlər, aşı maddələri, turşular, qələvilər, vitaminlər də istifadə olunur.

Efir yağları aromaterapiya üçün istifadə olunur. Bitki mənşəli aromatik maddələrin psixoloji təsiri yorğunluğu, depressiyanı aradan qaldırmağa, yaddaşı yaxşılaşdırmağa, yuxunu normallaşdırmağa imkan verir. Kosmetikada müxtəlif efir yağları istifadə olunur. Onlar yüksək konsentrasiyalı təbii biotənzimləyicilərdilər, buna görə də onların tətbiqində ehtiyatlı olmaq lazımdır.

Qatranlar müxtəlif üzvi birləşmələrin mürəkkəb qarışıqlarıdır. Tropik bitkilərdə, iynəyarpaqlı ağaclarda və ağcaqayın ağacının çiçəklərində çoxlu miqdarda qatran vardır. Qatranlar əsasən bakterisid və antiseptik təsir göstərir.

Polisaxaridlər müxtəlif birləşmələrdə şəkərdən ibarət olan karbohidrat bitki polimerləridir. Onlar hüceyrələr və toxumalar üçün birləşdirici material olan hüceyrələrarası maddə meydana gətirir, nəmin saxlanması, enerji ehtiyatı və kolloid sabitləşmə funksiyalarını yerinə yetirirlər.

Aşı maddələrindən iltihab əleyhinə, büzücü, hemostatik, bakterisid effektiv maddələr kimi istifadə olunur. Onları demək olar ki, bütün növ bitkilərdən əldə etmək olar.

Üzvi turşular kosmetika sənayesində böyük əhəmiyyət daşıyır və müxtəlif konsentrasiyalarda istifadə olunur. Dərinin turşuluğunu bərpa edir, dəri vəzilərinin ifrazını normallaşdırır, tərin qələvi reaksiyasını neytrallaşdırır, məsamələri azaltmağa, dərini ağartmağa, çilləri və piqment ləkələrini aradan qaldırmağa kömək edir. Ayrı-ayrı kremlərin tərkibinə məsamələri azaldan, ağartma və dezinfeksiya xüsusiyyətləri olan bor turşusu, limon və digər turşular daxil edilir.

Kosmetika sənayesində *spirtlər* həlledicilər və maye preparatlarının tərkib hissəsi kimi istifadə olunur. Bu, onların əksər etirlərə uyğun olaraq təravətləndirici, dezinfeksiyaedici və qoxu effektinə malik şəffaf məhlul yaratmaq bacarığı ilə izah olunur. Qliserin, setil, etil və digər spirtlər kosmetika sənayesində geniş tətbiq

edilir. Qliserin rəngsiz, aydın, siropabənzər şirin mayedir, suda yaxşı həll olunur, uzun müddət qurumur və donmur, bakteriya və göbələklərin inkişafına mane olur. Əl kremlərinin (aromatik qliserin), quru və maye sabunların istehsalında su-qliserin məhlulu, həmçinin qurumaqdan, donmaqdan və korlanmaqdan qorumaq məqsədilə kosmetik mayelərin və diş pastalarının tərkibinə əlavə kimi daxil edilir.

Kosmetika istehsalında geniş istifadə edilən maddələrdən biri də *qələvilərdir*. Qələvilərdən əsasən boraks, içməli soda və ammoniyak istifadə olunur. Borax yağlardan, yağ turşularından və mumlardan emulsiya hazırlamaq üçün istifadə olunur. İçməli soda bir sıra sabun tozlarının, diş məcunu və s. istehsalında, ammoniyak isə kremlərin və sabunların istehsalında tətbiq edilir.

Vitaminlər bioloji aktiv aşağı molekullu üzvi birləşmələrdir, orqanizmin normal fəaliyyətində böyük rol oynayırlar. Kosmetika istehsalında əsasən A, D, E, F vitaminləri istifadə olunur, bir çox kosmetik vasitələrin tərkibinə daxil edilir.

Son zamanlar kosmetik məhsullarının xammal bazasında üç növ yeni xammal meydana çıxmışdır: nəmləndirici maddələr; yeni aktiv maddələr; günəşdən qorunma filtrləri.

Nəmin yığılması və qorunması dərinin möhkəm və elastik olmasının ən vacib şərtlərindən biridir. Yaş artdıca dərinin nəmlənmə qabiliyyəti azalır. Ona görə də nəmi saxlama qabiliyyəti olan xüsusi komponentlər kosmetik vasitələrin tərkibinə daxil edilir. Hialuron turşusu nəmin buxarlanmasını məhdudlaşdıran elastik bir təbəqə yaratmaq qabiliyyətinə malikdir. Yosunlardan sulu çıxarışlar, ipək zülalları nəmin yığılmasını təmin edən maddələr kimi geniş istifadə olunurlar. Bu komponentlər bahalı kosmetika vasitələrinin tərkibinə qatılır.

Kütləvi bazar – “mass market” üçün nəzərdə tutulmuş kosmetika mallarının istehsalında ənənəvi olaraq daha ucuz nəmləndiricidən – qliserindən istifadə edilir. Yeni aktiv maddələrin əsas funksiyası dəri tonusunu artırmaqla yanaşı, dərinin su balansını yaxşılaşdırmaq, qan təchizatını aktivləşdirmək, epidermisin buynuz qatınının kimyəvi aşınması, sakitləşdirici və s. təsirdən ibarətdir.

Son zamanlar istehlak bazarında qocalmış dəriyə qulluq vasitələri (lifting kremlər) arasında meyvə turşularından istifadə edilərək istehsal olunan istehlak

malları xüsusi populyarlıq qazanmışdır. Bu maddələrin kosmetika vasitələrinin tərkibində həcmi 5 – 35% aralığında ola bilər, onların təsir mexanizmi dəridə ölmüş hüceyrələri saxlayan maddələri həll etməyə və dərinin buynuz qatının tez bir şəkildə aşınmasına əsaslanır. İstifadə zamanı dəri təzələnir, tərəvətlənir, uzun müddət tətbiq edildikdə kiçik qırışlar hamarlanır, pigment ləkələri təmizlənir, dəri nəmi daha yaxşı saxlayır, möhkəm və elastik olur.

Kosmetika mallarının istehsalında tətbiq edilən maddələrə mentol, pantenol, kofein, allantoil, betain və s. kimi ekstraktiv maddələri və antioksidantları (cildin qocalma prosesini sürətləndirən sərbəst radikalları aradan qaldıran maddələr) misal göstərmək olar. E vitamini, provitamin A və C vitamini ən yaxşı antioksidantlardır.

Kosmetika mallarının istehsalında tətbiq edilən aktiv maddələr arasında mineral maddələr və onları ehtiva edən maddələr - mumiya, gillər, palçıq, dəniz duzu əhəmiyyətli yer tuturlar. Kosmetika istehsalında əsas xammal növlərinə əlavə olaraq, müəyyən təynata malik olan, dəriyə bu və ya şəkildə müsbət təsir göstərən bioloji aktiv maddələr və onların komplekslərindən istifadə olunur. Onlar müxtəlif maddələr sinfinə aiddirlər, təbii və sintetik mənşəli ola bilərlər.

Beləliklə, kosmetika mallarının istehsalında bioloji aktiv maddələrdən - vitaminlər, infuziyalar və dərman bitkilərindən alınmış cövhərlər və çıxarışlar, fermentlər, zülal hidrolizatları, sintetik məhsullar və s. maddələrdən geniş istifadə olunması müasir kosmetika sənayesinin innovativ tendensiyasıdır. Kosmetika mallarının istehsalı üçün tibbin, dermatologiyanın və kimya elminin son nailiyyətləri əsasında geniş çeşidli müxtəlif mənşəli innovativ xammal və vasitələrdən istifadə olunur. Xammalın keyfiyyəti bazarda dövriyyəyə çıxarılan əmtəənin keyfiyyətini formalaşdıran mühüm amildir. Keyfiyyət faktoru kosmetika malları istehsalçılarının istehlak strategiyasının və rəqabətə davamlılığının əsasını təşkil edən əsas prioritetdir.

II.2. Kosmetika mallarının istehsal texnologiyasının keyfiyyətin formalaşmasında rolu.

Kosmetika mallarının istehsal prosesi olduqca mürəkkəbdir. Adətən, bu məhsulların tərkibinə 10-dan çox bir-biri ilə uyğunluq təşkil edən fərqli komponent daxil edilir. Komponentlərin sayı ciddi şəkildə balanslaşdırılır, belə ki, hazır kosmetika məhsulunun saxlanma müddətində keyfiyyəti dayanıqlı olmalı, geniş temperatur intervalında sabit qalmalıdır.

Kosmetika məhsullarının istehsal prosesində xammal kosmetik vasitənin növündən asılı olaraq müxtəlif təsirlərə məruz qalır: xırdalanır, qızdırılır, əridilir, süzülür, emulsiya edilir, soyudulur, kristallaşdırılır və s. Bütün bunlar çox vaxt maddələrin bir fazadan digərinə keçməsinə və ya yeni məhsulların meydana gəlməsinə əks etdirən proseslərlə müşayiət olunur.

Proseslərin gedişatını xarakterizə edən qanunauyğunluqlardan asılı olaraq onları aşağıdakı qruplara bölmək olar:

Mexaniki proses – bərk və digər strukturlu xammal materiallarının emalında istifadə olunur (xırdalama, dozalama, ələmə, qarışdırma). Komponentləri xırdalamaq üçün yüksək dispersli, yəni narın üyüdülmüş məhsul əldə etməyə imkan verən vibrasiyaedici (titrəyən), ultrasəs qurğularından istifadə edilir. Bu üsul diş tozları, kirşan, ənlük və s. kosmetika vasitələrinin istehsalında tətbiq edilir.

Hidromexaniki proses – mayələrin və heterogen sistemlərin emalında istifadə olunur. Bunun üçün müxtəlif konstruksiyalı qarışdırıcılar ilə təchiz olunmuş cihazlardan istifadə edilir. Hidromexanik proseslərə heterogen sistemlərin qarışdırılması, süzülməsi və ayrılması daxildir. Yüksək keyfiyyətli emulsiyalar yaratmaq üçün sabit tərkibli emulsiya yaratmaq məqsədi ilə komponentləri eynicinsli bir kütlə halına gətirməyə imkan verən homogenizatorlardan istifadə edilir. Emulsiyaların əldə edilməsinin ən mütərəqqi üsulu incə suspenziyalar əldə etməyə imkan verən ultrasəs metodudur.

Termiki proses - istilik, ərimə, buxarlanma, soyutma, qatılma proseslərini əhatə edir.

Kütləötürmə prosesi – diffuziya, bərk maddələrin əriməsi, kristallaşma və hasilat prosesində maddənin bir fazadan digərinə keçməindən ibarətdir. Bütün bu proseslər dövrü və ya davamlı olaraq həyata keçirilir.

Kosmetika mallarının istehsal texnologiyası reseptə uyğun olaraq, hazır məhsulun əsas istehlak xüsusiyyətlərinin formalaşmasına yönəldilmiş bir sıra əməliyyatları əhatə edir. Texnoloji əməliyyatların siyahısı və ardıcılığı kosmetika vasitəsinin heterogen sisteminin konsistensiyası və növü ilə müəyyən edilir. Kosmetika vasitələrinin əsas kütləsi maye konsistensiyalar – məhlul və heterogen (eynincinsli olmayan) sistemlər şəklində istehsal olunur. Daha çox yayılmış heterogen sistemlərin tətbiqi geniş yayılmışdır və üç növü vardır: suspenziyalar; emulsiyalar; köpüklər.

Suspenziyalar - maye dispers mühitindən və dispers fazanın bərk hissəciklərindən (kremlər, skrəblər, diş məcunları, pastalar və s.) ibarətdir. Suspenziyalar adi üsulla qarışdırmaqla hazırlanır.

Emulsiyalar - eynincinsli görünüşü olan, iki və ya bir neçə qarşılıqlı həll olunmayan mayelərdən ibarət sistemlərdir. Bunlardan biri dispers mühiti və hissəcikləri bu mühitin içərisində paylanan digəri isə dispers faza adlanır. Bir çox hallarda bir maye su, digəri isə şərti olaraq yağ adlanan üzvi maye olur. Emulsiyanın üç növü məlumdur:

- ✓ Yağ-su, yağ dispers fazadır, su - dispers mühitdir (yüngül kremlər, süd və s.).
- ✓ Su-yağ, su - dispers fazadır, yağ – dispers mühitidir (yağ tipli kremlər).
- ✓ Qarışıq emulsiyalar - hər iki növ emulsiya eyni vaxtda təqdim olunur: yağ-su və su-yağ.

Emulsiya kremlərinin istehsalı üçün tipik texnoloji sxem aşağıdakı əməliyyatları nəzərdə tutur: suda həll olunan komponentlərin sulu məhlullarının hazırlanması; bərk və qatılmış krem komponentlərinin əriməsi və isidilməsi; yağ

əsaslarının hazırlanması, su və yağ fazalarının qarışdırılması, kremlərin bişirilməsi; soyutma və ətirlənmə; bioloji aktiv maddələrin və kremin digər termostabil faydalı komponentlərinin yeridilməsi; doldurulma və qablaşdırılma. Bu əməliyyatlardan ən əhəmiyyətliyi yağ əsasının və emulsiyanın hazırlanmasıdır (komponentlərin iki fazasının qarışdırılması və emulsiya əmələgəlmə).

Məhlul formalı kosmetika məhsullarının, məsələn maye və gel kimi şampunların istehsal prosesi, əsasən reseptə uyğun olaraq bütün komponentlərin qarışdırılmasından ibarətdir. Fəal komponentlər bişmə qabında 40-60°C temperaturda su ilə qarışdırılır. Sonra kütlə soyudulur və qatılaştırıcılar, turşuluq tənzimləyiciləri, ətir, boya, konservantlar və digər əlavələr daxil edilir. Kırşan kimi bərk konsistensiyalı briketlənmiş kütlələr quru formada qarışdırılır və müəyyən ölçü və forma alana qədər soyuq vəziyyətdə mexaniki olaraq preslənir. Kırşanın keyfiyyətinə daha çox kütlənin üyüdülmə dərəcəsi və eynicinsli olması təsir edir.

Fermentasiya kosmetologiyasının yeni bir metodudur. Mikroorqanizmlər xüsusi bir qidalı mühitdə böyük qazan-fermentatorlarda böyüdülmə və çoxaldılır. Müxtəlif metabolik məhsullar istehsal edilir, o cümlədən bahalı məsələn, hialuron turşusu, bu maddə olmadan insan dərisi quru, solğun olur. Heyvanların birləşdirici toxumasından və insanın göbək nahiyəsindən məhdud miqdarda mürəkkəb bir şəkildə çıxarılır. Hazırda Yaponiya və digər ölkələrdə bu turşu bakteriyaların mutasiya ştammları tərəfindən istehsal olunur. Digər fermentasiya məhsulları - qamma linolin turşusu və polisaxarid, dərini yaxşı nəmləndirmə xassəsinə malikdirlər.

Digər bir üsul, hüceyrə mədəniyyətlərinin istifadəsidir. Bu üsulda mikroorqanizmlərin əvəzinə bitkisi, heyvan, insan hüceyrə materialları istifadə olunur. Terminal plankton bu şəkildə istehsal olunur və onun kosmetik məhsullarında dərini qidalandırmaq, nəmləndirmək və cavanlaşdırmaq qabiliyyəti yüksək qiymətləndirilir.

Kosmetika mallarının istehsalı patogen bakteriyaların, kif göbələklərinin və s. daxil olmasının qarşısının alınması üçün steril şəraitdə aparılmalıdır. Mikroorqanizmlərin kosmetik məhsullarının tərkibinə düşməsi və böyüməsi

arzuolunmazdır, çünki bu məhsulların korlanmasına, istehlakçıların infeksiyaya yoluxmasına səbəb ola bilər.

Azərbaycan Respublikasında parfümeriya-kosmetika istehsalı ilə məşğul olan ilk şirkət Gazelli Group MMC-dir. Şirkət 1999-cu ildən bu günə qədər Azərbaycanın kosmetika bazarındadır. Məhsul istehsalında əsasən təbii xammal və konservantlara üstünlük verilir. Ölkənin unikal müalicəvi təbii ehtiyatlarından və endemik bitkilərdən istifadə olunaraq 500-dən çox təbii mənşəli kosmetik vasitələr istehsal edilir. Bunlar şampunlar, saç balzamları, maye və bərk sabunlar, duş geli, kremlər, maskalar, losyonlar və s. növ məhsullardır. Şirkətin yüksək istehsalat və məhsullarının keyfiyyət göstəriciləri beynəlxalq standartlar Cosmetic-GMP DIN EN ISO 22716, TÜV OHSAS 18001: 2007, TÜV ISO 14001: 2004, TÜV ISO 9001: 2008, HALAL üzrə təsdiqlənmişdir.

2010-cu ildən etibarən Fəxriyyə Xələfovannın təsis etdiyi “FX Beauty Company” tərəfindən ətriyyat məhsullarının istehsalına başlanmışdır. Şirkət tərəfindən “Nuray” brendi altında Azərbaycanın ilk qadın ətiqləri kolleksiyası istehsal olunaraq satışa buraxılmışdır. Bundan başqa, şirkət tərəfindən qadınlar üçün “Rose De l'amour”, “Caspian” ətiqləri, “Caspian essence” brendi altında kişilər üçün ətir və “Caspian rose” adı altında qadınlar üçün lyuks sinfinə aid olan ətir istehsal olunmuşdur. Qısa zaman ərzində şirkətin istehsal etdiyi məhsullar alıcılar tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmışdır.

Bu kosmetika istehsalçısı şirkətlər əsasən yerli istehlak üçün kosmetika vasitələrinin istehsalı ilə məşğuldur və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin “Azərbaycan Respublikasında ticarət, ictimai, ərzaq, məişət və digər xidmət növlərinin göstərilməsi” haqqında Qaydaların təsdiq edilməsi barədə sərəncamına əsasən fəaliyyət göstərir. Dövlət orqanları tərəfindən mütəmadi olaraq texniki şəraitin dövlət standartlarına uyğunluğu yoxlanılır.

II.3.Kosmetika mallarının keyfiyyətinin qorunub saxlanması markalanmanın və qablaşdırmanın əhəmiyyəti.

Kosmetika mallarının keyfiyyətinin qorunub saxlanması əhəmiyyətli faktorlardan biri markalanmadır. Markalama, mallara və / və ya qablaşdırmaya qeyd olunan şərti işarələr və məlumatlardan ibarətdir. Markalanmanın əsas funksiyalarına aiddir: həvəsləndirici, məlumatlandırıcı, identifikasiyaedici, emosional xarakterli məlumatlar.

Bütün bu funksiyalar bir-birinə sıx bağlıdır, çünki rəngarəng tərtibatlı markalanma istehlakçıda müsbət emosiyalar doğurur, bu da malların cəlbədarlığını artırır, istehlakı üçün motivasiya rolunu oynayır. Kosmetika məhsulunun markalanmasının strukturuna 3 element daxildir: mətn (50 - 100%); rəsm; şərti işarələr (məlumat nişanları).

Kosmetika məhsullarının markalanması icbari qaydada zəruri məlumatların qeyd olunması ilə həyata keçirilir. Markalanmanın əsasını məhsulun adı, istehsalçı müəssisənin adı, yerləşdiyi ünvan (hüquqi ünvanı) və ya istehsalçı tərəfindən iddiaları qəbul etmək səlahiyyəti verilmiş təşkilatın yeri (ünvanı), ticarət nişanı, həcmi və ya çəkisi, tərkibi, saxlama şəraiti, yararlılıq müddəti, istehsal tarixi, müvafiq standartın və ya digər normativ sənədin qeyd olunması, sertifikatlaşdırma haqqında məlumat, tətbiqinə dair göstəriş və ya xəbərdarlıq məlumatı təşkil edir.

Assortimentdə olan digər mallardan fərqlənə bilməsi üçün məhsulun adı onu konkret və etibarlı şəkildə xarakterizə etməlidir. Kosmetika məhsullarının adlarında digər tanınmış markanın məhsul növünə aid olmasını göstərməyə icazə verilmir (məsələn, L'Oreal növünə aid tonal krem). İstehsalçı, istehsal etdiyi kosmetika məhsulunun adında istifadə etdiyi terminlərə görə məsuliyyət daşıyır və qeyd edilən funksiyanın məhsul tərəfindən göstərilməsinə cavabdehdir, məsələn, “nəmləndirici”, “günəşdən qoruyucu”, “suya davamlı”, “uzunmüddətli təsir” və s. məhsulun adlandırılmasında brend ad və marka (işarə) əlavə edilə bilər.

Məhsulun tərkibindəki komponentlərin siyahısı “tərkib” başlığından qeyd olunmalıdır. Tərkiblərinin siyahısı, kosmetik maddələrin beynəlxalq nomenklaturasına (INCI) uyğun olaraq ingilis dilində göstərilə bilər. Müəyyən

edilmiş qaydada kəmiyyət məhdudiyyətlərinin mövcud olduğu maddələrin miqdarı faizlə göstərilir. Məhsulların saxlanması üçün xüsusi şərait məsələn, aşağı temperatur, müəyyən rütubət dərəcəsi və s.tələb olunduqda markalanmada göstərilir.

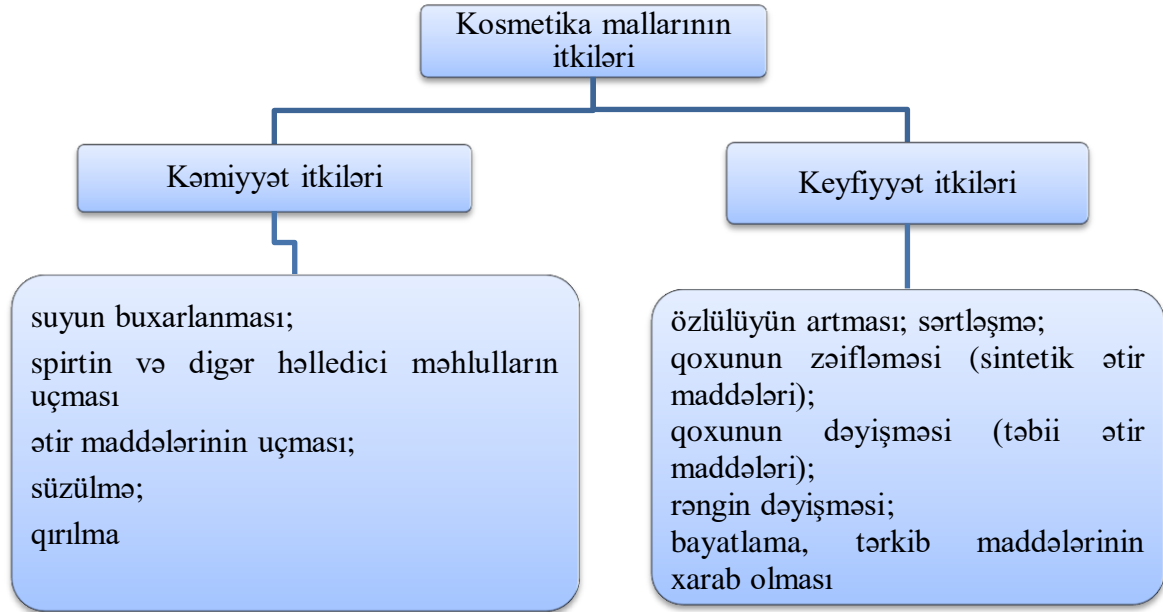
Yararlılıq müddəti istehsal edildiyi tarixdən hesablanır. İstehsal tarixi, son istifadə tarixi və ya istifadə müddəti ay və il mütləq şəkildə göstərilməklə qeyd edilir. Müəyyən bir məhsulun istifadə müddəti istehsalçı tərəfindən təyin olunur. Müvafiq məlumat olmadan düzgün istifadəsi çətin olan mallar üçün effektiv və təhlükəsiz istifadə haqqında məlumatın verilməsi mütləqdir. Məhsulun, istifadəyə dair müəyyən xəbərdarlıqları nəzərə alınmadan istifadəsi istehlakçının sağlamlığına, əmlakına zərər verə və ya malların xarab olmasına səbəb ola bilərsə, bu halın qarşısını almaq üçün müvafiq xəbərdarlıqlar markalanmada mütləq göstərilməlidir.

İstehlak olunan bəzi dekorativ kosmetika məhsullarının (göz, dodaq, qaş üçün qələmlər) markalanmasında xüsusi məlumatlar göstərilir, məsələn, qələmlər üçün - sərtlik, göz kölgələri üçün – sıxlıq göstəriciləri. İstehlakçılar üçün məlumat oxuması rahat olan bir və ya bir neçə yerdə, istehlak qablaşdırmasının hər bir hissəsində, malın nəql olunduğu qablaşmada, etikətdə, yarılda, içlik vərəqəsində yerləşdirilə bilər.

Kosmetik məhsulların keyfiyyətinin qorunmasına və saxlanmasına təsir göstərən ən vacib amillərdən biri qablaşdırma qablaşdırmanıdır. Qablaşdırmanın əsas məqsədi məhsulları arzuolunmaz xarici təsirlərdən qorumaq və malların kəmiyyət və keyfiyyət itkisini azaltmaqdır. Qeyri-düzgün qablaşdırma və saxlama qaydalarının pozulması kosmetika mallarının itkilərinə səbəb ola bilər.

Kəmiyyət itkiləri və bunun nəticəsi olaraq tərkibin dəyişməsi əksər hallarda malların keyfiyyətinin itirilməsinə səbəb olur. Beləliklə, uçucu maddələrin buxarlanması nəticəsində özlülük artır, tərkibin konsistensiyası dəyişir. Həm keyfiyyət, həm də kəmiyyət itkilərinin azaldılması qablaşdırmanın keyfiyyətindən asılıdır. Kosmetika üçün müxtəlif çeşidli materiallardan demək olar ki, hər növ qablaşdırma istifadə edilir:

- ✓ Metal - tublar;
- ✓ Şüşə - flakonlar, bankalar;
- ✓ Polimer - torbalar, flakonlar, tublar, bankalar;
- ✓ Karton və kağız və s. taralar.

Cədvəl 2.2. Saxlanma zamanı kosmetika mallarının itkilərinin xarakteristikası.

Kosmetika məhsullarının qablaşdırılmasına dair əsas tələblər bunlardır:

- ✓ Qablaşdırma materialının içərisindəki kütlənin tərkibi ilə qarşılıqlı əlaqəsinin olmaması;
- ✓ Qablaşdırma komponentlərinin tərkibə qarışmaması;
- ✓ Saxlama, daşınma və istifadə zamanı hermetikliyi yaratmaq;
- ✓ Ekoloji təmizlik;
- ✓ İqtisadi mənfəətlilik.

Kosmetika mallarının qablaşdırılması, daşınması və saxlanmasına dair tələblər uyğun məhsulun növündən, konsistensiyasından və digər xüsusiyyətlərdən asılı olaraq normativ sənədlərə əsasən müəyyən edilir.

Yağ əsaslı dekorativ kosmetika vasitələri polimer, metal və ya çini bankalarda qablaşdırıla bilər. Belə məhsullar təyin edilmiş kütləyə uyğun olaraq kənarlarda boşluqlar qalmadan doldurulmalı və qapaqla bağlanmalıdır. Bütün növ polimer qablar kosmetika məhsulları ilə qarşılıqlı təsirdə olmayan və qida məhsulları ilə təmasda istifadə üçün təsdiqlənmiş materiallardan hazırlanmalıdır. Qablaşdırma, müəyyən edilmiş yararlılıq müddətində kosmetika məhsullarının xassələrinin qorunmasını təmin etməli və istifadəsi rahat olmalıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, kosmetika məhsullarının keyfiyyətinin ekspert qiymətləndirilməsi qablaşdırmaya dair göstəricilər istifadə olunan qablaşdırmanın məqsədəuyğunluğunu, ekoloji təmizliyini əhatə edir.

Bəzən qablaşdırma forması (çox qalın dib və divarlar, ikiqat dib, böyük boşluqlar) qablaşdırılmış məhsulun miqdarı ilə əlaqədar istehlakçıda yanlış təsəvvür yaradır. Malların cəlbediciliyini artırmaq üçün əlavə qablaşdırma elementlərindən (qutular, dekorativ qapaqlar və s.) çox istifadə olunur. Ancaq unutmamalıyıq ki, ucuz qablaşdırma hesabına qiymətin aşağı salınması istehlakçı üçün daha az cəlbedicidir. Qablaşdırmada yol verilən israfçılıq tullantıların artmasına və ekoloji çirklənməyə səbəb olur.

Kosmetika məhsullarının keyfiyyəti istehsalçıdan qəbul edildikdən sonra, vizual-orqanoleptik üsullarla yoxlanılır. Kosmetika məhsullarının defektləri məhsulun özünün, qablaşdırma tarasının, qablaşdırmanın, markalanmanın defektlərinə bölünür. Bütün kosmetika məhsullar sertifikatlaşdırılması tələb olunan məhsul və xidmətlərin nomenklaturasının siyahısına daxil edilmişdir, belə ki, parfümeriya və kosmetika malları insan sağlamlığı üçün potensial təhlükə mənbəyi ola bilər.

Kosmetika mallarının doldurulması və qablaşdırılması kosmetika istehsalının məhsulun keyfiyyətinə və ən əsası onun yararlılıq müddətinə təsir göstərən son texnoloji əməliyyatıdır. Kosmetika vasitələri xarab olduqda qaz ayrılması, rəngin, dadın və konsistensiyanın dəyişməsi, məhsulun tərkibində olan heyvan və bitki ekstraktlarının fəallığının azalması baş verə bilər. Yəni malın tərkibini təşkil edən komponentlərin və ümumilikdə hazır məhsulun keyfiyyət

göstəriciləri kəskin şəkildə pisləşər. Kosmetika məhsulları sənayenin tamamilə qablaşdırılmış şəkildə istehlak dövriyyəsinə çıxardığı məhsullar qrupuna aiddir. Bu tip məhsullar üçün istifadə olunan taranın özəlliyi, onun məhsulun konsistensiyasından, növündən və keyfiyyət səviyyəsindən asılı olaraq ən vacib elementlərdən biri olmasıdır. Belə ki, qablaşdırma və doldurulma məhsulun növünə və təyinatına əsasən həyata keçirilir, məsələn, şüşə qablar maye kosmetikanın qablaşdırılması üçün istifadə olunur: losyonlar, emulsiyalı kremlər. Kremə bənzər qatılıqlı məhsulları daha çox plastik qablarda qablaşdırılır: bankalar, şüşə falkonlar, tublar. Məcun konsistensiyalı vasitələr, məsələn, tərəş kremləri, saç boyaları və s. tam hermetikliyi təmin etmək üçün tublara doldurulur. Hermetiklik qablaşdırmanın əsas tələbidir, çünki saxlama zamanı nəmin itirildiyi təqdirdə məhsullar sərtləşə bilər, kremin axıcılıq qabiliyyəti itər və kosmetika vasitəsi yararsız hala düşər. Havanın daxil olması nəticəsində taranın hermetikliyinin pozulması zamanı mikroorqanizmlərin sayı artır, mikrobların təsiri altında əmələ gələn bitki və heyvan ekstraktlarının çürüməsi nəticəsində yaranan mikroorqanizmlər hazır məhsulun xarab olmasına, onun istehlak dəyərinin itməsinə gətirib çıxarar.

Beləliklə, kosmetika mallarının keyfiyyətinin sabit qalmasına işıq, oksigen, qablaşdırma materialı, saxlanma şəraiti və s. təsir göstərir. Markalanma və qablaşdırmaya dair tələblərə riayət etməklə yerinə yetirilən istehsal texnologiyası kosmetika mallarının uğurlu istehlakına zəmin yaradan əsas faktorlardandır.

FƏSİL III. KOSMETİKA MALLARININ KEYFİYYƏTİNİN EKSPERTİZASI.

III.1. Müasir dövrdə icarətə daxil olan kosmetika mallarının çeşid xarakteristikası

Müasir insanın həyatını kosmetik vasitələrdən istifadə etmədən təsəvvür etmək çətindir. Kosmetika vasitələrinin istifadəsində cins və yaş həddi yoxdur, kişilər və qadınlar, təqaüdüçülər, hətta yeni doğulmuş uşaqlar da daxil olmaqla cəmiyyətin bütün təbəqələri tərəfindən istifadə olunur. İstehlak bazarına daxil olan kosmetika mallarının çeşidi geniş və müxtəlifdir.

Kosmetik məhsulları çeşidinin təsnifatının əsas xüsusiyyətləri bunlardır:

1. Funksional təsir: gigiyenik, kosmetik, dekorativ, qoruyucu, müalicəvi-profilaktik, xüsusi.
2. Konsistensiya: maye, emulsiya, jelle, məlhəm, mum, toz.
3. Dərinin, saçın növü: quru dəri (saç) üçün, normal dəri (saç) üçün, yağlı dəri (saç) üçün, digər (vasitədən asılı olaraq).
4. Cins və yaş əlaməti: kişilər üçün, qadınlar üçün, uşaqlar üçün.
5. Təyinatı üzrə: dəriyə qulluq, saç baxımı, dekorativ kosmetika vasitələri.

Dəriyə qulluq məhsullarının çeşidinin təsnifatı.

1. Gigiyenik (təmizləyici) vasitələr: dərinin təmizlənməsi çirklərin aradan qaldırılmasından və dərinin üst buynuz təbəqəsinin ayrılmasından ibarətdir. Bu qrupa skrablər (dərin təmizlik üçün), kremlər və təmizləyici maskalar (dərinin səthindən kirləri çıxarmaq üçün), losyonlar və toniklər, yuyunmaq üçün köpüklər, hamam köpükləri, duş geli, maye və tualet sabunları daxildir. Dəriyə qulluq kremləri dərini nəmləndirir, qidalandırır, iltihab əleyhinə təsir göstərir, rahatlaşdırıcı effektdə malikdir. Tərkibini təşkil edən təbii bitki yağları dərinin intensiv nəmlənməsini təmin edir. Su prosedurlarından sonra bədənə tətbiq olunur.

Əl kremləri tərkibindən və təyinatından asılı olaraq, qoruyucu və qidalandırıcı növlərə ayrılır. Qoruyucu kremlər tərkibindəki üzvi birləşmələr hesabına dəridə qoruyucu plyonka yaradaraq onu qələvi, turşu, duzların zərərli təsirlərindən, suyun, məişət kimyası maddələrinin (köpükləndirici maddələr, yuyucu vasitələr, müxtəlif həlledicilər və s.) quruducu təsirindən qoruyun qoruyur. Qidalandırıcı kremlərin təyinatı külək, günəş, yağış və qarın mənfi təsirlərinə məruz qalmış əllərin dərisini yumşaltmaq və qidalandırmadan ibarətdir. Ayaqlar üçün gigiyenik kremlər ayaq dərisini qidalandırır və yumşaldır, çatların yaranmasının qarşısını alır, qan dövranını yaxşılaşdırır, ayaq əzələlərində yorğunluğu və gərginliyi aradan qaldırır, dezodorasiyaedici və antibakterial təsir göstərir.

Qadınlar üçün kremlərin çeşidi öz funksionallığına və təyinatına görə çox müxtəlifdir və dəri tiplərinə görə quru, yağlı, normal, problemlı (çox quru və ya çox yağlı, sızanaqlara meyli) və həssas (hipoallergen) növlərə bölünürlər. Qadınlar üçün üz kremləri gündüz (əsasən nəmləndirici kremlər) və gecə (dəridə olan və gün ərzində itirilən təbii yağların və suyun balansını bərpa edir) kremləri olaraq ayırd edilirlər. Gecə kremləri gündüz kremlərindən fərqli olaraq daha yağlı olurlar.

Kişi kremləri gigiyenik və müalicəvi olaraq bölünürlər. Gigiyenik kosmetika məhsullarına tıraş üçün və tıraşdan sonra istifadə olunan vasitələr aiddir. Tıraşdan sonra istifadə olunan vasitələrin tərkibində dərinə sakitləşdirən xüsusi maddələr, dərman bitkiləri ekstraktları, yağlar kimi yaransağaldıcı komponentlər vardır. Tıraş üçün dəriyə qulluq vasitələri tıraş etməyi asanlaşdırır, tıraşdan əvvəl dərinə yumşaldır və nəmləndirir. Tərkibindəki aktiv maddələr tıraş zamanı qıcıqlanmış dəriyə sakitləşdirici təsir göstərir. Onlar dərinin xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq istehsal olunurlar: həssas dərilər üçün; bütün dəri növləri üçün; normal və sürətlə çoxalan saqqalı qırmaq üçün (xüsusi olaraq seçilmiş komponentlər qaba tükün tıraşını asanlaşdırır).

Uşaqlar üçün kremlər fərqli reseptlər əsasında istehsal olunurlar, bir qayda olaraq, həssas körpə dərilərinə profilaktik qulluq üçün nəzərdə tutulurlar. Uşaqlar üçün kremlər hipoaallergen, tərkibi ətirli maddələr və konservantlarsız olur, iltihab

əleyhinə komponentlərdən - çobanyastığı, gülümbahar və s., həmçinin A, D, E vitaminləri əlavə edilir. Dəri qıcıqlanmasına qarşı vasitələrin tərkibindəki təbii yağ komponentləri iltihab əleyhinə təsir göstərir, həssas dərinin qıcıqlanmasının qarşısını alır, körpə dərisini yumşaldır və nəmləndirir. Yumşaldıcı kremlər körpənin dərisini yaxşı nəmləndirir, qidalandırır və qoruyur.

Birləşdirici toxumanın qatında yağ, maye və toksinlərin toplanması sellülitə səbəb olur, həmin nahiyələrdə qan axını azalır və limfa sistemi toksinlərin məhv edilməsindən normal fəaliyyət göstərə bilmir. Yaşlanma ilə, dəri qalınlaşdıqda və birləşdirici toxuma zəif olduqda bu proseslər güclənir. Dəri qatında toplanan sellülitlə mübarizə aparmaq üçün çox sayda kosmetik vasitələr hazırlanmışdır. Bu vasitələr bədəndə toplanmış piy qatına aktiv şəkildə təsir göstərir, onların azalmasına kömək edir. Onların tərkibinə artıq su və toksinlərin bədəndən çıxarılmasına kömək edən liposomlar, termal sular, bitki mənşəli elementlər, dəniz məhsulları, kosmetik gil, vitaminlər və s. daxildir.

2. Dəriyə qulluq üçün müxtəlif təməl təyinatlı kosmetika vasitələri (dəriyə gözəl görünüş vermək üçün nəmləndirici, qidalandırıcı qulluq):

- ✓ üz dərisinə qulluq məhsulları (cildin növündən və istifadə müddətindən asılı olaraq fərqlənən kremlər, gellər, maskalar,). Kişilər üçün kosmetik vasitələrdən: tərəşdən əvvəl və sonra istifadə olunan kremlər və losyonlar və tərəşdən sonra istifadə olunan gellər və balzamlar.
- ✓ bədən dərisinə qulluq vasitələri: bir qayda olaraq, nəmləndirici təsirə malik, yüngül emulsiya tipli kremlər, losyonlar.
- ✓ uşaq dərisi üçün vasitələr: həssas körpə dərilerine qulluq üçün profilaktik kremlər. Uşaqlar üçün kremlər hipoa allergen, tərkibi ətirli maddələrsiz və konservantlırsız olur.
- ✓ xüsusi bədəne qulluq vasitələri: tərkibində qoruyucu maddələr ilə yanaşı dəriyə hər hansı bir spesifik təsir göstərən maddələr olan kremlər, məsələn sellülit əleyhinə vasitələr.

- ✓ göz ətrafı dəriyə qulluq vasitələri: yumşaldıcı və nəmləndirici təsirə malik kremlər və gellər, şişkinliyi aradan qaldırır, dəriyə elastiklik verir.
- ✓ dodaq baxımı vasitələri: dodaq dərisini qidalandırmaq, yumşaltmaq və qorumaq üçün kremlər, balzamlar, gigiyenik pomadalar, iksirlər.
- ✓ əl dərisinə qulluq vasitələri: kremlər, losyonlar, balzamlar.
- ✓ ayaq dərisinə qulluq vasitələri:
- ✓ ayaq baxımı vasitələri: losyonlar, kremlər, balzamlar, gellər, ayaq vannaları üçün məhsullar.

3. Qoruyucu vasitələr:

- ✓ günəşdən qoruyucu vasitələr: tərkibində UB filtr – maddələr olan losyonlar, günəşlənmə losyonları.
- ✓ ətraf mühit amillərinin zərərli təsirindən qoruyan vasitələr: yağlı kremlər, vazelin, yağlar.

4. Müalicəvi-profilaktik vasitələr profilaktik, sakitləşdirici funksiyaya malikdirlər, tərləmə, sızanaq, kəpək və s. problemlər zamanı tövsiyə olunur: dezodorantlar, antiperspirantlar; vanna qəbul etmək üçün duzlar; dırnaqların möhkəmləndirilməsi və böyüməsi üçün kremlər və yağlar; sabun, kremlər, losyonlar; şampunlar və kəpəkəleyhinə balzamlar.

Dişə qulluq vasitələri bir neçə qrupa ayırılmalıdır:

- ✓ ağız boşluğunun gigiyena vasitələri (diş məcunu),
- ✓ ağız boşluğunu yaxalamaq üçün profilaktik vasitələr (diş iksirləri, ftorid məhlulları),
- ✓ aplikasiya üçün vasitələr (gellər)

Diş məcunu ağız boşluğunun gigiyenası, xəstəliklərin qarşısının alınması və müalicəsi üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi vasitədir. Diş məcunundan istifadə etdikdə, onun tərkibindəki aşındırıcı, antimikrob, bakteriostatik, stimullaşdırıcı və

səthi aktiv maddələr hesabına ağız boşluğunun effektiv təmizlənməsi və müalicəvi-profilaktik təsir təmin edilir. Diş məcununun əsas xassələri bunlardır: təmizləyici, antimikrob, orqanoleptik və istehlak.

Diş məcunlarının təmizləyici təsiri qida artıqlarının, mikrobların və diş ərpinin ağız boşluğundan xaric edilməsinə əsaslanır. Antimikrob və bakterisid maddələr həm ağız boşluğunun mikroflorasının, həm də dişlərin sağlamlığının qorunması üçün diş məcunlarının tərkibinə daxil edilir. Diş məcunlarında orqanoleptik və istehlak xassələrinin yaxşılaşdırılması üçün plastikliyi artıran maddələrdən, aromatizatorlardan, qida rənglərindən istifadə edilir.

Gellər əsas diş xəstəliklərinin qarşısının alınması və müalicəsi üçün tətbiq edilən vasitədir, applikasiya, elektroforez, dişlərin təmizlənməsi üçün istifadə olunur. Gellərin istifadəsi xüsusilə diş emalının müxtəlif xəstəlikləri və dişlərin remineralizasiyası üçün effektivdir. Ağız boşluğunu yaxalamaq üçün tətbiq edilən profilaktik vasitələr – eliksirlər ağız boşluğunun gigiyenası və stomatoloji xəstəliklərin profilaktikası üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Diş eliksirləri iki qrupa bölünür: gigiyenik və terapevtik. Gigiyenik eliksirlər dişləri fırçaladıqdan sonra ağız boşluğunu dezodorasiya məqsədi ilə yaxalamaq üçün istifadə olunur. Tərkibi müxtəlif aromatik maddələr (vanilin, mentol) əlavə edilmiş spirt məhlulundan ibarətdir. Müalicəvi-profilaktik eliksirlərin tərkibində ağız boşluğuna və dişlərə profilaktik və müalicəvi təsir göstərən müxtəlif dərman maddələrindən ibarət əlavələr vardır. Bunlar iltihab əleyhinə, bərpaedici təsirə malik bioloji aktiv maddələr, vitaminlər, mikroelementlərdir.

Saç və baş dərisinə qulluq məhsullarının çeşidinin təsnifatı.

Saç və baş dərisinə qulluq vasitələri funksional təyinatına görə aşağıdakı qruplara bölünür:

- ✓ baş dərisinə qulluq üçün vasitələr: kremlər, balzamlar, maskalar, baş dərisində metabolik prosesləri stimullaşdıran qidalandırıcı yağlar, həmçinin piy vəzilərinin işini tənzimləyən losyonlar, toniklər;

- ✓ saçın növündən və yaş-cins əlamətlərindən asılı olaraq saç yuma və saç baxımı üçün vasitələr: şampunlar, kondisionerlər, balzamlar, yaxalayıcılar; saç rəngləmə vasitələri: mənşəyindən asılı olaraq təbii (xına, basma) və kimyəvi; boyanın dayanıqlığına görə: qeyri-sabit dayanıqlı (ilk yuyulduqdan sonra yuyulur) - tuş, laklar, rəng çalarları; nisbətən dayanıqlı (6-8 yuma prosedurundan sonra yuyulur) – ton verən boyalar, şampunlar, balzalar; dayanıqlı – saç boyaları.
- ✓ saçların rəngsizləşdirilməsi üçün vasitələr: saçları saraltmaq (blond) və rəngini açmaq (parlaq) üçün boyalar.
- ✓ saç düzümü və saç düzümünü saxlamaq üçün vasitələr: saç modelini yaratmaq, saçə həcm vermək, saç düzümlərinin fiksasiyası üçün nəzərdə tutulmuş muss, köpüklər, gəllər, spreylər, laklar.

Dekorativ kosmetika çeşidinin təsnifatı.

Makiyaj bir qadının üzünün gözəlliyini vurğulamağa, fərdiliyini göstərməyə və kiçik qüsurlarını gizlətməyə kömək edir. Müasir dekorativ kosmetika vasitələri qadının görünüşündəki kiçik qüsurları tez bir zamanda aradan qaldırmağa və onun görünüşünə cazibədarlıq verməyə imkanyaradır. Təyinatından asılı olaraq dekorativ kosmetika vasitələrinin çeşidi aşağıdakı qruplara bölünür:

1. Üz dərisinə qulluq vasitələrinin təyinatı dərini hamarlaşdırmağa, yumşaltmağa, kiçik qüsurları gizlətməyə əsaslanmışdır:

- ✓ makiyaj üçün əsas (baza): dərini nəmləndirməyə, tonal krem, kirşan və ənlik tətbiq etmək üçün şərait yaradır;
- ✓ kirşan, ənlik, tonal krem: dəriyə rəng və mat tonunu vermək üçün vasitələr;
- ✓ gəzilədicilə qələmləri, dəri qızartılarını və qüsurlarını gizlətməyə imkan verir.

2. Dodaqlar üçün dekorativ kosmetika vasitələri:

- ✓ kontur qələm,
- ✓ dodaqları qorumaq, onlara qulluq etmək, təbii rənglərini yaxşılaşdırmaq üçün hazırlanmış dodaq parıldadıcısı;

- ✓ dodaq boyları: dayanıqlı (toxunuş zamanı bir iz qoymayan) və adi (yumşaq, nəmləndirici və s.).

3. Gözə qulluq vasitələri:

- ✓ göz kölgəsi, müxtəlif rəngli, fərqli çalarlarla, mat və parlaq;
- ✓ gözlərin formasını vurğulamağa və dəyişdirməyə imkan verən qələmlər və maye göz laynerləri;
- ✓ tuşlar, suya davamlı, həcm verən, kiprik uzadan, müxtəlif rənglərlə.

4. Dırnaqlar üçün dekorativ məhsullar: təməl boya, müxtəlif rəngli dırnaq boyası, müalicəvi lak, dırnaq boyasının təmizləyicisi, lak həlledicisi, kutikulların təmizləyicisi.

Parfümeriya vasitələrinin çeşidinin xüsusiyyətləri.

Parfümeriya vasitələrinin çeşidi çox geniş, müxtəlif və rəngarəngdir. Dünyada hər il təxminən 300 qadın və 200 kişi ətirinin hazırlandığı qeydə alınır. Parfümeriya vasitələrinə aiddir: ətir, odekolon, tualet suları və ətirli sular. Eyni zamanda, ümumiqəbul edilmiş tendensiyaya görə parfümeriya mallarına vasitələrinə aromatizasiya funksiyaları ilə yanaşı əlavə - gigiyenik və təravətləndirici xassələrə malik vasitələr də aiddir, məsələn, odekolon və ətirli sular. Beləliklə, parfümeriya məhsullarının müasir təyinatına əsasən, tanınmış məhsul növü – əsas funksiyaları gigiyenik və təravətləndirmək olan (bədənin müəyyən hissələrində xoşagəlməz qoxuları aradan qaldırır) dezodorantlar da bu kateqoriyaya aid edilməlidir.

Parfümeriya vasitələrinin növləri:

- ✓ ətirlər – ətirli maddələrin qarışığından - parfümeriya kompozisiyalarından və bitki-çiçək cövhərlərindən ibarət xoş qoxuya malik spirtli və ya spirt-su məhluludur, konsistensiyası maye, bərk və quru (saşe) olur. Parfümeriya vasitələri arasında ətirlərdə efir yağlarının konsentrasiyası ən yüksəkdir

(15% -dən 30% -ə qədər), efir yağları saf spirtə (96%) həll olunur, buna görə də, ətirlərdə qoxunun dayanıqlığı digər parfümeriya vasitələri ilə müqayisədə nisbətən daha yüksəkdir (5 və ya daha çox saat; pambıq parça üzərində ən azı 30 saat).

- ✓ ətirli və tualet suları - aromatizasiya vasitəsi kimi istifadə olunan ətirli maddələrin (ətirli kompozisiyalar) su-spirt məhlulları. Ətirli suda (tualet ətirləri) ətirli maddələrin miqdarı ən azı 10%, tualet suyunda ən az 4% təşkil edir. Bu məhsullar yüngül və qalıcı olmayan yüngül qoxulu ətir variantlarıdır.
- ✓ Odekolon və ətirli sular - gigiyenik, təravətləndirici və ətirləyici vasitə kimi istifadə olunan ətirli maddələrin sulu-spirt və ya spirtli-su məhlullarıdır. Tərkibindəki ətirli maddələrin miqdarı müvafiq olaraq 1,5% və 1,0%.təşkil edir. Odekolonlardan daha çox tərəşdan sonra istifadə olunur. Losyonlardan fərqli olaraq, onların tərkibi dəri üçün faydalı əlavələr ehtiva etmir.
- ✓ Dezodorantlar artan tərləmə zamanı bədən nahiyələrini ətirləndirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Ətirli maddələrin sulu-spirt və ya spirtli-su məhlulu, antimikrob gigiyenik əlavələrdən ibarətdir, ətirli və ətirli ola bilər. Maye, bərk və gel formalarında, aerosol, dairəvi və qələm başlıqlı qablaşmada buraxılır.

III.2. Kosmetika mallarının keyfiyyətinin orqanoleptik üsulla qiymətləndirilməsi

Fiziki-statistik əlamətlərə və prosedurlara əsasən istehlak mallarının keyfiyyəti orqanoleptik, ölçmə, hesablanma, ekspert, qeydiyyat və sosioloji üsullarla müəyyənləşdirilir.

Orqanoleptik üsullar, duyğu orqanlarının (görmə, qoxu, toxunma, dad, eşitmə) funksiyaları əsasında məhsulun keyfiyyət göstəricilərinin kəmiyyətini müəyyənləşdirilməsi üsullarıdır. “Orqanoleptik” termini yunan dilində organon

(alət, silah, orqan) və leptikos (götürməyə və almağa meylli) sözlərindən yaranmışdır və “hisslərlə aşkar edilə bilən” mənasını verir.

Orqanoleptik üsul mütəxəssislər tərəfindən klassik üsul kimi dəyərləndirilir, ərzaq və qeyri-ərzaq (ətir, kosmetika, zərgərlik, bədii-incəsənət, geyim əşyaları, ayaqqabı və s.) mallarının keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi zamanı estetik və ərqonomik göstəriciləri (dad, qoxu, konsistensiya, rəng, görünüş) təyin etmək üçün tətbiq edilir. Orqanoleptik tədqiqatlar, məhsulların bütün duyğu orqanlarından (eşitmə, dad, görmə, toxunma, qoxu) istifadə edilməklə sınaqdan keçirilən təhlillərə əsaslanır. Orqanoleptik üsul olduqca sadədir. Əmtənin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi zamanı ilk olaraq bu üsuldan istifadə olunur, çünki bu üsulla təhlilin nəticəsi bir çox hallarda daha böyük xərclər və vaxt tələb edən araşdırmaların ehtiyacını aradan qaldırır. Sadəliyi və əlçatanlığı ilə yanaşı, bu analiz üsulu hazır məhsulların keyfiyyətini qiymətləndirilməsi üçün çox zəruridir. Hər bir analiz üsulu kimi, orqanoleptik analizin də qüsurları var. Əsas faktorlardan biri onun subyektiv olmasıdır. Lakin orqanoleptik metodun tətbiqi üçün müəyyən bir mühit yaradılrsa, qiymətləndirmənin subyektivliyi minimuma endirilə bilər. Eyni zamanda, qeyd etmək vacibdir ki, tədqiq olunan hər bir materialın orqanoleptik göstəricilərə dair öz standartları mövcuddur. Bu standartlar normativ sənədlərdə əks olunur.

Dekorativ kosmetika insanın görünüşünü bəzəməli, dərinə, gözləri qıcıqlandırmamalı, istifadəsi və təmizlənməsi asan, tərə, nəmə və istiyə davamlı olmalıdır. Ayrı-ayrı mal qruplarına dair ümumi tələblərdən əlavə, kosmetika növlərinin tərkibi, istifadəsi və s. xüsusiyyətləri ilə bağlı spesifik tələblər də mövcuddur. Kosmetik məhsulların keyfiyyət ekspertizası mövcud standartlara uyğun olaraq orqanoleptik və fiziki-kimyəvi göstəricilərə əsasən aparılır. Kosmetika mallarının orqanoleptik göstəricilərinə görünüş, eynicinslilik, rəng, qoxu, dodaq boyaları üçün yaxılma əlamətləri daxildir.

Toz halında və emulsiya, jelle, məcun qatılığında olan məhsulların xrici görünüşü və rəngi, şüşə səthə və ya ağ kağız vərəqinə nazik, bərabər layla yerləşdirilmiş nümunəyə baxmaqla müəyyən edilir. Bu məhsulların homogenliyi –

topaların, dənəvərliyin olmaması - nümunəyə yüngülcə ovaraqla toxunmaqla təyin edilir. Qatı konsistensiyaya malik olan və bankalara və qələm formalı qablaşdırılan və kompakt dekorativ kosmetika məhsullarının görünüşü və rəngi məhsulun səthinə baxaraq müəyyən edilir. Maye kosmetika məhsullarının (maye kremlər, diş eliksirləri, dırnaq boyları və s.) görünüşü və homogenliyi tədqiq olunan mayeyə 40 Vt elektrik lampası ilə ötürülən işıqda flakonlarda (şəffaf olduqda) və ya sınaq şüşəsində adi gözlə baxılaraq müəyyən edilir. Kosmetika mallarının (şampunlar istisna olmaqla) qoxusu görünüşü müəyyən edildikdən sonra nümunədəki orqanoleptik üsulla sınaqdan keçirilərək müəyyənləşdirilir. Şampunların qoxusu 40-45° C temperaturu 10% sulu məhlulda istifadə edərək qiymətləndirilir. Dekorativ kosmetika - dodaq boyası, qələm və dırnaq baxımı məhsulları üçün, xarici görünüş, hamarlıq, parıltı, rənglər də orqanoleptik olaraq təyin olunur. Bu keyfiyyət göstəricilərini müəyyən etmək üçün kosmetika məhsullarına dair müvafiq standartlarda qeyd olunan üsullardan istifadə olunur.

Kosmetika mallarının keyfiyyətinin fiziki-kimyəvi göstəricilərinə aiddir: kosmetika vasitəsinin tərkibinin göstəriciləri (kosmetikanın növündən asılı olaraq suyun, uçucu maddələrin, ümumi qələvilərin, qliserinin, xloridlərin, səthi-aktiv maddələrin, etil spirti və digər maddələrin kütlə payı); hidrogen göstəricisi - pH bir çox növ gigiyenik və dekorativ kosmetikanın (kremlər, şampunlar, diş məcunları, losyonlar, emulsiya əsasında kirşan və ənlük, saç rəngləri və s.) keyfiyyət göstəricisidir; damcılama temperaturu – yağ əsaslı dekorativ kosmetika (dodaq boyası), qələm-dezodorantlar və s. üçün; kolloidal sabitlik və termosabitlik- emulsiya əsaslı məhsullar üçün; köpüyün miqdarı və köpük sabitliyi - şampunlar, köpükləyici maddələr, diş məcunları üçün; şərti özlülük, qurutma sürəti, yapışma – dırnaq boyları üçün və digər fiziki-kimyəvi göstəricilər üçün. Dekorativ kosmetika məhsulları qeyd olunan orqanoleptik və fiziki-kimyəvi göstəricilərinə görə tələb və standartlara cavab verməlidir (cədvəl).

Göstəricinin adı	Səciyyətlər və normalar
------------------	-------------------------

	Dodaq boyası və dodaq üçün kontur qələm	Dodaq parıltısı və balzamu	Göz kölgələri, ənlük, kirşan (pudra), korrektor-qələm, qrim vasitələri	Gözüstü və qaş üçün kontur qələmlər	Kipriklər üçün qatı tuş
Xarici görünüş	Səth hamar, eynicinsli (homogen), bərabər rənglənmiş və ya rənglənməmişdir				Qatı homogen kütlə və ya çatlar və kəsik olmayan plastinka
Rəng	Konkret bir məhsulun rənginə (adına) və ya rəng tonuna (nömrəsinə) xas				
Qoxu	Konkret bir məhsula xas				
Yayıma qabiliyyəti	Hamar və eynicinsli səth				Ovuntusuz və eynicinsli səth
Turşu miqdarı mq KOH/q,	15	15	15	-	-
Karbonil miqdarı, mq KON/q	8	8	-	-	-
Hidrogen göstəricisi, pH	-	-	-	6,0-8,0	7,0-10,0
Damcılama temperaturu, °C	55	40	40	-	-

Cədvəl 3.1. Dekorativ kosmetika məhsullarının orqanoleptik və fiziki-kimyəvi göstəriciləri.

Orqanoleptik metodların üstünlükləri - sadəlik və qiymətləndirmə sürəti, texniki vasitələrin istifadəsinə ehtiyac olmaması; məhsula dair istehlakçı istəklərini ən obyektiv və dəqiq şəkildə göstərməsindən ibarətdir. Çatışmazlıqlarına isə tədqiq olunan xüsusiyyətlərin subyektivliyi və məhdudluğu, toxunma orqanlarının qıcıqlandırıcılara qarşı həssaslığının müxtəlif hədləri və dəqiq kəmiyyət qiymətləndirməsinin mümkün olmaması aiddir. Orqanoleptik metodların obyektivliyini artırmaq üçün mütəxəssislər orqanoleptik və instrumental metodlarla təyin olunmuş nəticələr arasındakı korrelyasiya əlaqəsini müəyyənləşdirirlər.

Orqanoleptik xüsusiyyətlərin müəyyənləşdirilməsində mütəxəssislərin həssaslığını artırmaq üçün xüsusi texniki vasitələrdən istifadə olunur. Məsələn, vizual yoxlama zamanı gözün görmə funksiyasını artırmaq üçün eynəklər, böyüdücü linzalar və işıq cihazlarından istifadə olunur.

III. 3. Kosmetika mallarının keyfiyyətinin laboratoriya üsulu ilə təyini metodları.

Dünyanın əksər inkişaf etmiş ölkələrində laboratoriya tədqiqatlarının keyfiyyətinə və bazara çıxarılan kosmetika məhsullarının təhlükəsizliyinə dair hüquqi, maddi və texniki bazası, habelə müvafiq metodiki və kadr təminatına malik dinamik inkişaf edən keyfiyyət nəzarət sistemi mövcuddur. Eyni zamanda, parfümeriya və kosmetika nümunələri (növləri) üçün uyğunlaşdırılmış alternativ sınaq metodlarının daima təkmilləşdirilməsi vacibdir. Bundan əlavə, nümunələrin hazırlanması zamanı mikrobioloji, fiziki-kimyəvi və toksikoloji göstəriciləri müəyyənləşdirməklə kosmetika mallarının yeni formalarının hazırlanması üçün müvafiq şərtlərin standartlaşdırılması metodlarını optimallaşdırmaq lazımdır. Həmçinin, müvafiq nəzarətedici təşkilatlar tərəfindən təqdir və təsdiq edilən kliniki-laboratoriya göstəricisinin təyin edilməsinə dair daha dəqiq müşahidə metodlarını tərib etmək zəruri faktordur.

Gömrük İttifaqının 009/2011 (kosmetika məhsullarının təhlükəsizliyi haqqında) texniki rəqlamentinə əsasən, bütün kosmetika malları təhlükəsizlik göstəriciləri üzrə mikrobioloji, fiziki-kimyəvi, klinik, toksikoloji sınaqlardan keçirilməlidir. Mövcud qanunvericiliyə uyğun olaraq müxtəlif kosmetika mallarının təhlükəsizlik göstəricilərinin müəyyənləşdirilməsi üçün laboratoriya tədqiqatları dövlət reyestrindən keçmiş sınaq laboratoriyalarında aparılmalıdır. Bütün bu göstəricilərin təyin edilməsi və qiymətləndirilməsi (klinik sınaq istisna olmaqla) laboratoriya heyvanları üzərində tətbiq edilir.

Kosmetika mallarının keyfiyyətinin **laboratoriya üsulu ilə** qiymətləndirilməsi metodu daha mürəkkəb və uzun müddətli, lakin dəqiq və obyektivdir. Laboratoriyalarda həyata keçirilən tədqiqatlar zamanı xüsusi ölçmə

alətləri, köməkçi və sınaq avadanlıqlarından ibarət maddi-texniki bazadan istifadə edilməli, proses normativ sənədlərə əsaslanmalı və ixtisaslı mütəxəssislər tərəfindən yerinə yetirilməlidir. Kosmetika mallarının təhlükəsizlik göstəricilərini və istehlak xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək üçün aparılan laboratoriya sınaqları mikrobioloji, fiziki-kimyəvi, zəhərli elementlərin, toksikoloji və kliniki göstəricilərin öyrənilməsini özündə cəmləşdirən müəyyən ardıcılıqla aparılır. Kimyəvi, toksikoloji və mikrobioloji göstəricilərə görə zərərli və toksik maddələrin, patogen mikroorqanizmlərin, habelə məhsulun qıcıqlandırıcı, allergen, rezorbtiv, sensibilizasiya və ümumi toksik effektlərinin analizi əsasında həyata keçirilir. Eyni zamanda tədqiqatların təhlükəsiz yerinə yetirilməsinə dair metodik xüsusiyyətlərə və iqtisadi səmərəliliyə əsaslanır.

Kosmetika vasitələrinin mikrobioloji göstəriciləri ətir və kosmetika malları üçün gigiyena tələbləri ilə müəyyən edilmiş təhlükəsizlik standartlarına uyğun olmalıdır.

Fiziki-kimyəvi göstəriciləri təyin etmək üçün aparılan sınaqlara hidrogen göstəricisinin (turşunun və ya qələvinin miqdarı) müəyyənləşdirilməsi daxildir. Təyin edilən bütün bu göstəricilərə əsaslanaraq kosmetika vasitələrinin dəri və saçlara təsiri müəyyənləşdirilir. Göstəricilərin kəmiyyətləri kosmetika məhsulunun növündən asılı olaraq fərqlənir (Cədvəl 1).

Məhsulun növü	pH göstəricisi, norma
<i>Dəriyə qulluq vasitələri:</i>	
Kremlər, emulsiyalar, süd, maskalar	4,5 – 9
Losyonlar, toniklər	5,5 – 7,5
Gellər, jelle	1,2 – 8,5
<i>Hamam və duş vasitələri:</i>	
Hamam duzları	7,0 – 9,0
Köpükləndirici maddələr	5,5 – 7,0
Maye sabun	6,0 – 10
<i>Dezodorantlar:</i>	
Aerozol qablaşdırmada	5,0 – 7,0
Gel kimi, krem kimi	4,0 – 8,1
Depilyasiya	10,5 – 12,5
<i>Saç qulluq vasitələri:</i>	

Şampunlar	5,0 – 8,5
Yaxalayacılar, balzamlar, kondisionerlər	2,7 – 7,5
Laklar	normasız
Gel, losyonlar	5,5-7,5
Saç boyaları	8,5 – 11,5
Rəngləyici şampunlar və balzalar	3,5 – 7,0
Xına və basma	4,0 – 6,0
Rəngaçıcı vasitələr	3,0 – 8,5
<i>Diş baxımı məhsulları:</i>	5,5 – 10,5
Diş məcunları	
Eliksir	3,0 – 9,0

Cədvəl 3.2. Kosmetika mallarının pH göstəricisinə dair tələblər.

Parfümeriya və kosmetik məhsullarının **klirik sınaqları**, malın dövlət qeydiyyatı proseduru sona çatdıqdan və müvafiq şəhadətnamə verildikdən sonra aparılır. Kosmetika məhsullarının bazara çıxarılmadan öncə icbari qaydada klinik sınaqdan keçməsinə dair tələb yoxdur. Klinik sınaqlar yalnız kosmetika məhsulu profilaktik xarakterli xüsusiyyətlərə malik olduğu zaman mütləq qaydada aparılır. Kosmetika vasitəsinin dırnaq, dəri və ya saç problemlərində profilkatrik təsiri müəyyənləşdirilərək təsdiqlənir, bundan sonra istehsal və istehlakına icazə verilir.

Müasir kosmetika istehsalının ən perspektivli istiqaməti biogen stimulyatorlar, vitaminlər, hormonlar, zülal hidrolizatları, amin turşuları, fermentlər və s. kimi bioloji aktiv əlavələrin istifadəsidir. Bu maddələrin istifadəsi zamanı hər hansı bir kosmetik defekt ilə müşayiət olunan xəstəliklərə qarşı həm profilaktik, həm də terapevtik təsirin əldə olunması onların müasir kosmetika sənayesində aktuallığını şərtləndirir.

Artıq qeyd etdiyimiz kimi, kosmetika məhsullarının tərkib hissəsi olan kimyəvi və bioloji aktiv əlavələr epidermisə (dəri), həmçinin selikli qişalara nüfuz etmə xüsusiyyətinə malikdir. Beləliklə də, kosmetik vasitə insan orqanizminin sistemlərinə və ayrı-ayrı orqanlarına kifayət qədər ciddi təsir göstərə bilər. Kimyəvi maddələr dəriyə, piy vəzilərinin ifrazat kanallarına və saç köklərinə nüfuz etməklə, insan orqanizmində hər hansı bir dəyişikliyə səbəb ola bilməklə yanaşı, ona ümumi toksiki təsir göstərməyə qadirdir. Məhz buna görə bu cür kosmetika vasitələrinin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün onların eksperimental- klinik

analizinin aparılması vacibdir. Kosmetika mallarının klinik sınaqları məhsulun dəriyə rezorbtiv, qıcıqlandırıcı təsirlərinin, həmçinin allergik reaksiyalara səbəb olmaq qabiliyyətlərinin müəyyən edilməsini, kanserogen təsirinin, orqanizmə ümumi toksiki təsirinin yoxlanılmasını əhatə edir. Əlavə olaraq, hamilə qadınlar tərəfindən istifadə ediləcək kosmetika vasitələrinin embriona mutagen, teratogen, zəhərli təsirlərinin olma ehtimalı sınaqdan keçirilir.

Kosmetika mallarının toksikoloji sınaqları adətən kiçik heyvanlar (siçanlar, siçovullar, dəniz donuzları, dovşanlar) üzərində həyata keçirilir, lakin bəzi firmalar bioloji canlı olmayan obyektlərdən istifadə edirlər və bu halda malın markalanmasında “heyvanlar üzərində sınaqdan keçirilməmişdir” nişanı qyd edilir. Heyvanların kosmetika məhsuluna verdiyi reaksiyaya əsasən malın keyfiyyətinin təhlükəsizlik dərəcəsi müəyyən edilir. Kosmetika mallarının toksikoloji təsiri təhlükənin sinfinə (təhlükəli, az təhlükəli və s.), dəriyə rezorbtiv (xroniki toksiklik) təsirə, dəriyə qıcıqlandırıcı və sensibilizasiyaedici təsirə, selikli qişaya təsirə görə qiymətləndirilir.

III.4. Kosmetika mallarının təhlükəsizlik xassələrinin ekspertizası.

Kosmetika mallarının çoxkomponentli tərkibi təbii, kimyəvi və bioloji aktiv maddələrdən ibarətdir və insanın bədən səthinin müxtəlif hissələrinə tətbiq edilmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu baxımdan istehlakçıların sağlamlığı üçün potensial təhlükə olma ehtimalı yüksəkdir. Kosmetika mallarının təhlükəsizlik xassələrinin öyrənilməsi bütün dövrlərdə aktualdır.

Kosmetika mallarının təhlükəsizliyi məhsulun tərkibindən, başlanğıc komponentlərin (xammal, əlavələr və s.) keyfiyyətindən, istehsal prosesindən, saxlama şəraitindən, satış və istehlak şərtlərindən asılıdır. Bu qəbildən olan istehlak malları üçün təhlükəsizlik standartları (göstəriciləri) “Sanitariya qaydaları və normaları” SAN-PiN 1.2.681 - 97 sənədində yer alır və icbari ekspertiza və sertifikatlaşdırılardan keçirilir. Kosmetika məhsullarının təhlükəsizliyi kimyəvi, sanitariya-gigiyena və yanğın təhlükəsizliyi ilə müəyyən edilir. Kosmetika mallarının həyat

dövrünün hər mərhələsində insan sağlamlığı üçün zərərli dəyişikliklərə səbəb olan müəyyən proseslər baş verə bilər. Ona görə də kosmetika mallarının təhlükəsizliyini yoxlamaq üçün bir sıra kompleks sınaqlar aparılır. Kosmetika vasitələrinin kimyəvi təhlükəsizliyi tərkibinin maddələrin yolverilən miqdarda olmasından, zərərli elementlərin, tətbiqi qadağan edilmiş boyaq maddələrinin, konservantların və digər üzvi və sintetik əlavələrin olmamasından asılıdır.

Bir çox kosmetika vasitələrinin fiziki-kimyəvi göstəricilər kompleksinə hidrogen, qələvi və toksik elementlərin təyini daxildir. Bu göstəricilərə əsasən kosmetika vasitələrinin insanın dərisinə və ağız boşluğuna təsiri müəyyənləşdirilir. Kosmetika növündən asılı olaraq, onların nomenklaturası və norma kəmiyyətləri fərqlidir. Kosmetika mallarında qurğuşun, cıvə, arsen və s. toksik elementlərin olması yolverilməzdir.

Kosmetika vasitələrinin etibarlılığı ilk növbədə onların saxlanma müddəti ilə, yəni müəyyən edilmiş müddət ərzində öz ilkin kosmetik və keyfiyyət səciyyələrini saxlamaq qabiliyyəti ilə əlaqələndirilir və bir neçə aydan 3 ilə qədər (maksimum 30 ay) ola bilən istifadə müddəti ilə təyin olunur. Bu qəbildən olan məhsulun yararlılıq müddətinin təyini zamanı onun tərkibinə və ən mühüm faktor kimi istifadə olunan konservantın növünə və miqdarına diqqət yetirilməlidir. Kosmetika mallarının yararlılıq müddəti müvafiq tənzimləyici normativ sənədlərlə müəyyən edilir. Bununla yanaşı, yeni, daha səmərəli və keyfiyyətli konservantlardan istifadə edilərkən yararlılıq müddəti də artır, buna görə də kosmetika mallarının istehsalında, istehsalçı firma tərəfindən məhsulun reseptinə əsasən yararlılıq müddətinin təyin edilməsi təcrübəyə çevrilmişdir. Heç bir halda yararlılıq müddəti bitmiş kosmetikadan istifadə tövsiyə edilmir (cədvəl 3.3).

Məhsulun adı	Yararlılıq müddəti, ay
Kremlər: əllər, ayaqlar, üz üçün	12
Maye kremlər və bio kremlər	6
Təraş kremləri	12
Dodaq boyası	18
Dodaq parıldadıcısı	12
Dodaq balzamu	12
Kiprik üçün tuş	12

Qaş və göz üçün qələm	18
Ənlik, kirşan, göz kölgəsi	18
Kremli saç boyaları	12
Şampunlar, rəngləyici və tonlaşdırıcı şampunlar	12
Tualet sabunu	6
Tualet maye sabunu	18
Diş üçün məcun, poroşok, eliksir	12
Bədən üçün dezodorantlar	12
Hamam üçün dezodorantlar və aromatizatorlar	12
Saç lakı	12

Cədvəl 3.3. Kosmetika mallarının yararlılıq müddəti.

Kosmetika məhsullarına müxtəlif növ zərərin vurulması ilə yarana biləcək yolverilməz bir riskin olmaması üçün sanitar-gigiyenik təhlükəsizliyi təmin etmək vacibdir. Bir çox kosmetika növlərində sulu fazanın yüksək miqdarda olması mikroorqanizmlərin inkişafı üçün münbit şərait yaradır. Bu mikroorqanizmlər məhsulun rəngini, qoxusunu, konsistensiyasını dəyişməklə keyfiyyətinin kəskin pisləşməsinə səbəb ola bilər. Təhlükəsizlik göstəricilərinin yolverilən səviyyəsinin aşılması, malları təhlükəli mallar kateqoriyasına daxil edir.

Kosmetika vasitələrinin xeyli miqdarda mikroorqanizm ehtiva etdiyi həmçinin patogen mikroorqanizmlər də daşdığı aparılan araşdırmalara əsasən təsdiqlənmiş və xüsusilə dəri və göz infeksiyalarının yaranma ehtimalının yüksək olduğu müşahidə edilmişdir. Avropada aparılan bir araşdırmada beş min nümunənin 5%-inin mikroorqanizmlər ilə çirklənmiş olduğu müəyyən edilmişdir. Bu, istehlakçılar üçün potensial risk faktorudur, çünki bu mikroorqanizmlər patogen ola bilər və belə patogen mikroorqanizmlərin epidemiyalara yol açması mümkündür. Patogen mikroorqanizmlərlə çirklənmiş kosmetika mallarındakı bakteriyalar, zədələnmiş dəriyə infeksiya yoluxdura bilər. Patogen bakteriyalar tərəfindən törədilən endotoksinlər və oxşar metabolitlər dəridə aşınma, qıcıqlanmalara və allergiyaya səbəb ola bilər. Kosmetika və tualet məhsullarının mikroorqanizmlər ilə çirklənmiş ola biləcəyi faktoru, bu məhsulların çox geniş bir

şəkildə istifadə edildiyi nəzərə alınmaqla, sanitar-gigiyenik yoxlamaların çox əhəmiyyətli olduğunu təsdiqləyir .

Mikroorqanizmlər	Patologiyalar
S. aureus	Stafilokoksik soyulmuş dəri sindromu Dəri iltihabları c.İltihap, sepsis, toksik şok sindromu
C. tetani	Tetanus
C. perfringens	Qazlı qanqrena
P. aeruginosa	Sepsis, konyunktivit
Klebsiella spp.	Konyunktivit
Enterobacter	Enterit
C. albicans	Dermatit
C. parapsiloz	Konyunktivit
Aspergillus spp.	Allergiya
Fusarium spp.	Allergiya, konyunktivit

Cədvəl 3.4. Patogen mikroorqanizmlər və törətdikləri patologiyalar.

S. aureus ən çox kremlərdə rast gəlinən bakterial dəri patogenlərindəndir. S. aureus təbiətdə ən çox rast gəlinən və burun dəlikləri, qoltuq altı, qasıq və s. nahiyələrin zədələnmiş dəri səthində toplana bilən bir bakteriyadır. Bu bakteriyanın kremlərdə tapılması impetiqo (iltahablı dəri xəstəliyi), follikulit (tük kisəciyinin irinli iltihabı), çiban kimi dəri və selikli qışa iltihablarının yaranmasına gətirib çıxara bilər. S. aureus ilə kosmetik məhsulların çirklənməsi Stafilokoksik soyulmuş dəri sindromuna (scalded skin syndrome) səbəb olur. Dəri və selikli qışa baryerindəki zədələnmələr nəticəsində stafilokokların toxumaya nüfuz etməsi və ya qan dövrəsinə keçməsi ilə infeksiya baş verir.

Beləliklə, istehsal, qablaşdırma, istifadə və saxlama prosesində kosmetika məhsulları mikroorqanizmlər tərəfindən keyfiyyətin pisləşməsinə səbəb ola bilən müxtəlif dərəcədə çirklənməyə məruz qala bilər. Üstəlik, mikroorqanizmlər kremlərdən, şampunlardan insan dərisinə düşə bilər və irinli, sızanaqlı dəri iltihablarına və digər mənfi hallara səbəb olar. Belə halların qarşısını almaq üçün kosmetika vasitələrinin əksəriyyəti mikrobioloji təhlükəsizlik sınağından keçirilir

və mikroorqanizmlərin inkişafına mane olmaq üçün kosmetika məhsullarının tərkibinə inhibitorlar və konservantlar daxil edilir.

Konservantların (qoruyucu maddələrin) tətbiqində əsas məqsəd kosmetika məhsulunu mikrobioloji zədələnmədən qorumaqdır. Kosmetika vasitəsinin qablaşması açılarkən məhsulun içərisinə bakteriya daxil ola bilər. Təhlükə xüsusilə protein, lipid komponentləri, təbii ekstraktları ehtiva edən sulu mühitli kosmetika vasitələrinə aiddir. Konservantların istifadəsinə dair irəli sürülən tələblərdən ən əsası onların insan üçün zərərsiz və təsirinin effektivliyidir. İstənilən konservant insanlarda allergik dəri reaksiyalarına (şişkinlik, qıcıqlanma, səpki) səbəb ola bilər, bu faktor istehlakçılar və kosmetika istehsalçıları üçün ciddi problemdir. Ona görə də konservantların effektivliyi və təhlükəsizliyi arasında optimal tarazlığa nail olmaq kosmetika istehsalçıları üçün prioritet məsələdir. Kimyəvi əlamətlərinə görə konservantlar spirt, turşu, mürəkkəb efirlər, fenollar, aldehidlər və s. kimi növlərlə təsnifatlanır. Parabenlər, spirtlər, turşular və fenollar membran hüceyrələrini pozmaq yolu ilə antimikrob təsir göstərirlər.

Kosmetika malları üçün yalnız müəyyən konservantların istifadəsinə icazə verilir. Ən çox istifadə edilən maddələr paraben, trixlozandır, yeni konservant olan trixlozan bahalı kosmetika məhsullarının istehsalında tətbiq edilir. Bu qoruyucu maddələr sintetik mənşəlidir, kosmetik vasitələri mikroblara zədələnmələrindən etibarlı şəkildə qoruyurlar.

Parabenlər bir sıra kosmetika mallarının (nəmləndiricilər, tərəş losyonlar, şampunlar, maye sabunlar, diş məcunu və s.) tərkibinə qatılan konservantlardır. Ən çox istifadə edilən növləri metilparaben, (E218) etilparaben (E214), propilparaben (E216) və butilparabendir. Parabenlər, para-hidroksibenzoy turşusunun efirləridir və “paraben” adını buradan alırlar, bakteriya və göbələklərin yaranmasının qarşısını aldığı üçün bu birləşmələrdən kosmetika, dərman və qida sənayesində məhsulların saxlanılma müddətini uzatmaq məqsədilə geniş şəkildə istifadə edilir. Paraben qatqısı olan məhsulların insan orqanizmi üçün zərərli olmasına dair məsələ 2004-cü ildə Böyük Britaniyada dok. Ph. Darbre tərəfindən nəşr olunan məqalə gündəmə gəldikdən sonra müxtəlif illərdə ayrı-ayrı tədqiqatçılar tərəfindən

araşdırılmışdır. 2006-ci ildə Yaponiyada aparılan bir araşdırmada metilparaben ultrabənövşəyi şüalara məruz qaldıqda dəri hüceyrələrində zədələrin yarandığı aşkarlanmışdır. Araşdırmanın nəticələrinə görə metilparaben, UB şüaları tərəfindən yaranan oksidatif stress, DNT zədəsi və hüceyrə məhvini artırır, hətta xərçəng riskinə səbəb olma ehtimalının yüksək olduğu bildirilir.

Triklozan patogen mikroorqanizmlərə geniş spektrli təsir göstərən antibakterial agentdir. Müasir kosmetologiyada Triklozan effektiv qoruyucu maddə kimi istifadə olunur. Bütün dəri növləri üçün yararlıdır. Onun antimikrob, antibakterial təsiri qrammənfi/qrammüsbət bakteriyalar, göbələk mikroflorası kimi mikroorqanizmlərin qarşısını almaqda effektivdir. Hətta kiçik dozalarda effektiv olması onun səmərəliliyi təsdiqləyir. Kosmetika məhsullarının geniş çeşidinin – antibakterial kosmetika, diş məacunları, əl üçün sabun, kremlər, bir sıra şəxsi gigiyena vasitələrinin və s. istehsalında istifadə olunur.

Antibakterial təsir göstərən konservantlarla yanaşı kosmetika mallarını ətraf mühit amillərindən (rəngsizləşmə, qoxu itkisi, oksidləşmə) qoruyan maddələr istifadə olunur. Hazırda bu məqsədlə benzofenon, natrium sitrat, fosfor turşusunun duzu və E vitamini əsaslı birləşmələr istifadə olunur.

Son illərdə tərkibində sintetik qoruyucu maddələr olmayan “təbii” kosmetik məhsullara tələbat artmışdır. Bitki mənşəli efir yağları təbii kosmetikada antibakterial komponent kimi istifadə olunur, lakin istifadə zamanı bu komponentlər məhsulu mikrobioloji zərərdən tamamilə qorumağa qadir deyillər. Bu problemin həlli qablaşdırmanın hermetikliyinin təkmilləşməsi sayəsində mümkündür.

İstehlakçı üçün zərərsiz olan yüksək keyfiyyətli məhsulların buraxılmasını təmin etmək üçün toksikoloji xüsusiyyətləri hərtərəfli qiymətləndirmək zəruridir. Toksikologiya kimyəvi maddələrin heyvanlar üzərində orqanizmə təsirini öyrənir, təhlükəsiz təsir səviyyələrini müəyyənləşdirir və hazır məhsulun reseptindəki maddələrin tərkibini tənzimləməyə imkan verir. Kosmetika mallarının toksikoloji tədqiqat proqramına həm istifadə olunan maddələrin təhlili, həm də təyinatı və istifadə şərtləri nəzərə alınmaqla hazır kosmetika məhsulunun öyrənilməsi daxildir.

Heyvanlar üzərində aparılan bu cür sınaqlarda həm ayrı-ayrı komponentlərin, həm də hazır kosmetika məhsullarının kəskin və xroniki toksiklik, rezorbtiv, qıcıqlandırıcı və allergen təsiri təyin edilir. Kosmetik vasitələrin insan orqanizminə dəri baryeri və selikli qişadan keçərək ayrı-ayrı orqanlara təsir ehtimalını və kosmetik məhsulların insanlar üçün tamamilə zərərsizliyini müəyyənləşdirmək məqsədi ilə onlar klinik sınaqlara məruz qalırlar.

Kosmetika vasitələrinin yüksək bioloji aktivliyi, dəri və selikli qişa vasitəsilə insan orqanizminə nüfuz etmə ehtimalı, eləcə də orqanizmə sonrakı təsirinə görə onların insanlara zərərsiz olduqlarını və istehlak üçün təhlükəsizliyini müəyyən etmək üçün klinik sınaqlardan keçməsi vacibdir. Klinik sınaqlar yalnız kimyəvi, mikrobioloji və toksikoloji tədqiqatlar müsbət nəticə verdikdə könüllülər üzərində sınaqdan keçirilir. Təhlükəsizliyin təyin edilməsinin yekun mərhələsi klinik sınaqlardır. Bu sınaqlarda əldə olunmuş nəticələr mütəxəssislər (dermatoloq, stomatoloq) tərəfindən eksperet qiymətləndirilməsinə məruz qalır. Təhlükəsizliyin qiymətləndirilməsi məhsulun dəriyə və insanın ümumi vəziyyətinə təsirinə əsaslanır. Bütün araşdırmalardan müsbət nəticələr əldə edildikdən sonra kosmetika vasitələrinin təhlükəsizliyi təsdiq olunur və istehlak bazarına çıxarılır.

Kosmetika məhsullarının mikroorqanizmlərlə çirklənməsinin qarşısını almağın ən optimal yolu ilk növbədə istehsal prosesinin sanitar-gigiyenik qaydalara riayət olunmaqla həyata keçirilməsidir. İstifadə olunan xammal və digər komponentlərdən başlayaraq istehsal prosesində və istehsal sonrası doldurulma, qablaşdırma materialları, saxlama, realizasiya və istehlak zamanı gigiyenik normaların təmin edilməsi məhsulun çirklənməsinin qarşısını almaq üçün vacib amildir. Hazırda istehsal prosesinin etibarlılığı beynəlxalq GPM (Good manufacturing practise) standartı – EİT (etibarlı istehsalat təcrübəsi) ilə tənzimlənir. İstehlakçıların kosmetika mallarının gigiyena qaydalarına, sterilliyə riayət etməklə, hər bir vasitənin təyinatına uyğun müvafiq şəkildə istifadə etməsi məhsulun keyfiyyət və funksional göstəricilərinin qorunmasına zəmin yaradır.

Kosmetika mallarının keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi və təhlükəsizlik xassələrinin öyrənilməsi bir sıra problemlərin aşkarlanmasına imkan verir. Bu

problemlər həll olunmadan kosmetika vasitələrinin keyfiyyətinin obyektiv qiymətləndirilməsi mümkün deyil. Hal-hazırda kosmetika mallarının tərkibini, təyinatını və s. funksional xüsusiyyətlərini əhatə edən istehlak xassələrinin nomenklaturası müəyyən edilməmişdir; kosmetika mallarının keyfiyyətinin və effektivliyinin bir sıra göstəricilərini müəyyənləşdirmək üçün metodlar yetərinə işlənib hazırlanmamışdır.

Ümumi istehlak xüsusiyyətlərinin araşdırılması göstərir ki, kosmetika mallarının müxtəlif təyinatlı olması nəzərə alınmaqla, xassələr nomenklaturası əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Buna görə kosmetik məhsulların keyfiyyətinin adekvat qiymətləndirilməsi üçün ümumi metodoloji yanaşmalar əsasında qiymətləndirilən kosmetik məhsullar üçün optimal keyfiyyət göstəricilərinin işlənib hazırlanması istiqamətində tədqiqatların aparılması zəruridir.

Hal-hazırda təhlükəsizlik kosmetika mallarının ən əsas vacib xassəsi hesab olunur. İstehlakçılar məhsulun keyfiyyət xüsusiyyətlərinə daha çox maraq göstərirlər, bu xüsusiyyətlər ilk növbədə funksional təsirin effektivliyini əks etdirirlər. Lakin, məhz keyfiyyət və effektivlik xassələri ən az öyrənilmiş və ümumiləşdirilmişdir. Bir sıra xassələrin qiymətləndirilməsi metodlarına dair məlumatlar ya azdır, ya da bu metodlar kifayət qədər obyektiv deyildir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR.

Kosmetika məhsullarının istehsal texnologiyası təbii mənşəli maddələrlə yanaşı, əsasən kimyəvi, sintetik maddələrin tətbiqinə əsaslanır. Bu qrup istehlak malları mikroorqanizmlərə qarşı davamsızdırlar, istehsal, qablaşdırma, istifadə və saxlama prosesində kosmetika məhsulları mikroorqanizmlər tərəfindən keyfiyyətin pisləşməsinə səbəb ola bilən müxtəlif dərəcədə çirklənməyə məruz qala bilər.

Kosmetika mallarının insanların gündəlik həyatında, məişətində, şəxsi gigiyenasında geniş yer alması, həmçinin ətriyyat və kosmetika vasitələrinin yaşayış yeri, sosial təbəqə, gender fərqi olmadan, körpə uşaqlardan tutmuş ahıl insanlara qədər bütün yaş qruplarını əhatə edən geniş populyasiyada istifadə edilməsi dünya kosmetika bazarında bu məhsulların saxtalaşdırılması, bəzi istehsalçıların istifadə olunun xammal və maddələrin təhlükəsizlik profilinə diqqət etməməsi kimi faktorlar magistr dissertasiyasının mövzusunun aktuallığını göstərir. Qlobal iqtisadi böhran dövrlərində belə kosmetika malları bazarında dayanıqlı inkişaf tendensiyasının müşahidə olunduğu və artan istehlak tələbatı dövriyyəyə çıxarılan əmtəənin keyfiyyətinin ekspert qiymətləndirilməsinin tədqiqat mövzusu olmasını əsaslandırır.

Tərəfimizdən aparılan araşdırmalar Azərbaycanda kosmetika sənayesinin zəifliyi və əksər kosmetika mallarının ölkəyə xaricdən idxal olunması fonunda ölkədə dövriyyədə olan kosmetika mallarının istehlakının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi istiqamətində həyata keçirilmişdir. Tədqiqat materialı olaraq ölkəyə idxal olunan müxtəlif segmentlər üzrə kosmetika mallarının növü, çeşidi və s. xüsusiyyətlərini əks etdirən məlumatlar götürülmüşdür. Dövlət Statistika Komitəsindən əldə olunmuş son 2018-2019-cu illər ərzində kosmetika mallarının idxal həcminə dair statistik məlumatlara və dünya istehlak bazarında kosmetika mallarının realizasiya strukturunu əks etdirən internet resurslarına istinad edilmişdir. Kosmetika məhsullarının keyfiyyətinin tədqiqinə, təhlükəsizliyinin təyin edilməsi metodlarına və dövriyyədə olan əmtəə çeşidinin səciyyələrinə əsaslanaraq kosmetika bazarına daxil olan malların istehlak xassələrinin təhlili

aparılmışdır. Məhsulun istismar və istehlak müddətində faydalılığını təyin edən xüsusiyyətlər kosmetika vasitələrinin istehlak xassələri adlanır. Kosmetika məhsullarının əsas istehlak xüsusiyyətləri funksional, ergonomik, estetik, ekoloji xüsusiyyətlər, təhlükəsizlik və etibarlılıqdır. Bütün seqmentlər üzrə kosmetika mallarının təhlükəsizliyi bu parametrlər əsasında müvafiq standart tələblərə uyğun qiymətləndirilir.

Azərbaycan dünyanın bir çox ölkələri kimi iqtisadi böhran dövrünü yaşayır və faktiki olaraq, əksər kosmetika malları ölkəyə xaricdən idxal olunur. Beynəlxalq ticarət praktikasında kosmetika mallarının keyfiyyətinin müəyyənləşdirilməsi və tənzimlənməsinin əsas metodlarına əsaslanaraq, Azərbaycan istehlak bazarı nümunəsində kosmetika mallarının istehlak xassələrinin xarakteristikasını, məhsulların keyfiyyətini formalaşdıran və qoruyub saxlayan amilləri, istehlak bazarının əmtəə nomenklaturalarını təhlil etmək, dövriyyəyə daxil olan kosmetika mallarının keyfiyyətinin tədqiqinin və ekspertizasının səciyyələrini öyrənmək zəruridir.

Dissertasiya işində qeyd olunan tədqiqatlara və araşdırmalara əsasən kosmetika mallarının keyfiyyətinin tədqiqi və ekspert qiymətləndirilməsinə dair tərəfimizdən əldə olunmuş nəticələr və təkliflər bunlardır:

1. Dünyada kosmetika mallarının istehlak bazarı öz sabitliyi və maliyyə böhranlarına davamlılığı ilə fərqlənir. Burada məhsulların istehlak tendensiyası müxtəlif əlamətlərə görə fərqlənən ayrı-ayrı seqmentlərə əsaslanır. Məhsulun tipi, regional xüsusiyyətlər, demografik səciyyələr, realizasiya kanalları, istifadə olunan inqradientlərin növü və s. istehlak bazarı seqmentlərini səciyyələndirən əlamətlərdəndir.
2. Kosmetika mallarının tərkibi, hazırlanmasında istifadə olunan xammal və maddələr, klinik və laborator sınaqların aparılması, istehsal texnologiyası və şəraiti, qablaşdırma və markalanma, sertifikatlaşdırma, hazır məhsulun saxlanması və nəqli onların keyfiyyətinə təsir edən ən vacib amillərdəndir.

3. Kosmetika mallarının istehsalında istifadə oluna xammal və materiallara dair müəyyən sanitar-gigiyenik tələblər irəli sürülür, bu tələblərə riayət olunmasına nəzarət dövlər sanitar epidemioloji nəzarət orqanı tərəfindən həyata keçirilir. İstehsal müəssisələrinə olan tələblər isehsalat sahələrinin sanitar vəziyyətini, lazımi stuktur və avadanlıqlarla təchizatını, havalandırılmasını, işıqlandırılmasını və müvafiq temperaturun təmin edilməsini, texnoloji proseslərə, anbar sahələrində saxlanma şəraitinə və s. dair qaydaları əhatə edir.
4. Kosmetik vasitələrin istifadəsi insan orqanizmi və orqanları ilə (dəri, saç, gözlər, dodaq və s.) birbaşa təmasa əsalanır və çox mühüm gigiyenik, estetik və psixoloji əhəmiyyətə malikdirlər. Bu baxımdan təhlükəsizlik kosmetika mallarının ən əsas vacib xassəsi hesab olunur. İstehlakçılar məhsulun keyfiyyət xüsusiyyətlərinə daha çox maraq göstərirlər, bu xüsusiyyətlər ilk növbədə funksional təsirin effektivliyini əks etdirirlər. Lakin, məhz keyfiyyət və effektivlik xassələri ən az öyrənilmişdir. Bir sıra xassələrin qiymətləndirilməsi metodlarına dair məlumatlar ya azdır, ya da bu metodlar kifayət qədər obyektiv deyildir.

Respublikanın iri ticarət mərkəzlərində apardığımız müşahidələr göstərir ki, bir sıra topdan və bəzi hallarda pərakəndə satış məntəqələrində istehlakçılara saxtalaşdırılmış dekorativ kosmetika malları təqdim edilir. Üzərində “Max Factor”, “Rube Rose”, “Flor Mar”, “Golden Rose”, “Pupa” markalarının adları göstərilən kosmetika vasitələrin (kirşan, ənlik, dodaq boyası, göz kölgələri, qələmlər, laynerlər və s.), həmçinin ətirlər, şampunlar, gel, balzam və bir sıra digər məhsulların istehlak bazarına çıxarılması insanların sağlamlığı üçün təhlükə riskini artırmaqla yanaşı, birbaşa istehlakçı hüququnun pozulması deməkdir. Bu cür malların orijinala uyğunluğunun ekspert qiymətləndirilməsi yolu ilə (qablaşdırılmasına, markalanmasına, spesifik iyinə və s. xüsusiyyətlərinə görə) ayırd edilməsi mümkündür. Lakin orta statistik istehlakçının orijinal malı saxta maldan seçə bilməsi ehtimalı çox aşağıdır, burada istehlakçının sosial mənsubiyyəti, təhsil səviyyəsi və iqtisadi durumu kimi amillər də nəzərə

alınmalıdır. Məhsulun başlanğıc nöqtəsindən – istehsalçıdan son nöqtəyə - istehlakçıya çatdırılmasına qədər olan bütün mərhələlər zəncirvari şəkildə bir-biri ilə əlaqədardır. Hər hansı mərhələdə həll olunmamış problem sonrakı mərhələlərin də qənaətbəxş olmamasına gətirib çıxarır. Bu baxımdan, daha çox idxal edilən bir ölkə olaraq istehlak bazarına çıxarılan malların keyfiyyətinə nəzarət, qiymətlərin tənzimlənməsi, bütün mal sementləri üzrə təhlükəsizliyin təmin edilməsi prioritet məsələdir. Mövzunun aktuallığını nəzərə alaraq, əldə etdiyimiz nəticələrə əsasən aşağıdakı təkliflər irəli sürülə bilər:

1. Kosmetika mallarının, faktiki olaraq, əhalinin gündəlik tələbat məhsuluna çevrilərək bütün qrup istehlakçılar tərəfindən istehlak olunduğunu nəzərə alaraq, bu qrup mallara olan tələbatı təmin etmək üçün bazara çıxarılan mallar funksional, estetik, təhlükəsizlik, ergonomik, etibarlılıq və s. kimi istehlak xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirməlidir. İstehlakçıya keyfiyyət göstəricisi yüksək olan məhsullar təqdim etmək istehsalçı şirkətlərin əsas hədəfi olmalıdır.
2. Kosmetik məhsulların təhlükəsizliyinə təsir göstərən amillər bunlardır: tərkibi, xammalın keyfiyyəti, texnoloji proses, doldurulma, qablaşdırma, saxlama şəraiti, satış və istehlak şərtləri. Kosmetika məhsullarının həyat dövrünün bütün mərhələlərində keyfiyyət dəyişikliyinə səbəb olan proseslər baş verə bilər, bu da insan sağlamlığı üçün təhlükə daşıyır. Xüsusilə yeni reseptə uyğun hazırlanmış kosmetik məhsullar diqqətlə öyrənilməlidir.
3. Ölkə ərazisinə idxal olunan və ölkədə istehsal olunan məhsulların tərkibi, keyfiyyət və kəmiyyət göstəriciləri, fiziki-kimyəvi səciyyələri və stabilliyi, mikrobioloji keyfiyyəti, qablaşdırma materialı, istehsalında istifadə olunan maddələrin toksikoloji profilinə dair məlumatları ehtiva edən Təhlükəsizlik Hesabatı məhsul bazara daxil olmamışdan öncə Səhiyyə Nazirliyinə təqdim edilməlidir.
4. Kosmetika mallarına artan tələbatdan sui-istifadə etmək istəyən bəzi firmalar tərəfindən keyfiyyət göstəricisi qənaətbəxş olmayan və ya brend adı altında saxta məhsulların kütləvi şəkildə bazara çıxarılmasının qarşısını almaq və

bununla da istehlakçılarının hüquqlarını qorumaq məqsədilə bazara əmtəəşünas nəzarətinin təşkil olunması vacibdir.

5. Azərbaycan təbii ehtiyatlarla zəngin bir ölkədir, onun zəngin florası, dərman bitki xammalı resursları geniş çeşidli təbii mənşəli həm dekorativ, həm də müalicəvi kosmetik vasitələrin istehsalına geniş imkanlar açır. Dövlət tərəfindən qeyri-neft sektorunun inkişafına yönəlmiş tədbirlərin həyata keçirildiyi bir dövrdə ölkənin malik olduğu təbii sərvətlərdən və eyni zamanda ixracat imkanları baxımından əlverişli coğrafi mövqeyindən bəhrələnərək kosmetik məhsulların istehsalı ilə məşğul olan müəssisələrin yaradılması, bu sənaye sahəsinin inkişaf etdirilməsi çox perspektivlidir. Gələcəkdə ölkənin sənaye strukturunda önəmli yerlərdən birini tuta bilər.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.

1. “Azərbaycan Respublikasında ticarət, ictimai iaşə, məişət və digər növ xidmət Qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin Qərarı № 94 Bakı şəhəri, 3 aprel 2014-cü il.
2. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi saytı - www.stat.gov.az.
3. Həsənov Ə.P., Vəliməmmədov C.M., Osmanov T.R., Həsənov N.N. və başqaları. “İstehlak mallarının eksperitzasının nəzəri əsasları”//İqtisad Universitetinin nəşriyyatı// Bakı, 2003.
4. Həsənov A.H., Babayev Ə.I., Həsənov Ə.P., Vəliməmmədov C.M., Əliyeva L.I. “Əmtəəşünaslıq və kimya”. //Elm//, Bakı, 2006.
5. Həsənov Ə.P. və başqaları “Qeyri ərzaq mallarının nəzəri əsasları”//Bakı, 2010.
6. Həsənov Ə.P. və başqaları “İstehlak mallarının estetikası”, Bakı, 2014.
7. Афанасьев Л.Р., Базарова В.И. Товароведение и экспертиза непродовольственных товаров. / Л. Р. Афанасьев , В. И. Базарова – Москва, «Экономика», 2004. – 315 с.
8. Бардина Р.А. Рассказы о косметических товаров , Москва, «Знание» 1989 г.
9. Бирюков Е.С. «20 мер по выводу российской экономики на траекторию экономического роста»// Банковское дело. — 2015. — № 2. — С. 50–54.
10. Бирюков Е.С. Механизмы структурной перестройки экономики в странах Залива. Настоящее и будущее // Азия и Африка сегодня. — 2015. — № 1. — С. 38–44.
11. Васильева И.И. Товароведение. Парфюмерно-косметические и лечебно-профилактические товары. [Текст]: Лабораторный практикум // И.И. Васильева, О.С. Попова. Донецк ГО ВПО «Донец. нац. ун-т экономики и торговли им. М. Туган-Барановского», каф. товароведение и экспертизы непрод. товаров, 2017. 32 с.

12. Вилкова С. А. Товароведение и экспертиза парфюмерно-косметических товаров. М.: Деловая литература, 2000, 286 с.
13. Вилкова С. А., Свекольникова О. Ю., Буракшаева Г. М. Рынок парфюмерно-косметических товаров: анализ состояния и особенности потребления. М.: ОЦПКРТ, 1999, С. 3-20.
14. Вилкова С. А., Свекольникова О. Ю. Практика идентификации парфюмерно-косметических товаров // Сертификация. 2000. - № 4. - С. 36-39.
15. Вилкова С.А. «Экспертиза потребительских товаров», М,2007
16. Глобальный анализ и оценка возможностей 2016-2026 гг. – Future Market Insights Analysis and Report.
17. Гончарова Т.А. «Секреты красоты косметика на каждый день». Москва, 1997.
18. История косметических средств [электронный ресурс] <http://www.inflora.ru> <02.10.2009>
19. Лихонин А.С. «Вы и ваши духи». Н.Нов., 1999.
20. Мировые исследования рынка косметики и парфюмерии [электронный ресурс] <http://www.groupmarketing.ru> <30.03.2010>.
21. Николаева М.А. Товароведение потребительских товаров. Теоретические основы. М., Норма. 2007 г.
22. Паршикова В.Н. Товароведение и экспертиза парфюмерно-косметических товаров: учеб. пособие для студентов// 2010
23. Пучкова Т. В., Родюнин А. А. Толковый словарь по косметике и парфюмерии. Том 2. Сырье и биологически активные добавки / М.: Кламель, 2000, 264 с.
24. СанПин 1.2.681-97 Гигиенические требования к производству и безопасности парфюмерно-косметической продукции. Введен 01.02.1998 –41 с.

25. Сизова А.В. Ассортимент и оценка качества парфюмерно-косметических товаров. М., Экономика, 1998 г.
26. Симаков К.Н. Природные и косметические средства. Кремы. СПб., Атлантида, «Корон-принт», 2005 г.
27. Управление качеством: Учебное пособие. — СПб.: Питер, 2008. — 384 с.: ил. — (Серия «Учебное пособие»).
28. Яковлева Л.А., Кутакова Г.С., Товароведение парфюмерно-косметических товаров. СПб, 2007 г.
29. Яковлева Л.А., Кутакова Г.С., Товароведение парфюмерно-косметических товаров. СПб, 2007 г.
30. *Cosmetic Industry Applies Asian Trends to West* // World Street Journal. — 2016 — March.
31. *Global Cosmetic News* [Electronic Resource]. — Mode of access: www.consultancy.uk
32. Okuda M, Donahue DA, Kaufman LE, Avalos J, Simion FA, Story DC, Sakaguchi H, Fautz R, Fuchs A. Negligible penetration of incidental amounts of alpha-hydroxy acid from rinse-off personal care products in human skin using an in vitro static diffusion cell model. *Toxicol In Vitro* 2011; 25:2041-7.
33. Prevent and Treat Wrinkles, Anti-Aging Skin Care Products That Work on Wrinkles. dermatology.about.com/od/glossaryp/g/photoaging April, 2011.
34. Spooner D.F. 1996. Hazards associated with the microbiological contamination of cosmetics, toiletries and non-sterile pharmaceuticals. In: Baird R.M., Bloomfield S.F. *Microbial Quality Assurance in Cosmetics. Toiletries and Non-Sterile Pharmaceuticals* Second Ed. Taylor and Francis Lt. UK.
35. Urban G. L., Hauser J. R. *Design and marketing of new products*. Prentice-Hall, 2nd ed., 1993.

Амирасланов Эйюв Ульви оглы

Исследование и экспертная оценка качества косметических товаров
поступающих на потребительский рынок.

РЕЗЮМЕ.

В магистерской диссертационной работе были рассмотрены потребительские свойства косметических товаров, изучены факторы, влияющие на их качество, и на основе исследований проведена экспертная оценка качества косметических товаров поступающих на потребительский рынок.

Amiraslanov Eyub Ulvi

Research and expert assessment of the quality of cosmetic products entering the
consumer market.

SUMMARY

In the master's thesis, consumer properties of cosmetic products were examined, factors affecting their quality were studied, and based on studies, an expert assessment of the quality of cosmetic products entering the consumer market was conducted.

REFERAT

Tədqiqatın məqsədi. Kosmetika məhsullarının keyfiyyətinin tədqiqinə, təhlükəsizliyinin təyin edilməsi metodlarına və dövriyyədə olan əmtəə çeşidinin səciyyələrinə əsaslanaraq kosmetika bazarına daxil olan malların istehlak xassələrini təhlil etmək, təhlükəsizliyi qiymətləndirmək.

Problemin aktuallığı. Azərbaycanda kosmetika sənayesinin zəifliyi və əksər kosmetika mallarının ölkəyə xaricdən idxal olunması fonunda ölkədə dövriyyədə olan kosmetika mallarının istehlakının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi.

Tədqiqatın materialları və metodları. Tədqiqat materialı olaraq ölkəyə idxal olunan müxtəlif seqmentlər üzrə kosmetika mallarının növü, çeşidi və s. xüsusiyyətlərini əks etdirən məlumatlar götürülmüşdür. Dövlət Statistika Komitəsindən əldə olunmuş son 2018-2019-cu illər ərzində kosmetika mallarının idxal həcminə dair statistik məlumatlara və dünya istehlak bazarında kosmetika mallarının realizasiya strukturunu əks etdirən internet resurslarına istinad edilmişdir.

Əldə olunmuş nəticələr. Kosmetika mallarının insanların gündəlik həyatında, məişətində, şəxsi gigiyenasında geniş yer alması, həmçinin ətriyyat və kosmetika vasitələrinin yaşayış yeri, sosial təbəqə, gender fərqi olmadan, körpə uşaqlardan tutmuş ahıl insanlara qədər bütün yaş qruplarını əhatə edən geniş populyasiyada istifadə edilməsi reallıqdır və dünya kosmetika bazarında bu məhsulların saxtalaşdırılması, bəzi istehsalçıların istifadə olunan xammal və maddələrin təhlükəsizlik profilinə diqqət etməməsi kimi faktorların müşahidə olunması təəssüf doğurur. Qlobal iqtisadi böhran dövrlərində belə kosmetika malları bazarında müşahidə olunan dayanıqlı inkişaf tendensiyasının və artan istehlak tələbatı dövriyyəyə çıxarılan əmtəənin keyfiyyətinin və təhlükəsizliyinin ekspert qiymətləndirilməsinin vacib olmasını əsaslandırır.

Azərbaycan dünyanın bir çox ölkələri kimi iqtisadi böhran dövrünü yaşayır və faktiki olaraq, əksər kosmetika malları ölkəyə xaricdən idxal olunur. Beynəlxalq ticarət praktikasında kosmetika mallarının keyfiyyətinin müəyyənləşdirilməsi və tənzimlənməsinin əsas metodlarına əsaslanaraq, Azərbaycan istehlak bazarı nümunəsində kosmetika mallarının istehlak xassələrinin xarakteristikasını, məhsulların keyfiyyətini formalaşdıran və qoruyub saxlayan amilləri, istehlak bazarının əmtəə nomenklaturalarını təhlil etmək, dövriyyəyə daxil olan kosmetika mallarının keyfiyyətinin tədqiqinin və ekspertizasının səciyyətlərini öyrənmək zəruridir.

Kosmetika mallarının keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi və təhlükəsizlik xassələrinin öyrənilməsi bir sıra problemlərin aşkarlanmasına imkan verir. Bu problemlər həll olunmadan kosmetika vasitələrinin keyfiyyətinin obyektiv qiymətləndirilməsi mümkün deyil. Gəldiyimiz qənaət budur ki, hal-hazırda kosmetika mallarının tərkibini, təyinatını və s. funksional xüsusiyyətlərini əhatə edən istehlak xassələrinin konkret nomenklaturası müəyyən edilməmişdir; kosmetika mallarının keyfiyyətinin və effektivliyinin bir sıra göstəricilərini müəyyənləşdirmək üçün metodlar yetərincə işlənib hazırlanmamışdır. Ümumi istehlak xüsusiyyətlərinin araşdırılması göstərir ki, kosmetika mallarının müxtəlif təyinatlı olması nəzərə alınmaqla, xassələr nomenklaturası əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Buna görə kosmetik məhsulların keyfiyyətinin adekvat qiymətləndirilməsi üçün ümumi metodoloji yanaşmalar əsasında qiymətləndirilən kosmetik məhsullar üçün optimal keyfiyyət göstəricilərinin işlənib hazırlanması istiqamətində tədqiqatların aparılması zəruridir.

Kosmetik vasitələrin istifadəsi insan orqanizmi və orqanları ilə (dəri, saç, gözlər, dodaq və s.) birbaşa təmasa əsalanır və çox mühüm gigiyenik, estetik və psixoloji əhəmiyyətə malikdirlər. Bu baxımdan təhlükəsizlik kosmetika mallarının ən əsas vacib xassəsi hesab olunur. İstehlakçılar məhsulun keyfiyyət xüsusiyyətlərinə daha çox maraq göstərirlər, bu xüsusiyyətlər ilk növbədə funksional təsirin effektivliyini əks etdirirlər. Lakin,

məhz keyfiyyət və effektivlik xassələri ən az öyrənilmişdir. Bir sıra xassələrin qiymətləndirilməsi metodlarına dair məlumatlar ya azdır, ya da bu metodlar kifayət qədər obyektiv deyildir. Azərbaycanda kosmetika sənayesinin zəifliyi fonunda ölkəyə idxal olunan və ixrac edilən kosmetika mallarının həcminin nisbətindəki fərqin yüksəkliyi beynəlxalq ticarət subyekti olaraq ölkənin xarici firmalar üçün əlverişli mühit olduğunu göstərir. Xarici firmaların ölkəyə gətirilən orijinal kosmetika mallarının saxatallaşdırılmasının qarşısını almaq üçün dövlətin həmin firmalarla qarşılıqlı fəaliyyət göstərməsi zəruridir. Respublikada kütləvi istehlak üçün nəzərdə tutulmuş müxtəlif seqmentlər üzrə kosmetika vasitələrinin satış şəbəkəsinin genişlənməsi bu sahəyə olan dövlət nəzarətini, keyfiyyətin tənzimlənməsini və malın maya dəyərində uyğun adekvat qiymətləndirilməsini çətinləşdirir. Bazarın istehlak göstəricilərini təhlil etdiyimiz zaman məüşahidələrimizə əsaslanaraq qeyd edərdik ki, kosmetika mallarının pərakəndə satış həcmi univərmaq və ixtisaslaşdırılmış mağazalarla yanaşı, kiçik pərakəndə satış məntəqələrinin hesabına artır.

Ölkəmizdə kosmetika mallarının mikrobioloji sınaqdan keçirilməsi və müvafiq meyarlara uyğun gəlməyən məhsulların pərakəndə və topdansatış ticarət şəbəkələrində realizasiyasının qarşısının alınması vacibdir. Kosmetika mallarının təhlükəsizliyi ilə əlaqədar olaraq maddi-texniki baza gücləndirilməli və innovativ texnologiyalara əsaslanmalı, həmçinin laboratoriyaların sayının artırılması, onların modernləşdirilməsi və beynəlxalq akkreditasiyadan keçirilməsi vacib amillərdəndir. Ümumdünya Ticarət Təşkilatının normativlərini əsas götürərək kosmetika mallarının ixrac və idxal prosesinə nəzarəti təmin etmək, saxta kosmetika mallarının ölkənin istehlak bazarına çıxarılmasının qarşısını almaq üçün yeni preventiv tədbirlərin yerinə yetirilməsini prioritet məsələ hesab edirik.

NƏTİCƏLƏR.

1. Kosmetika mallarına artan tələbatdan sui-istifadə etmək istəyən bəzi firmalar tərəfindən keyfiyyət göstəricisi qənaətbəxş olmayan məhsulların kütləvi şəkildə bazara çıxarılmasının qarşısını almaq və

bununla da istehlakçılarının hüquqlarını qorumaq məqsədilə bazara əmtəəşünas nəzarətinin təşkil olunması vacibdir.

2. Ölkə ərazisinə idxal olunan kosmetika mallarının tərkibi, keyfiyyət və kəmiyyət göstəriciləri, fiziki-kimyəvi səciyyələri və stabilliyi, mikrobioloji keyfiyyəti, qablaşdırma materialı, istehsalında istifadə olunan maddələrin toksikoloji profilinə dair məlumatları əks etdirən Təhlükəsizlik Hesabatı məhsul bazara daxil olmamışdan öncə Səhiyyə Nazirliyinə təqdim edilməlidir.